

‘Hoge drempels’

De participatie van allochtonen binnen stedelijke vernieuwingsplannen

‘Hoge drempels’

De participatie van allochtonen binnen stedelijke vernieuwingsplannen

G.J.H. Poel
Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen
Rijksuniversiteit Groningen
April 2005

*“We all share common needs
And have common problems
Working together is the best solution
To overcome the various obstacles
That impinges on our physical, social and cultural facilities,
Collective effort and positive actions”*

James Messam (2004), Jamaican Poet

Voorwoord

Voor u ligt de afstudeerscriptie die ik heb geschreven ter afronding van mijn studie Sociale Geografie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Het onderzoek behandelt de vraag waarom allochtonen relatief minder participeren dan autochtonen binnen stedelijke vernieuwingsplannen.

De titel 'Hoge drempels' heeft alles te maken met deze centrale vraag. Met het onderzoek is beoogd duidelijk te maken dat allochtonen met dezelfde problemen te maken hebben als autochtonen wanneer het om bewonersparticipatie gaat, maar tevens een aantal extra drempels ondervinden, door hun culturele achtergrond en herkomst. Deze drempels worden in het onderzoek verklaard door de specifieke factoren. Als het om participatie binnen onze samenleving gaat moeten allochtonen vaak over hogere drempels heen stappen dan autochtonen.

Het idee mij te verdiepen in de participatie van allochtonen binnen stedelijke vernieuwingsplannen is ontstaan tijdens het volgen van het vak Stedelijke Planning. Te vaak had ik het idee dat professionals het betrekken van bewoners bij de planvorming als last zagen en te vaak lag naar mijn idee de nadruk op de allochtone bewoners als grote afwezigen bij activiteiten met betrekking tot bewonersparticipatie. Ik was nieuwsgierig waarom dat zou kunnen zijn. Mijn gevoel voor rechtvaardigheid en mijn sociale inslag hebben hierin een grote rol gespeeld en zijn van invloed geweest op het uiteindelijke resultaat van mijn onderzoek.

Gedurende het verloop van het onderzoek ben ik vaak met mijn neus op de feiten gedrukt. Het lijkt zo makkelijk en vanzelfsprekend om samen en in harmonie problemen op te lossen. Bewonersparticipatie is verre van eenvoudig en is makkelijker gezegd dan gedaan. Dit komt omdat je te maken hebt met mensen, die stuk voor stuk van elkaar verschillen. Dit maakte het voor mij wel extra boeiend.

Binnen het vakgebied bestaan ook verschillende visies op bewonersparticipatie. In het begin heb ik een interview gehad in Deventer over de Deventer wijkaanpak. Ik heb mij na afloop erg kwaad gemaakt om het feit dat veel informatie niet vertaald werd voor de allochtone bewoners, terwijl de wijkambtenaren zich wel beklagden over de geringe participatie van allochtonen. De opmerking die hierbij geplaatst kan worden is dat allochtonen geacht worden de Nederlandse taal te spreken en anders hebben ze 'pech' gehad. Ja, maar toch...dacht ik toen. Wat is nu het doel dat je voor ogen hebt? Bewonersparticipatie of integratie? Dat zijn lastige vragen waar je naar mijn idee een balans in moet zien te vinden en waarbij iedere situatie weer anders is. Samenwerking komt met intergratie en intergratie komt met samenwerking. Er bestaan in ieder geval geen geijkte oplossingen voor bewonersparticipatie.

Het onderzoek moet vooral aanleiding zijn tot nadenken en aangegeven dat inhoud geven aan de participatie van allochtonen geen verplichting is, maar juist een toegevoegde waarde kan zijn bij het uitoefenen en uitvoeren van ons vak.

Het uiteindelijke resultaat van mijn scriptie heeft wat langer op zich laten wachten dan in eerste instantie de bedoeling was. Tijdens het schrijven van mijn scriptie heb ik enorm veel geleerd en uiteindelijk kan ik daar nu mijn voordeel mee doen. Achteraf lijkt het allemaal mee te vallen, maar ik heb een paar moeilijke tijden gehad gedurende het gehele proces. Voor mij waren het af en toe ook erg 'hoge drempels' gedurende de laatste fase van mijn studie. Toch kon ik telkens de motivatie terug vinden en het enthousiasme voor het onderwerp heeft mij ook niet in de steek gelaten. Dit alles heb ik echter niet alleen gedaan.

Allereerst wil ik Gerard Heins hartelijk bedanken voor zijn begeleiding van mijn onderzoek. Na onze gesprekken zat ik altijd weer vol ideeën en energie. Ik heb genoten van de discussies die soms tijdens deze gesprekken ontstonden.

Daarnaast gaat mijn dank uit naar alle geïnterviewden voor hun medewerking aan mijn onderzoek.

Ook wil ik graag mijn ouders bedanken voor hun stimulans, ondersteuning en vertrouwen in mij. Zonder hen was ik niet zo ver gekomen.

Tot slot wil graag mijn vrienden bedanken die altijd voor mij klaar stonden en precies leken aan te voelen wanneer ik hen het hardst nodig had. In het bijzonder ben ik Geert ontzettend dankbaar. Toen het mis leek te gaan heeft hij zich opgeworpen als mijn persoonlijk begeleider en ik heb veel van hem kunnen leren. De prachtige structuur in mijn onderzoek is mede door hem tot stand gekomen.

Groningen, mei 2005

Leonie Poel

Samenvatting

In dit onderzoek staat de vraag centraal waarom allochtonen relatief minder participeren dan autochtonen binnen stedelijke vernieuwingsplannen. Om inzicht te krijgen in het antwoord op deze vraag is allereerst gekeken waar allochtonen gevestigd zijn. Een groot deel van de allochtonen woont in de vier grote steden van Nederland. Al vanaf het begin van de arbeidsmigratie uit de mediterrane landen in de jaren '60 en later de dekolonisatie van Suriname naar Nederland trokken de meeste allochtonen hier naar toe, omdat in de grote steden werk te vinden was in de fabrieken. Nog steeds woont 30% van de allochtonen in de vier grote steden van Nederland tegen 15% van de Nederlandse bevolking.

Binnen de grote steden woont een groot deel van de allochtonen geconcentreerd in een aantal wijken. Deze wijken worden concentratiewijken genoemd als tenminste 10 % van de wijkbewoners van niet-westerse afkomst is en het aandeel niet-westerse allochtonen tenminste een derde groter is dan het aandeel niet-westerse allochtonen binnen de gemeente waartoe deze wijk behoort.

Daarnaast bestaan ook probleemwijken. Deze wijken hebben te maken met verloedering van de fysieke leefomgeving, problemen in de sfeer van leefbaarheid en een overmaat aan criminaliteit. Een groot deel van de bewoners leeft van een laag inkomen of is werkloos en vaak hebben zij geen hoge opleiding genoten. Probleemwijken zijn vaak ook concentratiewijken. De vestigingsgeschiedenis en hun lage inkomen verklaren voor een groot deel de concentratie van allochtonen in deze wijken van de grote steden.

De ruimtelijke concentratie van deze grootstedelijke problemen wordt sinds het midden van de jaren '90 bestreden door middel van het Grotestedenbeleid. Het doel van het Grotestedenbeleid (GSB) is het verbeteren van de fysieke, sociale en economische structuur van de steden en hierdoor het verbeteren van de leefbaarheid. Binnen het GSB is de centrale gedachte dat door middel van het betrekken van bewoners bij de planvorming omtrent hun eigen leefomgeving de betrokkenheid van bewoners bij de wijk toeneemt en de planvorming beter aan sluit bij de wensen van de bewoners. In dit licht worden bewonersorganisaties opgericht die de belangen van de wijkbewoners behartigen binnen de ontwikkeling van de planvorming. Deze bewonersorganisaties zouden dan ook een goede afspiegeling van de wijkbevolking moeten zijn. In de praktijk blijkt echter dat allochtonen ondervertegenwoordigd zijn als het om de participatie binnen stedelijke vernieuwingsplannen gaat.

In dit onderzoek is participatie het betrekken zijn van bewoners bij de totstandkoming van stedelijke vernieuwingsplannen van hun wijk. Deze betrokkenheid kan op basis van Arnstein (1969) en Voogd (1995) verschillende gradaties aannemen. Deze gradaties hangen samen met de invloed die bewoners uit kunnen oefenen op de plannen. Bewoners kunnen worden geïnformeerd over de plannen of geconsulteerd, maar zij kunnen ook samenwerken met de planners of zelfs zelfbeschikking krijgen. De mate van participatie hangt echter af van de planners die de bewoners vragen te

participeren en hen een bepaalde mate van invloed kunnen geven. Bewoners zijn in dit geval de participatiegevers en de planners zijn de participatievragers.

De participatievragers en de participatiegevers worden in het participatieproces beïnvloed door een aantal factoren. Ten eerste door de algemene factoren. Met betrekking tot de participatiegevers zijn deze o.a. gebaseerd op de randvoorwaarden van Westpalm van Hoorn (1975).

Wanneer echter allochtonen betrokken zijn bij de planvorming worden zij naast de algemene factoren ook beïnvloed door specifieke, cultuurgerelateerde factoren. De algemene en specifieke factoren staan weergegeven in onderstaande matrix:

De factorenmatrix

	Algemene factoren	Specifieke factoren
Participatie vragers	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Draagvlak voor de planontwikkeling vergroten ☐ Betrokkenheid vergroten ☐ De bereidheid van plannenmakers om bewoners te laten participeren ☐ Verschillende bewonersbelangen ☐ Communicatie ☐ De bewoners als beïnvloedende (f)actor 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Integratie ☐ Grotere machtsafstand ☐ De bereidheid van de plannenmakers ☐ Te weinig kennis van elkaars cultuur ☐ Toename in diversiteit van bewonersbelangen ☐ Collectivistisch ingestelde groepen ☐ Feminiteit ☐ De <i>allochtone</i> bewoners als beïnvloedende (f)actor
Participatie gevers	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Aanleiding tot participatie ☐ Betrokkenheid bij de eigen leefomgeving ☐ Zichzelf in staat achten ☐ Vertrouwen in de overheid ☐ Motivatie om deel te nemen aan planontwikkeling ☐ Weerstand vanuit de eigen leefomgeving ☐ Organisatorische vorm ☐ Onderwijsniveau ☐ Leeftijd van de bewoner ☐ Sociaal-economische positie 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Taal ☐ Kleinere machtsafstand ☐ Leven in een individualistische samenleving ☐ Te weinig kennis van elkaars cultuur ☐ Masculiniteit ☐ Vooroordelen/beeldvorming ☐ Verschil in waarden en normen ☐ Discriminatie c.q. negatieve houding vanuit de Nederlandse samenleving ☐ Achterstandspositie

Wat betreft de algemene factoren komt naar voren dat bewoners allereerst een aanleiding moeten hebben om te gaan participeren. Ook moeten zij zich betrokken voelen bij hun eigen leefomgeving. Tevens moeten zij zichzelf in staat achten. Dit hangt vaak af van de kennis en het inzicht dat bewoners hebben van participatieprocessen en het vertrouwen dat zij hebben in zichzelf, maar ook van de tijd en de energie die hierin gestoken moet worden. Ten vierde moet de burger ook vertrouwen hebben in de overheid. Zal er werkelijk naar hen geluisterd worden? De motivatie, de vijfde factor, om in hun vrije tijd mee te denken binnen een planontwikkeling hangt af van de wil om

de eigen belangen te behartigen en zichzelf te ontplooiën. Als derde motief participeert men omwille van de gemeenschap, wat sterk samenhangt met de betrokkenheid van bewoners bij elkaar en hun eigen leefomgeving. Het verkrijgen van een bepaalde status of het streven naar idealen kunnen ook als motief gelden. Als zesde factor wordt weerstand genoemd. Weerstand vanuit de omgeving kan de participatie negatief beïnvloeden. Tot slot moet de organisatorische vorm de bewoner aanspreken. In de praktijk wordt vaak onderscheid gemaakt tussen laagdrempelige en hoogdrempelige activiteiten. Laagdrempelige activiteiten zijn toegankelijker en vereisen minder kennis, inzicht, tijd en energie. Hierbij kan gedacht worden aan een inloopmarkt of cultureel wijkfeest. Vergaderen is een hoogdrempelige activiteit en minder toegankelijk voor mensen die dit niet gewend zijn. Tot slot blijkt uit de literatuur dat het opleidingsniveau, de leeftijd, de sociaal-economische status en het verschil in sekse ook als algemene factoren kunnen gelden die het participatieproces beïnvloeden.

Naast de participatiegevers worden ook de participatievragers beïnvloed door verschillende factoren. De participatievragers hebben volgens het SEV (1999) drie motieven om bewoners te betrekken bij stedelijke vernieuwingsplannen. Hierdoor kan het draagvlak voor de plannen vergroot worden, de betrokkenheid vergroot worden en de kwaliteit verhoogd worden. Participatie kan bij allochtonen ook de integratie positief beïnvloeden. Participatievragers moeten echter wel de bereidheid hebben om bewoners te laten participeren. Het kost extra tijd en energie en kan de planontwikkeling extra complex maken. Door de veranderende samenleving, individualisering, meer dynamiek en de toename van verschillende bewonersbelangen neemt deze complexiteit alleen maar toe. Het standaard plan voor een homogene buurt voldoet niet langer. Binnen de planontwikkeling is communicatie erg belangrijk. Al in een vroeg stadium moeten participatievragers duidelijk stellen wat er gaat gebeuren, hoe het gaat gebeuren, wat de consequenties zijn en op welke manier bewoners invloed uit kunnen oefenen. Door onvoldoende informatie ontstaat, ook onder autochtonen, vaak verwarring en wantrouwen. Tevens kunnen bewoners een (f)actor zijn die van invloed is op het participatieproces. Participatievragers hebben de bewoners nodig. Bewoners zijn een algemene factor in de zin dat ze de ontwikkeling van het beleid positief/negatief kunnen beïnvloeden. De algemene factoren die burgers belemmeren te gaan participeren, belemmeren tegelijkertijd de participatievragers bij het betrekken van burgers in het participatieproces. Wanneer bewoners niet betrokken zijn bij hun leefomgeving moeten participatievragers bijvoorbeeld extra moeite doen om ze bij de plannen te betrekken.

Wanneer allochtonen betrokken zijn bij het participatieproces spelen naast algemene factoren ook specifieke, cultuurgerelateerde factoren een rol. Deze factoren worden in hoofdstuk vijf besproken. Deze factoren komen voort uit de culturele verschillen die bestaan tussen autochtonen en allochtonen en worden onder andere verklaard op basis van de vijf dimensies van Hofstede (1995).

De drie belangrijkste specifieke factoren zijn taal, machtafstand en gebrek aan kennis van elkaars cultuur. Andere specifieke factoren zijn bijvoorbeeld discriminatie, masculiniteit versus feminiteit en het verschil in normen en waarden. Zowel de participatiegevers als de participatievragers hebben te maken met deze factoren. De

allochtone participatiegevers zijn bijvoorbeeld niet gewend inspraak te leveren, omdat zij uit een cultuur komen met een grote(re) machtafstand waar alles van bovenaf geregeld wordt. Participatievragers moeten hier rekening mee houden en meer moeite doen om de allochtone participatiegevers bij het proces te betrekken en hun vertrouwen te winnen. In de praktijk lijkt dit echter te weinig te gebeuren. Door de extra barrières die allochtonen ondervinden bij participatie is het vaak beter laagdrempelige activiteiten te organiseren, omdat hoogdrempelige activiteiten veelal afschrikken.

Uiteindelijk kan gesteld worden dat allochtonen relatief vaak in wijken wonen die in het kader van het GSB de aandacht krijgen. Deze vernieuwing moet plaatsvinden in samenspraak met de bewoners. Allochtonen participeren echter relatief minder dan autochtonen, terwijl zij vaak een groot deel van de wijkbevolking uitmaken. Op basis van het onderzoek kan gesteld worden dat allochtonen net als autochtonen te maken hebben met algemene factoren die het participatieproces beïnvloeden. In vergelijking met autochtonen verkeren allochtonen echter relatief vaker in een achterstandspositie. Naast deze algemene factoren hebben allochtonen ook te maken met specifieke, cultuurgerelateerde factoren. Deze specifieke factoren beïnvloeden de algemene factoren vaak in negatieve zin, zodat de drempel voor allochtonen vaak hoger is dan voor autochtonen om te gaan participeren.

Inhoudsopgave

Voorwoord

Samenvatting

Hoofdstuk 1 Aanleiding van het onderzoek

1.1	Inleiding	13
1.2	Maatschappelijke aanleiding	13
1.3	Probleem-, doel- en vraagstelling	15
1.4	Werkwijze	16
1.5	Opbouw van het onderzoek	16

Hoofdstuk 2 Allochtonen in Nederland

2.1	Inleiding	18
2.2	De vestiging van allochtonen in Nederland	18
2.2.1	De ruimtelijke spreiding van allochtonen	20
	Landelijke concentratie	20
	Binnenstedelijke concentratie	21
2.2.2	Concentratiewijken	22
2.2.3	Probleemwijken	23
2.3	Gevolgen van concentratie	24
2.4	Het overheidsbeleid met betrekking tot concentratie	25
2.5	Conclusie	27

Hoofdstuk 3 Beleid in de wijk

3.1	Inleiding	28
3.2	De wijkgedachte: de jaren '50	28
3.3.	Bouwen voor de buurt	29
3.3.1	De stadsvernieuwing	29
3.4	De jaren '90	30
3.4.1	De sociale vernieuwing	31
3.4.2	De stedelijke vernieuwing	31
3.4.3	Het Grotestedenbeleid	31
	De fysieke pijler	32
	De economische pijler	32
	De sociale pijler	32
3.5	Tot slot	33

Hoofdstuk 4 Participatie, de algemene factoren

4.1	Inleiding	36
4.2	Wat is participatie?	36

4.3	Randvoorwaarden om te kunnen participeren	39
4.3.1	De factorenmatrix	39
4.4	Participatiegevers	41
4.4.1	Aanleiding tot participatie	41
4.4.2	Betrokkenheid bij de eigen leefomgeving	41
4.4.3	De burger moet zichzelf in staat achten om deel te kunnen nemen	43
4.4.4	Is het de moeite waard?	44
4.4.5	Motivatie	45
4.4.6	Weerstand	46
4.4.7	Organisatorische vorm	46
4.4.8	Opleidingsniveau, leeftijd en sociaal-economische situatie	47
4.4.9	Verschil in sekse	48
4.4.10	Conclusie	49
4.5	Participatievragers	49
4.5.1	Draagvlak	49
4.5.2	Vergroten van de betrokkenheid	50
4.5.3	Verhogen van de kwaliteit	50
4.5.4	De bewoners	51
4.5.5	De bereidheid van plannenmakers	51
4.5.6	Verschillende bewonersbelangen	52
4.5.7	Communicatie	53
4.5.8	Conclusie	54

Hoofdstuk 5 Participatie, de specifieke factoren

5.1	Inleiding	55
5.2	De factorenmatrix	57
5.3	Cultuur en cultuurdimensies	58
5.4	De algemene factoren met betrekking tot allochtonen	60
5.4.1	Aanleiding tot participatie	60
5.4.2	Betrokkenheid bij de eigen leefomgeving	60
5.4.3	De burger moet zichzelf in staat achten om deel te kunnen nemen	63
5.4.4	Is het de moeite waard?	66
5.4.5	Motivatie	68
5.4.6	Weerstand	69
5.4.7	Organisatorische vorm	70
5.4.8	Opleidingsniveau, leeftijd en sociaal-economische situatie	71
5.4.9	Verschil in sekse	73
5.4.10	Conclusie	75
5.5	Participatievragers met betrekking tot allochtonen	75
5.5.1	Motivatie van de plannenmakers	75
5.5.2	De (allochtone) bewoners	76
5.5.3	De bereidheid van plannenmakers	77
5.5.4	Verschillende bewonersbelangen	77

5.5.5	(Interculturele) Communicatie	78
5.5.6	Conclusie	79
Hoofdstuk 6 Reacties uit de praktijk		
6.1	Inleiding	81
6.2	De veronderstellingen	81
6.2.1	De veronderstellingen met betrekking tot de algemene factoren	81
6.2.2	De veronderstellingen met betrekking tot de specifieke factoren	85
6.2.3	De veronderstellingen met betrekking tot de participatievragers	88
6.3	Tot slot	90
Hoofdstuk 7 Conclusie		91
Reflectie		94
Literatuurlijst		97
Bijlage: Lijst van respondenten		106

Hoofdstuk 1 Aanleiding van het onderzoek

1.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal in paragraaf 1.2 de maatschappelijke aanleiding tot het onderzoek besproken worden en tevens worden de probleemstelling, het doel van het onderzoek en de daarbijbehorende vraagstelling geformuleerd. Verder staat in paragraaf 1.3 beschreven op welke manier te werk is gegaan bij het schrijven van het onderzoek. Tot slot zal in paragraaf 1.4 de opbouw van de verschillende hoofdstukken besproken worden.

1.2 Maatschappelijke aanleiding

In de jaren '60 ging het Nederland economisch voor de wind. Het grote tekort aan arbeidskrachten werd opgevuld door gastarbeiders uit de mediterrane landen zoals Italië, Spanje, Griekenland en later Turkije en Marokko. In eerste instantie werd uitgegaan van een tijdelijk verblijf. De gastarbeiders kwamen alleen en verbleven in pensions. De gedachte was dat zij met het verdiende geld uiteindelijk terug zouden keren naar hun thuisland.

Aan het einde van de jaren '70 kwam het besef dat de meeste gastarbeiders in Nederland zouden blijven. Door gezinshereniging, volgmigratie en natuurlijke aanwas nam het aantal allochtonen toe. De eerste aanzet tot structureel beleid ten aanzien van de allochtonen binnen Nederland kwam met het rapport Etnische minderheden van de Wetenschappelijke Raad voor de Regering (WRR) in 1979 en in 1983 volgde de Minderhedennota.

Door de gezinsuitbreiding was de aanschaf van een (grotere) woning noodzakelijk. De zwakke sociaal-economische positie van de meeste allochtonen zorgde ervoor dat in de oude wijken van de grote steden concentraties van allochtonen ontstonden en welke nog steeds toenemen. In deze zogenaamde achterstands- of concentratiewijken worden de bewoners, zowel autochtonen als allochtonen, echter steeds vaker geconfronteerd met sociale problemen zoals afname van de leefbaarheid, criminaliteit, gevoelens van onveiligheid, lage inkomensklasse, verloedering, verminderde sociale cohesie en conflicten tussen de bewoners (NIZW, 2004)

Vanaf het midden van de vorige eeuw kent de volkshuisvesting periodes waarin de wijk als schaalniveau zeer populair was. In elk van deze periodes speelt de angst voor ongewenste verschillen op een of andere manier een rol. In de jaren '50 werd geprobeerd om ontworteling en bandeloosheid tegen te gaan en bestond al een afkeer tegen de zuilenstructuur. In de jaren '70 was opnieuw aandacht voor de wijk op het gebied van sociaal-economische ongelijkheid en wordt gestart met de stadsvernieuwing en de wijkwelzijnsplanning. Sinds de jaren '90 staat de wijk weer in het middelpunt van de belangstelling. Met name de maatschappelijke tweedeling langs etnische lijnen speelt hierin een belangrijke rol. Na jarenlang categoriaal minderhedenbeleid te hebben

gevoerd waren nieuwe integratiekaders nodig en de wijk leek daarvoor een uitstekend alternatief (Duyvendak, 2001)

De huidige beleidsimpulsen om in de wijk aan de slag te gaan zijn de Sociale Vernieuwing, het Grotestedenbeleid (GSB) en het Stedelijke Vernieuwingsbeleid (VROM, 2004). Nadat jarenlang in de Stadsvernieuwing het accent lag op fysieke maatregelen benadrukt het GSB vooral de sociale component in de aanpak en opzet van projecten binnen steden, waarbij het accent op de oude- en concentratiewijken ligt. Nieuw in de aandacht voor de sociale component is de zelfredzaamheid en betrokkenheid van de bewoners binnen wijkvernieuwingsprojecten, waarbij een verschuiving optreedt van top-down naar bottom-up initiatieven. Een van de doelstellingen binnen het GSB is het bevorderen van de integratie en participatie van etnische minderheden. Bewonersbetrokkenheid bij de ontwikkeling van de wijk kan leiden tot meer betrokkenheid bij de buurt. Ook is de gedachte dat bewonersbetrokkenheid positief kan zijn voor de sociale samenhang en leefbaarheid in de buurt, waarbij deze als middel kan dienen om de onderlinge communicatie tussen de verschillende bewoners(groepen) tot stand te brengen of te versterken (Sprinkhuizen, 2001).

Naast de sociale problemen waar veel allochtonen mee te maken hebben is hun positie binnen de Nederlandse samenleving de laatste tijd veelvuldig onderwerp van (politieke) discussie. Door de gebeurtenissen van de afgelopen twee jaar o.a. op 11 september, in Afghanistan en Irak verliest de multiculturele samenleving in Nederland steeds meer draagvlak, waardoor ook de resultaten en vorderingen van het gevoerde integratiebeleid kritisch worden bekeken. (Ministerie van Justitie, 2003). Door de toenemende zorg voor een etnische tweedeling binnen de maatschappij neemt de waardering voor culturele verschillen steeds verder af. Job Cohen waarschuwde nog dit jaar 'dat allochtonen zich terugtrekken uit de maatschappij'. Allochtonen dienen zich meer op de Nederlandse samenleving te oriënteren in plaats van integreren met behoud van eigen identiteit.

In 2003 concludeert de Tweede kamer dat het integratiebeleid mislukt is en om hierin een beter inzicht te krijgen vraagt zij de commissie Blok om een onderzoek in te stellen. Op 19 januari is echter de uitkomst van het rapport dat het de integratie van veel allochtonen geheel tot gedeeltelijk geslaagd genoemd kan worden. Een van de conclusies is dat vooral de allochtonen hier zelf een grote bijdrage aan geleverd hebben en de overheid in haar beleid gefaald heeft.

Op wijkniveau wordt integratie van minderheden met name gestimuleerd door middel van participatie. Voor het effectief functioneren van de multiculturele samenleving is maatschappelijk participatie van migranten en nieuwkomers een belangrijke voorwaarde (publiek-politiek, 2004). Door het betrekken van allochtone buurtbewoners bij de ontwikkeling van hun wijk wordt deze participatie gestimuleerd en komen bewoners wellicht in contact met elkaar. Blau en Schwartz (1984) stellen namelijk dat sociale relaties in grote mate afhangen van de *gelegenheid* tot contact. Participatie en inspraak zijn voor veel allochtonen echter geen vanzelfsprekende zaken en het blijkt dat de participatie van allochtonen binnen wijkvernieuwingsplannen

relatief lager is dan de participatie van autochtonen. Dit wordt door bestuurders als een groot probleem gezien. Het zou onder andere de sociale cohesie binnen de wijk niet ten goede komen (Wijkalliantie, 2003).

Willen allochtonen niet deelnemen of worden zij niet voldoende bij de plannen betrokken? Of spelen wellicht andere factoren een rol?

1.3 Probleem-, doel- en vraagstelling

Uit bovenstaande beschrijving komt de volgende probleemstelling naar voren:

Probleemstelling

Nederland heeft een samenleving met veel bevolkingsgroepen met een verschillende etnische achtergrond. Zij hebben vaak een zwakke sociaal-economische positie, worden geconfronteerd met een taalbarrière en cultuurbarrière. Doordat zij voornamelijk in oude- en concentratiewijken terecht komen krijgen ze te maken met allerlei sociale problemen. De leefbaarheid in deze wijken neemt steeds verder af. Veel van deze wijken gaan op de schop, waarbij sociale, economische en fysieke maatregelen getroffen worden. Het besef dat bewonersbetrokkenheid van groot belang kan zijn binnen deze wijkaanpak zorgt ervoor dat geprobeerd wordt zowel autochtone als allochtone bewoners daadwerkelijk hierin te betrekken. Helaas houden veel allochtonen de boot af als het gaat om deelname aan bijvoorbeeld bewonersorganisaties.

Doel van het verbeteren van de betrokkenheid van minderheden bij stedelijke vernieuwing is integratie binnen de Nederlandse maatschappij. Inzicht in de factoren die de participatie van allochtonen beïnvloeden kan positief werken bij het verbeteren van de betrokkenheid van minderheden binnen stedelijke vernieuwingsplannen.

Uit de probleemstelling is de volgende doelstelling ontstaan:

Doelstelling

Het beantwoorden van de vraag waarom allochtonen relatief minder participeren binnen stedelijke vernieuwingsplannen dan autochtonen.

Deze vraag wordt beantwoord aan de hand van de volgende onderzoeksvragen:

Vraagstelling

- 1 Wat wordt verstaan onder allochtonen?
- 2 Waarom wonen zij vaak geconcentreerd in de grote steden?
- 3 Wat wordt verstaan onder concentratiewijken?
- 4 Welk beleid wordt gevoerd ten aanzien van deze wijken?
- 5 Wat wordt verstaan onder bewonersparticipatie?
- 6 Waarom participeren allochtonen relatief minder binnen stedelijke vernieuwingsplannen dan autochtonen?

- 7a Welke factoren (en actoren) beïnvloeden het participatieproces van allochtonen binnen stedelijke vernieuwingsplannen?
- 7b Welke rol spelen participatievragers hierin?

1.4 Werkwijze

De vragen zijn hoofdzakelijk behandeld met behulp van literatuurstudie. Hierbij zijn beleidsnota's, rapporten en wetenschappelijke literatuur gebruikt. Aan het begin van de literatuurstudie zijn een viertal mensen benaderd voor oriënterende en informatieve interviews. Tevens zijn aan het einde van de literatuurstudie een aantal veronderstellingen geformuleerd, welke beantwoord zijn door een negental mensen met ervaring in de praktijk aangaande de participatie van allochtonen.

1.5 Opbouw van het onderzoek

In hoofdstuk twee wordt beschreven waarom de vier grootste groepen allochtonen zich indertijd in Nederland gevestigd hebben en waar zij nu woonachtig zijn. In dit licht wordt ook ingegaan op het fenomeen concentratiewijken en de problemen die vaak in deze wijken spelen.

In hoofdstuk drie wordt het niveau van de wijk binnen de ruimtelijke ordening besproken, waarin duidelijk wordt dat deze na de Tweede Wereldoorlog periodes heeft gekend waarin gedacht werd de problemen op wijkniveau te kunnen oplossen. Ook wordt duidelijk hoe het belang van de participatie van bewoners is ontstaan in de planontwikkeling en hoe nu aangekeken wordt tegen bewonersparticipatie.

In hoofdstuk vier wordt dieper op bewonersparticipatie ingegaan. Hierin wordt duidelijk wat het begrip inhoudt en welke vormen bewonersparticipatie aan kan nemen. Ook wordt beschreven welke (algemene) factoren van invloed zijn op participatievragers en participatiegevers binnen het participatieproces.

Hoofdstuk vijf is in dezelfde lijn als hoofdstuk vier opgebouwd. De bevindingen in hoofdstuk vier worden nu echter in verband gebracht met allochtonen. Het wordt duidelijk dat allochtonen naast algemene factoren (besproken in hoofdstuk vier) ook te maken hebben met specifieke, cultuur gerelateerde, factoren.

In hoofdstuk zes worden de reacties uit de praktijk behandeld. Aan het einde van de literatuurstudie zijn een aantal veronderstellingen geformuleerd die zijn voorgelegd aan een aantal ervaren mensen uit die praktijk met betrekking tot de participatie van allochtonen. Op deze manier is de theorie in verband gebracht met de praktijk. Helaas hebben van de vijfendertig benaderde personen slechts negen mensen gereageerd en kunnen conclusies op basis hiervan niet verworpen worden of aangenomen worden. De literatuur die gebruikt is om tot beantwoording van de centrale vraagstelling te komen is echter betrouwbaar genoeg om een aantal conclusies te formuleren. Deze conclusies worden in de meeste gevallen door de respondenten beaamt.

Hoofdstuk zeven bevat de bevindingen van het onderzoek, die op basis van de voorgaande hoofdstukken geformuleerd zijn.

Hoofdstuk 2 Allochtonen in Nederland

2.1 Inleiding

In dit onderzoek gaat het om de participatie van allochtonen binnen stedelijke vernieuwingsplannen. In dit hoofdstuk zal duidelijk worden dat allochtonen met name in wijken wonen waar vernieuwingsplannen uitgevoerd worden of nodig zijn.

Eerst wordt beschreven waarom de huidige allochtonen nu in Nederland wonen, waarom ze uiteindelijk gebleven zijn en hoe ze zich over het land verspreid hebben. Het zal duidelijk worden dat allochtonen zich met name dicht bij elkaar gevestigd hebben in de vaak oude wijken van de grote steden. Daarom wordt dieper ingegaan op deze ontwikkeling en de gevolgen hiervan. Ook zal kort ingegaan worden op het beleid dat de overheid gevoerd heeft ten opzichte hiervan.

Sinds 1999 gebruikt het CBS een standaard definitie voor allochtonen. Volgens deze definitie wordt een persoon tot de allochtonen gerekend wanneer ten minste één ouder in het buitenland geboren is. Naast de standaard definitie is een standaard indeling van allochtonen geïntroduceerd, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen westerse en niet-westerse allochtonen. Tot de westerse landen worden gerekend alle landen in Europa (met uitzondering van Turkije), Noord-Amerika, Oceanië, Japan en Indonesië. Turkije, en alle landen in Afrika, Latijns-Amerika en Azië (met uitzondering van Japan en Indonesië) behoren tot de niet-westerse landen.

In dit onderzoek wordt bovenstaande definitie gehanteerd en gaat het om de vier grootste, niet-westerse minderheidsgroepen in Nederland te weten de Turken, Marokkanen, Antillianen en Surinamers. Deze worden in het onderzoek aangeduid met de begrippen: immigranten, etnische minderheden, niet-westerse allochtonen, niet-westerse etnische minderheidsgroepen en allochtonen.

2.2 De vestiging van allochtonen in Nederland

Na de Tweede Wereldoorlog is het aantal allochtonen in Nederland sterk toegenomen. In de jaren '50 lag het aantal niet-Nederlanders rond de 100 duizend. Rond de jaren '50 en '60 zijn door het arbeidstekort in Nederland werknemers geworven uit Mediterrane landen als Spanje, Italië en later Turkije en Marokko. Hierdoor verdubbelde het aantal niet-Nederlanders van 107 duizend in 1960 tot 212 duizend in 1970. (CBS, 1999) Daarnaast kwam in de jaren '70 een aanzienlijke migrantenstroom op gang als gevolg van het proces van dekolonisatie uit Suriname, de Nederlandse Antillen en repatrianten uit de Molukken, waardoor het aandeel niet-Nederlanders nog verder toenam (WRR, 1979). Door natuurlijke aanwas en volgmigratie is het aantal allochtonen gestegen tot 1.48 miljoen in 2001. In 1960 het percentage niet-westerse allochtonen nog

0.93 %. In 2001 is dit percentage echter gestegen tot 9.3 %, waarmee het aantal niet-westerse allochtonen in 40 jaar vertienvoudigd is (CBS, 2004).

Tot het einde van de jaren '70 is de Nederlandse overheid uitgegaan van de tijdelijkheid van hun verblijf. Dit kwam onder ander door de wens van de immigranten om uiteindelijk weer terug te keren naar hun herkomstland. Van de Nederlandse overheid uit gold het uitgangspunt dat Nederland geen immigratieland mocht worden door de grote bevolkingsdichtheid (minderhedennota, 1983). Echter, doordat arbeidsmigranten werk hadden in Nederland en betere economische vooruitzichten dan in hun herkomstland kwam de gezinshereniging op gang. Door het langdurige verblijf raakten de migranten beter bekend met de Nederlandse samenleving en langzamerhand namen de natuurlijke aanwas en de volgmigratie steeds meer toe. De voorgenomen tijdelijkheid werd voor velen een permanent verblijf (Hoorn, 1987).

In 1979 komt een duidelijke omslag in het minderhedenbeleid bij de overheid met het rapport 'Etnische Minderheden' van de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid (WRR). Hierin wordt opgemaakt dat veel migranten voorgoed in Nederland zullen blijven. Deze conclusie vraagt om een gecoördineerd minderhedenbeleid. In 1981 volgt het Ontwerp Minderhedennota, welke als leidraad gebruikt zal worden voor de uiteindelijke 'Minderhedennota' uit 1983.

Voor deze kentering in het beleid voerde de Nederlandse overheid een categoriaal minderhedenbeleid. Dit beleid was specifiek op de minderheden gericht. Wat betreft de volkshuisvesting betekende dit voor de Surinamers en Antillianen een centrale opvang en een doorstroming naar voor hen gereserveerde woningwetwoningen. Voor de Molukkers waren speciaal ingerichte woonoorden en woonwijken. Voor de buitenlandse werknemers was het beleid minder krachtig en was deze opgenomen in een clause in de wervingscontracten die de werkgevers verantwoordelijk stelden voor de huisvesting van de gastarbeiders (Penninx et al. 1998).

Met het besef dat de meeste immigranten in Nederland zouden blijven, kwam ook de nadruk steeds meer te liggen op de achterstand die de verschillende groepen vertoonden ten opzichte van de autochtone bevolking. Toch kozen de beleidsmakers voor een algemeen volkshuisvestingsbeleid. In de praktijk waren de etnische minderheden aangewezen op drie algemene regelingen binnen het volkshuisvestingsbeleid: de gemeentelijke woningtoewijzing, de stadsvernieuwing en de individuele huursubsidie (Penninx et al, 1998). De individuele huursubsidie is gericht op de lagere inkomensgroepen. Door de lage sociaal-economische situatie van veel etnische minderheden is het gebruik hiervan onder deze groep hoog. Daarnaast bestond het stadsvernieuwingsbeleid uit een pakket van wettelijke- en subsidiemaatregelen. Hoewel het stadsvernieuwingsbeleid niet specifiek gericht was op etnische minderheden hadden zij hier relatief vaak mee te maken. Het stadsvernieuwingsbeleid richtte zich met name op de oude stadswijken waar etnische minderheden relatief veel gevestigd waren. Bij de gemeentelijke woningtoewijzing was voor het betrekken van een woning een woonvergunning vereist, die slechts uitgereikt werd aan gegadigden die

aan bepaalde eisen voldeden. De woningtoewijzing, waar meestal woningcorporaties bij betrokken waren, gold met name in het westen van het land en in een aantal grote steden daarbuiten en het inkomen moest onder een bepaalde grens liggen. Door hun lage inkomen en woonlocatie kwamen etnische minderheden in grote getale in aanmerking voor deze woningen. Echter, veel woningcorporaties behandelden hun autochtone leden met voorrang en sommige wijken waren niet toegankelijk voor de allochtonen. Uiteindelijk heeft de overheid geprobeerd deze discriminatie een halt toe te roepen. Gemeenten werden aangespoord tot rapportage over het toewijzingsbeleid. Hierdoor is de situatie verbeterd, maar door een beperkt zicht op de feiten is niet duidelijk hoe deze zich naderhand ontwikkeld heeft (Penninx et al. 1998). Verder in dit hoofdstuk zal ingegaan worden op het huidige beleid van de overheid.

2.2.1 De ruimtelijke spreiding van allochtonen

Landelijke concentratie

Op 1 januari 2001 woonden in Nederland 1.48 miljoen niet-westerse allochtonen. Dit is 9.3 procent van de Nederlandse bevolking. De ruimtelijke spreiding van de niet-westerse allochtonen is zeer ongelijk. De vier grote steden van Nederland hebben de hoogste concentratie allochtonen, 30 % van de totale bevolking van deze steden is allochtoon, terwijl 'slechts' 13 % van de totale bevolking hier woont (zie tabel 1.1).

Tabel 1.1 Gemeenten met het hoogste, respectievelijk laagste percentage Niet-westerse allochtonen, 1 januari 2000

	Aantal inwoners	Aandeel niet-westerse allochtonen
Hoogste percentage x 1000		%
Amsterdam	731	31
Rotterdam	593	30
s Gravenhage	441	28
Utrecht	234	20
Diemen	24	20
Schiedam	76	19
Almere	143	17
Lelystad	63	15
Dordrecht	120	14
Arnhem	138	14
Laagste percentage		
Grootegast	12	0.8
Aalburg	12	0.8
Littenseradiel	11	0.8
Staphorst	15	0.7
Hengelo (gld.)	8	0.7
Kessel	4	0.7
Steenderen	5	0.7
Wehl	7	0.6
Ijsselham	6	0.5
Tubbergen	20	0.5

bron: cbs

Ongeveer 75 % van de totale populatie niet-westerse allochtonen in de vier grote steden wordt gevormd door Surinamers, Marokkanen, Turken en Antillianen (Garrsen, 2002).

Binnenstedelijke concentratie

Is er landelijk gezien sprake van concentratie van allochtonen in de vier grote steden, binnen de grote steden is de spreiding over buurten weer ongelijk verdeeld. Door de concentratie van allochtone groepen in bepaalde wijken ontstaat een ruimtelijke segregatie tussen allochtonen en autochtonen. Van de vier grote steden is de ruimtelijke segregatie in Rotterdam en Den Haag iets sterker dan in Amsterdam en Utrecht (zie tabel 1.2). Dit komt doordat in Rotterdam en Den Haag nog veel allochtone groepen gevestigd zijn in vooroorlogse wijken rond de binnenstad. In Amsterdam en Utrecht zijn veel allochtonen ook doorgedrongen tot de naoorlogse wijken, waardoor ze zich meer verspreid hebben over de stad.

Een gangbare maat om de binnengemeentelijke ruimtelijke spreiding van bevolkingsgroepen aan te geven is de segregatie-index (Huis, 2001). Segregatie staat in dit geval voor de ruimtelijke verdeling tussen groepen binnen een gemeente. Om de segregatie binnen gemeenten te bepalen is de gemeente verdeeld in postcodegebieden.

Tabel 1.2 Gemeenten met de hoogste, respectievelijk laagste binnengemeentelijke concentratie van niet-westerlijke allochtonen

	Aantal inwoners	Segregatie-index niet-westerse allochtonen	Aandeel niet-westerse allochtonen
Hoogste binnengemeentelijke concentratie	x 1000	%	
Den Haag	441	46	28
Ede	102	45	6
Leeuwarden	89	42	7
Rotterdam	593	41	30
Zaanstad	136	40	13
Bergen op Zoom	65	39	11
Schiedam	76	36	19
Amstern	138	35	14
Amsterdam	731	35	31
Utrecht	234	35	20
Laagste binnengemeentelijke concentratie			
Almere	143	16	17
Nieuwegein	63	16	9
Purmerend	70	16	11
Heerlen	95	13	6
Rijswijk	52	13	8
Arnhem	78	12	9

Bron: CBS

De index loopt van 0 tot 100. Als de index 0 is dan zijn de niet-westerse allochtonen en de overige bewoners gelijk verdeeld over de postcodegebieden. Een index van 100 wil zeggen dat alle niet-westerse allochtonen geconcentreerd zijn in postcodegebieden waar geen overige bewoners wonen. De index geeft het percentage niet-westerse allochtonen aan dat zou moeten verhuizen om een gelijkmatige spreiding over de gemeente te krijgen (Huis, 2001). Zoals te zien in tabel 1.2 heeft Den Haag van alle steden in Nederland de hoogste segregatie-index. Een hoge segregatie-index wil echter nog niet

zeggen dat binnen deze gemeenten een hoog percentage niet-westerse allochtonen gehuisvest is, wat te zien is aan de tweede en derde plaats voor respectievelijk Ede en Leeuwarden. In Ede en Leeuwarden is het hoogste percentage allochtonen in de postcodegebieden driekwart, terwijl het percentage allochtonen over de gehele stad respectievelijk 6% en 7% is (Huis, 2001). De allochtone bewoners in Ede en Leeuwarden wonen echter zeer geconcentreerd.

Over de segregatie binnen deze wijken en buurten is minder bekend. Aangenomen wordt dat mono-etnische gebieden in wijken zeldzaam zijn in Nederland (Tesser, 1994).

Etnische segregatie is echter voor een groot deel inkomenssegregatie. Door hun lage inkomen zijn allochtonen beperkt in hun mogelijkheden op de woningmarkt. Vaak zijn zij aangewezen op goedkope huurwoningen. Voorheen vestigden allochtonen zich al met name in de stadswijken rond de stadscentra waar goedkope huisvesting te vinden was. De migranten verbleven in oude, zeer slecht onderhouden pensions in de heterogeniteit van de binnensteden, maar door de hereniging met het gezin moest nieuwe huisvesting gezocht worden. Vanwege hun lage sociaal-economische positie kwamen zij toen terecht in negentiende en vroeg-twintigste eeuwse, vooroorlogse woonbuurten. Hier waren betaalbare woningen in de nabijheid van de industrieën en bedrijven waar zij werkten. In 1995 waren dit nog steeds concentratiewijken, maar er treedt ook een buitenwaartse verschuiving op naar de naoorlogse wijken (Tesser, 1996).

De vestigingsgeschiedenis en het inkomen van de etnische minderheden verklaren voor een groot deel hun concentratie in wijken waar veel goedkope huurwoningen staan. Door de discriminatie bij de woningtoewijzing en de geringe bereidheid tot het dragen van hoge woonlasten werd deze concentratie nog eens versterkt.

2.2.2 Concentratiewijken

In dit onderzoek gaat het om concentratiewijken, die tevens probleemwijken zijn en waar herstructurering gepleegd wordt. Daarom zal nu eerst uiteengezet worden wanneer van een concentratiewijk en een probleemwijk gesproken wordt. Er kan van concentratiewijken binnen gemeenten gesproken worden wanneer niet-westerse allochtonen in bepaalde wijken van deze gemeenten gaan wonen. Eerder is al gesteld dat de Nederlandse bevolking voor 9.3 % uit allochtonen bestaat.

In dit onderzoek wordt een concentratiewijk gedefinieerd, naar de definitie van Uunk (2001), als een wijk waar:

- *tenminste 10 % van de wijkbewoners van niet-westerse allochtone afkomst is*
- *het aandeel niet-westerse allochtonen tenminste een derde groter is dan het aandeel niet-westerse allochtonen binnen de gemeente waartoe deze wijk behoort.*

Behalve dat een hoger percentage bewoners van concentratiewijken allochtoon is, in vergelijking met andere wijken (witte wijken), verschillen de bewoners van

concentratiewijken ook in sociaal-economisch en demografisch opzicht van bewoners uit witte wijken (Nieuwenhuizen, 2003.) De bewoners van concentratiewijken zijn vaak:

- jonger
- leven vaker in een meerpersoonshuishouden met kinderen
- hebben gemiddeld meer kinderen
- zijn gemiddeld lager opgeleid
- zijn vaker werkloos
- leven vaker in traditionele huishoudens
- hebben vaker een lager huishoudeninkomen
- autochtone bewoners van concentratiewijken hebben zijn vaker alleenstaand, hebben weinig of geen kinderen en zijn ouder dan autochtone bewoners van andere wijken.

Ook worden concentratiewijken gekenmerkt door een andere huisvestingssituatie. In deze wijken zijn meer goedkope huurwoningen, minder vooroorlogse woningen, minder nieuwbouw, meer flats. Daarnaast hebben deze wijken meer last van stank, lawaai, vuil en vernieling.

Naast concentratiewijken bestaan ook probleemwijken. Probleemwijken zijn vaak ook concentratiewijken, maar niet altijd.

2.2.3 Probleemwijken

Ontleend aan historische ontwikkelingen in de Verenigde Staten kunnen concentratiewijken zich ontwikkelen in twee richtingen, als doorstroomwijk of armoedegetto. Een doorstroomwijk kenmerkt zich doorgaans door veel verhuizingen en is vaak een tijdelijke thuishaven van migranten en een uitvalshaven voor hun integratie in de nieuwe samenleving. Dit beeld past binnen de ecologische stadsontwikkeling, welke uitgaat van de concentrische groei van steden. Hogere inkomens bewegen zich naar de randen van de steden, waardoor binnenin overgangszones ontstaan waar migranten en nieuwkomers zich gaan vestigen. De migranten en nieuwkomers voegen zich in het algemene spreidingspatroon, wanneer binnen de groepen sociale differentiatie optreedt.

In een armoedegetto is sprake van een neerwaartse spiraal van verloedering, toenemende criminaliteit en werkloosheid (Wouden, 1996). Vaak wordt de vraag gesteld in hoeverre hoge concentraties van personen met een maatschappelijke achterstand, nog afgezien van de kenmerken van die personen zelf, specifieke negatieve effecten hebben op de maatschappelijke kansen van de wijkbewoners. De angst bestaat dat achterstandsgroepen met een meer permanent karakter ontstaan, waarbij een neerwaartse spiraal ontstaat, waar kinderen geboren in zo een milieu niet meer uit komen (Penninx, 1998). Daarnaast zijn getto's vaak het toneel van plunderingen, conflicten, rellen en geweld en wordt gesuggereerd dat ook in Nederland onder bepaalde omstandigheden getto's kunnen ontstaan.

In Nederland is van beide geen sprake, maar vergeleken met andere wijken in Nederland zijn concentratiewijken ook vaak achterstandswijken/probleemwijken.

Het VROM onderscheidt in totaal 56 probleemwijken in dertig grote en middelgrote steden in Nederland. Deze probleemwijken worden gekenmerkt door fysieke, sociale en economische problemen, zoals een laag voorzieningenniveau, veel huishoudens met een laag opleidingsniveau, een relatief hogere werkloosheid, criminaliteit, overlast, lagere inkomens, verloedering, verminderde sociale cohesie en afname van de leefbaarheid (Hoorn, 1987; VROM, 2003). Door deze problematiek is in deze wijken dringend herstructurering nodig (VROM, 2003).

In dit onderzoek gaat het om probleemwijken die tegelijkertijd concentratiewijken zijn. Om verwarring tegen te gaan wordt in de rest van het onderzoek alleen het begrip concentratiewijk gehanteerd. Hiermee wordt echter een concentratiewijk bedoeld die tegelijkertijd ook een probleemwijk is.

2.3 Gevolgen van concentratie

Nog steeds verkeren de meeste leden van allochtone groepen in ons land in de sociaal-economisch zwakste lagen van onze samenleving en nog steeds wonen zij in relatief hoge concentraties bij elkaar in de goedkoopste oude wijken. Het aandeel van de minderheden in de grote steden blijft sterk toenemen. De allochtone bevolking groeit sneller dan de autochtone bevolking en daarnaast is onder de autochtone bevolking sprake van een voortdurende suburbanisatie (Tesser, 1996; Dagevos, 2003; Idema, 2004).

Deze oude wijken kennen doorgaans een sterke dynamiek. Studenten, alleenstaanden en jongeren trekken uiteindelijk weer weg naar kwalitatief betere wijken, terwijl de allochtonen blijven steken wegens gebrek aan financiële mogelijkheden voor betere huisvesting (Idema et al. 2004). De leegkomende woningen worden ingenomen door andere leden van etnische minderheidsgroepen. Voor de achterblijvende oude autochtone wijkbewoners betekende dit een ingrijpende verandering in hun leefpatroon. Door o.a. de taalbarrière was het niet makkelijk om relaties aan te gaan met de nieuwe allochtone wijkbewoners en oude vertrouwde relaties vielen weg. Daardoor ontstond een zekere mate van sociale segmentering (minderhedennota, 1983).

Daarnaast bestaat een grote kloof tussen het opleidingsniveau van de autochtone en allochtone bevolking. Voor het overgrote deel van de Marokkanen en Turkse vrouwen geldt dat zij in 1994 een opleiding op het niveau van ten hoogste basisonderwijs hebben, terwijl Turkse mannen iets beter scoren. Het opleidingsniveau van Surinamers en Antillianen is gemiddeld veel hoger, maar ook zij vertonen nog een zichtbare achterstand ten opzichte van de autochtone bevolking. Mede als gevolg hiervan gaat een hoog percentage allochtone bewoners vaak samen met een hoog percentage lage inkomens en werklozen (Tesser, 1995).

In een studie van Dagevos en Odé (2003) naar onder andere de sociale contacten van etnische minderheden in Amsterdam komt naar voren dat wonen in een

concentratiewijk van invloed is op contacten met autochtonen. In een overwegend blanke wijk hebben allochtonen aanzienlijk meer contacten met de autochtone bevolking dan wanneer zij in een concentratiewijk gevestigd zijn.

Ook wordt in concentratiewijken een afnemende sociaal-culturele samenhang ervaren. De laatste twee decennia is de sociale cohesie op buurtniveau afgenomen. Door de grote doorstroom is er minder verbondenheid en sociale controle in de buurt. Bewoners voelen zich minder betrokken bij de buurt en de angst voor onveiligheid neemt toe (Duyvendak, 2001). Het samenleven van verschillende culturen in elkaars nabijheid kan door culturele tegenstellingen leiden tot conflicten tussen mensen en groepen. Een conflict kan ontstaan wanneer normen, waarden en voorstellingen tegengesteld zijn aan elkaar en elkaar daarom uitsluiten. Veelal bestaan de verschillen uit fundamenteel verschillende visies wat betreft sociale relaties binnen het gezin, de familie, de verhouding tussen mannen en vrouwen. Tevens zijn niet-westerse culturen vaak gebaseerd op collectivisme en eer, terwijl de Nederlandse cultuur individualistisch is en waar zelfontplooiing centraal staat (Tennekens, 1992).

In de media worden concentratiewijken vaak negatief afgeschilderd en vergeleken met zwarte Amerikaanse getto's. Vaak wordt een beeld van verloedering geschetst: drugsoverlast, criminaliteit, vernielingen. Daarbij komen niet alleen fysieke aspecten van de gebouwde omgeving aan de orde, maar ook de sociaal-culturele toestand van de wijken (Tesser, 1995).

Concentratiewijken hebben ook bij het publiek, onder andere door de berichtgeving uit de media, geen goede naam. Uit een aantal studies van onder andere Kempen (1992) en Priemus (1995) blijkt dat autochtone bewoners van concentratiewijken de achteruitgang van hun wijk toeschrijven aan de allochtone wijkbewoners. Tevens wordt binnen het overheidsbeleid de concentratie van minderheden in verband gebracht met een verhoogde kans op spanningen binnen de wijk. (Tesser, 1995). In een onderzoek van Blauw en Ravestein-Willes (1984) kwam naar voren dat een kwart van de Nederlandse huishoudens vertrokken zijn uit de Rotterdamse wijk Schiebroek, door de vestiging van buitenlanders in deze wijk.

2.4 Het beleid

Door de relatief sterke concentratie van sociaal-economische zwakken (lees: allochtonen) in enkele wijken van de grote steden ontstaat de angst voor ruimtelijke ongelijkheid en maatschappelijke achterstand en komt met name de sociaal-economische integratie van kansarmen centraal te staan (Duyvendak, 2001). Eerder in dit hoofdstuk werd al vermeld dat de Nederlandse overheid met betrekking tot allochtonen koos voor een algemeen volkshuisvestingsbeleid. Daarentegen is op lokaal niveau geprobeerd om allochtonen te spreiden door middel van een zogenaamd spreidingsbeleid. De angst voor segregatie zorgde al in 1972 in Rotterdam voor een spreidingsbeleid. Het doel was een evenwichtiger bevolkingsspreiding, waarbij de groei van etnische minderheden in concentratiewijken werd afgeremd en in de overige wijken werd bevorderd. Hoewel dit besluit door de rijksoverheid nietig werd verklaard

voerden vele grote en middelgrote steden, meer of minder, een spreidingsbeleid. De gemeenten bepaalden op deze manier waar allochtonen zich wel of niet mochten huisvesten. Het spreidingsbeleid is toentertijd echter uit de gunst geraakt door het discriminerende karakter (Penninx, 1998).

In het naoorlogse huisvestingsbeleid in Nederland zijn spreiding, differentiatie, segregatie en concentratie belangrijke thema's geweest. De wens om in te grijpen in de bevolkingssamenstelling resulteert in de jaren '90 in het herstructureringsbeleid. Door de overheid is totnogtoe weinig beleid ontwikkeld om segregatie tegen te gaan. Wel is beleid ontwikkeld om de integratie te verbeteren, zoals beleid dat gericht is op het verbeteren van de leefomgeving (LBR, 2005).

Het herstructureringsbeleid is gericht op het mengen van de woningvoorraad op wijkniveau. Op deze manier wordt geprobeerd de ruimtelijke concentratie van bewoners met een laag inkomen tegen te gaan. De concentratie van bewoners met een lage sociaal-economische positie wordt als onwenselijk gezien. Door het mengen van de woningvoorraad van wijken naar prijsklasse wil de overheid de veronderstelde negatieve effecten van concentratiewijken proberen tegen te gaan. Hierbij staat de gedachte centraal, dat alleen in gemengde wijken sociale en culturele integratie mogelijk is.

De ministers van VROM en Vreemdelingenzaken en Integratie hebben in 2002 een beleidskader geschetst om in de komende jaren te komen tot een verantwoord diversificatiebeleid. Dit moet met name tot stand komen via het verstedelijkingsbeleid en een wijkgerichte aanpak.

"Minderheden en autochtonen wonen en leven in ons land, met name in de concentratiewijken in de grote steden, tot op zekere hoogte gescheiden van elkaar. Concentratie van minderheden in de wijken hoeft niet noodzakelijkerwijs samen te gaan met vermindering van leefkwaliteit, maar in de praktijk blijkt dat een groot deel van de concentratiewijken te maken heeft met een verloedering van de fysieke leefomgeving, problemen in de sfeer van leefbaarheid en met een overmaat aan criminaliteit" (Ministerie van Justitie, 2005).

Een succesvolle integratie van de minderheden in ons land moet tot stand komen via 'integratie in de buurt'. De aandacht gaat uit naar het vergroten van de sociaal-economische dynamiek en het versterken van de sociale samenhang. Het rijk denkt een belangrijke bijdrage te kunnen leveren in de vorm van een pro-actief coördinerend integratiebeleid. Dit vereist op elkaar afgestemde beleidsinitiatieven van de betrokken departementen en moet onder meer zijn neerslag vinden via het Grote stedenbeleid (GSB) en via het Investeringsbudget stedelijke Vernieuwing (Ministerie van Justitie, 2005).

Geprobeerd wordt dus om onder andere via de ruimtelijke ordening de integratie van minderheden te bevorderen. Het niveau van de wijk wordt in dit licht gezien als een geschikt integratiekader. In het midden van de jaren '90 is het GSB in het leven geroepen om met name de leefbaarheid in grote steden te bestrijden. Door de

ruimtelijke concentratie van grootstedelijke problemen in de concentratiewijken beoogt het GSB om ten doelgestelde verbeteringen vooral in deze wijken gestalte te geven (Laan, 2002). Aandacht voor de wijk in samenhang met het oplossen van sociale, fysieke en economische problemen komt echter niet zomaar uit de lucht vallen. Na de Tweede Wereldoorlog zijn door allerlei maatschappelijke ontwikkelingen meerdere periodes geweest binnen het sociale beleid van de volkshuisvesting waarin de wijk centraal stond. In het volgende hoofdstuk zal hier dieper op ingegaan worden.

2.5 Conclusie

Vanaf de jaren '60 is de immigratie uit met name Turkije, Marokko, Suriname en de Nederlandse Antillen sterk toegenomen. Deze allochtone groepen hebben zich voornamelijk in de oude wijken van de grote steden gevestigd. De woningen in deze wijken waren voor hen betaalbaar. Doordat de overheid en zijzelf er in eerste instantie vanuit gingen dat hun vestiging tijdelijk zou zijn, is tot de jaren '80 geen aandacht besteed aan bijvoorbeeld de integratie van deze allochtone groepen. De laatste 25 jaar wordt hier wel aandacht aan besteed. Door hun achterstandspositie klimmen zij niet op de sociale ladder en zijn zij vaak nog steeds woonachtig in concentratiewijken. Aan de andere kant verlaten veel autochtone bewoners de wijk. Nieuwe migranten vestigen zich in deze woningen en op deze manier neemt de concentratie van allochtonen in bepaalde wijken toe. In deze wijken ontstaan problemen, zoals verloedering, verhoogde criminaliteit, een hoog percentage werklozen, conflicten of afname van de sociale cohesie. De angst voor ruimtelijke en sociale segmentatie neemt toe. Ook worden concentratiewijken vaak negatief in het nieuws gebracht. Dit zorgt voor een negatieve beeldvorming bij de rest van de bevolking. De overheid ziet ook de problemen en wil erger voorkomen. Door middel van het Grote Stedenbeleid wil zij nu niet alleen de fysieke problemen, maar ook de sociale en economische problemen in deze probleemwijken aan gaan pakken.

Hoofdstuk 3 Beleid in de wijk

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de rol van de bewoners binnen de volkshuisvesting in een historisch kader geplaatst om de huidige belangstelling voor bewonersparticipatie te verduidelijken en te kunnen begrijpen. De opkomst van bewonersparticipatie heeft een duidelijke parallel met de aandacht voor de wijk binnen de volkshuisvesting.

3.2 De wijkgedachte: de jaren '50

In de eerste naoorlogse bloeiperiode van de wijk waren de verwachtingen hoog gespannen wat betreft de mogelijkheden van de wijk. In deze jaren ontstond de 'wijkgedachte'. Dit was een reactie op de chaotische, onoverzichtelijkheid van de stad, die vervreemding en isolement van haar bewoners in de hand zou werken. De wijkgedachte berust op het principe van de wijkordening die moest leiden tot een structurele orde. Door een overzichtelijke omvang (alles op loopafstand), wijkvoorzieningen en het eigen karakter van de wijk moest het gemeenschapsbesef van de bewoners gestimuleerd worden. Traditionele democratische instellingen, zoals gemeentelijke instellingen en de Rijksoverheid hadden het vertrouwen van de burgers verloren, omdat ze het fascisme niet tegen hadden kunnen houden. Door de crisisjaren en de Tweede Wereldoorlog werd duidelijk dat het democratisch burgerschap niet vanzelfsprekend was. Men was op zoek naar iets nieuws, waarvan gedacht werd dat, dat zich op een lager schaalniveau, in de wijk, kon ontwikkelen. Binnen de wijkgedachte werden wijkraden gezien als een geschikt instrument hiervoor. Enerzijds voor de bestuurlijke vernieuwing en anderzijds voor een sociaal-cultureel aspect. Op sociaal-cultureel terrein dreigde sociale verbrokkeling en vervlakking van de samenleving door de opkomst van de moderne stad. Deze dreiging kon volgens de gedachte alleen via kleine eenheden, zoals de wijk, tegengegaan worden. De wijkraden moesten hierin vooral een sociale en culturele functie vervullen (Duyvendak, 2001). In de wijkgedachte waren wijkbewoners in de eerste plaats bewoners van een territorium in plaats van leden van een levensbeschouwelijke zuil. Dit druiste echter in tegen de toen geldende integratie binnen deze zuilen. In 1955 zette Van Doorn zijn vraagtekens bij de wijk als integratiekader. Van Doorn zag de wijk, in tegenstelling tot de aanhangers van de wijkgedachte, als onderdeel van de stad en niet als zelfstandige eenheid binnen de stad. Volgens hem moest niet gezocht worden naar een ideaal gemeenschapsleven, maar moest uitgegaan worden van bepaalde idealen die aansluiten bij de reële mogelijkheden van de wijksamenleving. En hierbij moest rekening gehouden worden met de bestaande zuilenstructuur. De wijkgedachte bleek dan ook niet bestand te zijn tegen de sterke zuilenstructuur.

3.3 Bouwen voor de buurt: de jaren '70

Na deze periode werd de wijk vooral gezien als woongebied en werd aan de kwaliteit van het openbare leven nauwelijks aandacht geschonken. Wijken fungeerden als onderdeel van de stedelijke agglomeratie en de voorzieningen waren in de binnenstad geconcentreerd. Functiescheiding was het toverwoord. Perifeer wonen en centraal werken met een optimale bereikbaarheid tussen beiden. Niet alleen de buitenwijken van de steden, maar ook de nabijgelegen groeikernen zoals Lelystad, Almere, Zoetermeer, Purmerend werden onder het beleid van 'gebundelde deconcentratie' 'slaapsteden' met een minimaal voorzieningenniveau. Doordat ook deze voorzieningen gecentreerd waren in het centrum ontstonden wijken waar niets te beleven was.

De gebundelde deconcentratie, later voortgezet als 'groeikernenbeleid', is lang geaccepteerd door het nijpende woningtekort als gevolg van de Tweede Wereldoorlog. Het bouwen van nieuwe woningen kreeg prioriteit boven het opknappen van de verouderde wijken en er moest geld worden verdiend. Aan het einde van de jaren '60 was echter de maat vol en werden plannen ontwikkeld om de verouderde wijken nieuw leven in te blazen. Zo ontstond de stadsvernieuwing.

3.3.1 De Stadsvernieuwing

De stadsvernieuwing werd gezien als een eenmalige en eindige inhaaloperatie. In eerste instantie werd voortgeborduurd op functiescheiding en metropolitisme en werd alles grootscheeps aanpakt. Dit betekende dat hele wijken gesloopt werden en de oude bewoners elders ondergebracht werden, waarna nieuwe woonwijken zouden herrijzen voor nieuwe bewoners. Dit stuitte echter op verzet van de oude bewoners en daarnaast kunstenaars, studenten en nieuwe bewoners (Duyvendak, 2001). De krachten werden gebundeld en niet langer lieten zij zich meesleuren of wegsaneren door de grote vaart van de betere klassen. Er ontstonden actiegroepen in arbeiderswijken als de Dapperbuurt, Brickerseiland en de Nieuwmarktbuurt. 'Niet wijken voor de rijken' was een veel gehoorde leus. De Nieuwmarktrellen vormen in deze jarenlange strijd één van de hoogtepunten.

Mede door de economische recessie en de gevoerde acties door de burgers gingen gemeenten over van het grootschalige 'city-vorming' naar het veel kleinschaliger 'bouwen voor de buurt' en kwamen bewoners van de oude arbeiderswijken, mede dankzij hun eigen inspanningen, centraal te staan (Tweede Kamer, 2004).

Deze heftige en onverwachte ontwikkelingen hebben in de jaren '70 gezorgd voor twee aanpakken die lange tijd als model hebben gegolden:

- De buurtaanpak
- De projectgroepbenadering

Van belang is dat binnen deze modellen een prominente plaats voor bewoners ingeruimd werd (Kleijn, 1985).

Binnen de projectgroepbenadering werd voor het eerst ervaring opgedaan met samenwerking tussen verschillende partijen, waaronder georganiseerde bewoners. Ook kwam in deze periode de (wijk)welzijnsplanning op. Als gevolg van de groeiende welvaart ontstond de drang naar welzijn, want geld alleen maakt niet gelukkig. In eerste instantie ging de welzijnsplanning voornamelijk over het beleid van de overheid en de instellingen, maar langzamerhand kwam het besef dat niet het beleid als wel de dagelijkse problemen binnen een wijk als uitgangspunt genomen moesten worden (Duyvendak, 2001). Binnen de buurtaanpak komt dit tot uiting in een tweetal uitgangspunten:

- buurtvernieuwing moet bestaan uit een wisselwerking tussen het opbouw- en verbouwproces (sociaal en fysiek)
- in een project van buurtvernieuwing moeten de machtsverhoudingen zodanig zijn, dat de buurtbewoners meer zeggenschap over de eigen situatie kunnen hebben (Kleijn, 1985).

Na de jaren '70 neemt de aandacht voor de wijk af. In de jaren '90 is echter hernieuwde aandacht voor de wijk, waarbij de uitgangspunten van de buurtaanpak worden meegenomen bij de ontwikkeling van de wijkaanpak. De jaren '90 worden gezien als de derde bloeiperiode van de wijk. In de volgende paragraaf staan de jaren '90 centraal.

3.4 De jaren '90

Aan het begin van de jaren '80 is de decentralisatie ingezet om lagere overheden meer bevoegdheden en verantwoordelijkheid te geven. Steden moesten de concurrentie met elkaar aangaan, waarbij werd ingezet op de economische ontwikkeling. De postindustriële steden moesten op zoek naar een nieuwe invulling van het economisch vacuüm, dat was ontstaan na de deïndustrialisatie. Het stedelijk beleid werd steeds marktgericht. Hierdoor schoof de aandacht weg van de welzijnsplanning en de wijk.

Lang heeft dit echter niet geduurd. De grotestadsproblematiek kwam steeds duidelijker op de politieke agenda. Het besef kwam dat de stadsvernieuwing niet voldoende was om de sociale achterstanden weg te werken (Helleman et al.2001). In het vorige hoofdstuk is al gesproken over het tegengaan van de concentratie van mensen met een lage sociaal-economische positie en het bevorderen van de sociale en culturele integratie.

In 1989 komt het derde kabinet Lubbers met het motto 'Sociale vernieuwing'. De sociale vernieuwing is bedoeld als antwoord op de gespannen verhouding tussen de ambities van de grote steden en de problemen in de wijken en buurten en als verzet tegen het technocratische en bureaucratische beheer in de wijken.

Deze decentralisatie voor de aanpak van sociale problemen, die overigens ook binnen specifieke sectoren plaats vond, leidde samen met het probleemcumulatiegebiedenbeleid (PCG-beleid trachtte sociale achterstanden in *delen* van steden tegen te gaan) en de lessen die geleerd zijn uit de tweede periode van de wijkaanpak tot de hedendaagse beleidsimpulsen: de Sociale vernieuwing, de Stedelijke vernieuwing en het Grotestedenbeleid (Duyvendak, 2001).

3.4.1 De Sociale vernieuwing

De Sociale vernieuwing was gericht op bepaalde groepen die niet deelden in de vooruitgang. In Nederland bleef bijvoorbeeld de werkloosheid hoog en de integratie van allochtonen verliep niet gewenst. In de Nota Sociale vernieuwing stonden maatregelen gericht op het oplossen van de sociale problematiek in de grote steden. Hierin schiep het kabinet voorwaarden voor lokaal sociaal beleid door decentralisatie en deregulering. De gemeenten moesten bestaande subsidies van verschillende ministeries verzamelen in één budget en naar eigen inzicht gebruiken om de sociale problemen te bestrijden (Instrumentenwijzer, 2004). De gemeenten kregen wel het indringende advies hun beleid op wijken en buurten te richten, maar daar was voor het kabinet dan ook de kous mee af gedaan. Toch kregen nieuwe initiatieven een wijkgerichte invulling en leerden gemeenten problemen integraal op te lossen met bewoners en professionele partijen (Duyvendak, 2001).

3.4.2 De Stedelijke vernieuwing

De Stedelijke vernieuwing kan worden gezien als de opvolger van de Stadsvernieuwing. Hoewel gedacht werd dat de Stadsvernieuwing uiteindelijk 'klaar' zou zijn, kwam men er achter dat ook nieuwe wijken konden verloederen. Stedelijke vernieuwing verschilt van de Stadsvernieuwing, doordat deze zich niet alleen richt op woningverbetering, maar ook op sociale en economische maatregelen en daarbij de wijk als eenheid en referentiekader neemt (Duyvendak, 2001).

3.4.3 Het Grotestedenbeleid

In het vorige hoofdstuk is duidelijk geworden dat een aantal wijken in de grote steden te kampen hebben met problemen. Tegenwoordig wordt de ruimtelijke concentratie van grootstedelijke problemen in concentratiewijken bestreden door middel van het Grotestedenbeleid (GSB). Het GSB neemt in het midden van de jaren '90 het roer van de Sociale vernieuwing over, maar dan in een kleiner aantal steden. Ook binnen het GSB wordt de decentralisatie en deregulering voortgezet. Hierdoor is het GSB in de grote steden een impuls geweest om nog meer wijkgericht te gaan werken. Het GSB streeft hierbij naar een complete stad. Doel van het GSB is het versterken van de fysieke, sociale en economische structuur van steden, waardoor de kwaliteit van de leefbaarheid verbeterd wordt (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2004).

De fysieke pijler

Deze pijler is de meest zichtbare pijler. Binnen de fysieke pijler staat de kwaliteit van de fysieke leefomgeving centraal. In een aantal wijken van met name de grote steden is de kwaliteit van fysieke leefomgeving erg slecht.

Bij de fysieke pijler van het GSB gaat het om stedelijke herstructurering. De pijler richt zich vooral op het tegengaan van de eenzijdigheid in de stedelijke, vooral vroeg-naoorlogse, woonwijken. Deze eenzijdigheid betreft zowel de woningvoorraad als de bevolking. Fysieke ingrepen leiden tot een gedifferentieerde woningvoorraad, bestaande uit woningen in zowel de (duurdere) huur- als de koopsector. Sloop en nieuwbouw, verkoop van een deel van de woningvoorraad, samenvoeging van woningen en kwaliteitsverbetering zijn middelen om deze differentiatie te bereiken. Door deze veranderende woningvoorraad zal de bevolking in een wijk gedifferentieerder zijn: een eenzijdige, vrij arme bevolking maakt plaats voor een mix van arm en rijk, jong en oud, gezin, alleenstaande en tweepersoonshuishouden (VROM, 2004). Althans dat was de verwachting.

De kwaliteit van de fysieke kwaliteit en structuur van de leefomgeving staan in relatie met de veiligheid en sociale cohesie in de woonomgeving. Deze relatie komt onder meer naar voren in de literatuur over verval en regeneratie van woonbuurten. Door een tekort aan vraag naar bestaande woningen en technisch functionele veroudering wordt verwacht dat een neerwaartse spiraal van verval kan ontstaan. Wanneer de bestaande woningvoorraad niet meer aantrekkelijk is of wordt gehouden trekken mensen die het zich kunnen veroorloven weg uit de wijk. De goedkope woningen worden ingenomen door mensen die een laag inkomen hebben, waardoor een concentratie van sociaal-economisch zwakken kan ontstaan in deze wijken (SCP, 2002).

De nieuwkomers hebben minder verantwoordelijkheid voor de buurt en minder binding met de buurt. In samenhang daarmee hebben ze minder sociale contacten in de buurt. Door de achteruitgang van de buurtbinding en verantwoordelijkheid voor de buurt wordt de objectieve en subjectieve onveiligheid in de buurt vergroot (SCP, 2002).

De economische pijler

De economische pijler heeft tot doel zowel de economische positie van achterstandbuurten als die van de bewoners te verbeteren. Een belangrijke doelstelling is het bevorderen van de werkgelegenheid. Bedrijven worden bijvoorbeeld gestimuleerd om zich te vestigen in achterstandsbuurten. Maar ook het steunen van starters, het verbeteren van de kennisinfrastructuur en het vergroten van de bereikbaarheid zijn maatregelen die binnen deze pijler genomen worden (VROM, 2004).

De sociale pijler

De sociale pijler staat voor de sociale kwaliteit van de stad. De sociale kwaliteit van de stad geeft de mate aan waarin bewoners deelnemen aan de samenleving, een eigen plek hebben en zich daarin welbevinden. Het welzijn van de bewoners staat binnen de sociale pijler centraal. In dit licht zijn een aantal aspecten belangrijk. Eén van

de belangrijkste is de sociale veiligheid in de wijken, maar ook goede scholing en werkgelegenheid en het verbeteren van de maatschappelijke positie van de kwetsbare groepen in onze samenleving (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2004).

De belangrijkste spelers in het GSB zijn de bewoners, de bestuurders, de gemeente en de ambtenaren. Het versterken van de betrokkenheid van bewoners is een van de aandachtspunten binnen het GSB. Het gaat hier zowel om de betrokkenheid van de bewoners bij hun eigen leefomgeving als de betrokkenheid onderling.

Binnen de sociale pijler van het GSB is grote aandacht voor het creëren van betrokkenheid van wijkbewoners bij hun wijk. Door bewoners te betrekken bij de ontwikkeling van de wijk wordt geprobeerd de betrokkenheid bij de wijk te vergroten. Ook is de gedachte dat bewonersbetrokkenheid positief kan zijn voor de sociale samenhang en leefbaarheid in de buurt, waarbij deze als middel kan dienen om de onderlinge communicatie tussen de verschillende bewoners(groepen) tot stand te brengen of te versterken (Sprinkhuizen, 2001). De drie sociale doelen van herstructurering zijn leefbaarheid, veiligheid en sociale cohesie. Bewonersparticipatie wordt steeds meer gezien als een voorwaarde voor het slagen van stedelijke vernieuwingsplannen om op deze manier de leefbaarheid, veiligheid en sociale cohesie te versterken in de samenleving, waarbij de wijk gezien wordt als het meest geschikte ruimtelijke kader. Aedes-Magazine schrijft in 1999: "Een goed herstructureringsplan kan niet zonder de inbreng van bewoners. Dit uit morele noodzaak en uit eigen belang". Het gaat bij de herstructureringsplannen om de toekomst van de directe leefomgeving van de bewoners zelf. Hierbij is het van belang dat vanuit de leefwereld van de bewoners gewerkt wordt aan het oplossen van problemen en het aanbrengen van veranderingen. Bewonersinbreng kan leiden tot een belangrijke meerwaarde, omdat rekening gehouden wordt met wat er leeft onder bewoners. Op deze manier kan men draagvlak creëren bij de wijkbewoners, want zonder draagvlak geen herstructurering (Graauw, 1993).

Met allerlei programma's wordt geprobeerd de bewoners te activeren en te betrekken bij de ontwikkelingen van hun wijk. Het programma 'Onze buurt aan zet' (OBAZ) liep van 2001 tot 2004 en werd ondersteund door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Doel van dit programma was het versterken van de leefbaarheid, sociale cohesie en veiligheid in de wijk. Wijkbewoners kregen door dit project de kans om problemen in hun wijk aan te pakken. Plannen konden bewoners ook zelf indienen. Met de wijkplannen werd beoogd om een oplossing op maat te leveren in samenwerking met de bewoners.

Nu het programma afgelopen is zijn de volgende drie (subjectieve) conclusies getrokken:

- De participatie van bewoners heeft er voor gezorgd dat bewoners hun eigen mogelijkheden hebben kunnen aftasten en in veel gevallen hun ideeën hebben kunnen uitvoeren, is hun betrokkenheid bij de eigen leefomgeving toegenomen. Hierdoor is hun frustratie juist afgenomen.

- Door de samenwerking zijn nieuwe intermenselijke verhoudingen ontstaan en contacten tussen burens versterkt. Ook de relatie tussen buurtbewoners en ambtenaren is versterkt.
- Naast de sociale componenten is ook gewerkt aan vernieuwingen en verbeteringen van de infrastructuur in de betrokken wijken. Er zijn ingrepen gedaan in de verbetering van de veiligheid(gevoel) (straatverlichting, camera's, wijkagenten) van de buurt en ter bevordering van een duurzame schone buurt (ondergrondse afvalcontainers, structureel groenonderhoud, hondenuitlaatplaatsen). Ook is de leefbaarheid van de buurt verbeterd door nieuwe speelplaatsen en verkeersaanpassingen.

In dit onderzoek wordt de participatie van een specifieke categorie bewoners, de allochtonen, onder de loep genomen. Bewonersorganisaties behoren een goede afspiegeling van de wijkbevolking te zijn om op deze manier zoveel mogelijk de wensen en belangen te kunnen behartigen van de wijkbewoners (de Paus, 1998; Mulder, 2004). In het vorige hoofdstuk is duidelijk geworden dat door hun vestigingsgeschiedenis en lage sociaal-economische positie veel allochtonen woonachtig zijn in concentratiewijken. Een goede afspiegeling van wijkbevolking in participerende bewonersgroepen betekent dus dat ook allochtonen zitting zouden moeten hebben in deze groepen. In de praktijk blijkt echter dat allochtonen bij de participatie binnen stedelijke vernieuwingsplannen relatief ondervertegenwoordigd zijn, terwijl zij vaak een relatief groot deel van de wijkbewoners omvatten in herstructureringswijken (de Paus, 1998; van Arum en Damen, 2004; Mulder, 2004).

Voor Nederlanders is het vaak al te intensief om actief te participeren in stedelijke vernieuwingsplannen. Redenen hiervoor zijn het eindeloze touwtrekken tussen verschillende belangen (zowel tussen de professionele partijen en de bewoners als tussen de bewoners onderling), het gebrek aan financiële ondersteuning, het geschonden vertrouwen en het feit dat het een 'hobby' is die wel leuk moet blijven. Men wil niet de hele buurt over zich heen krijgen wanneer onvrede ontstaat over de plannen. Bij allochtonen spelen vaak nog meerdere factoren een rol waarom zij niet of relatief weinig participeren binnen stedelijke vernieuwingsplannen. Met name taalproblemen en cultuurverschillen zouden een rol kunnen spelen. In hoofdstuk vijf worden de factoren besproken die van invloed kunnen zijn op de participatie van allochtonen binnen stedelijke vernieuwingsplannen.

3.5 Tot slot

Vanaf het midden van de 20ste eeuw kent de volkshuisvesting periodes waarin de wijk als schaalniveau zeer populair was. In elk van deze periodes speelt de angst voor ongewenste verschillen op een of andere manier een rol. In de jaren '50 werd geprobeerd om ontworteling en bandeloosheid tegen te gaan en bestond al een afkeer tegen de zuilenstructuur. In de jaren '70 was opnieuw aandacht voor de wijk dit keer op het gebied van sociaal-economische ongelijkheid en wordt gestart met de stadsvernieuwing

en de wijkwelzijnsplanning. Sinds de jaren '90 staat de wijk weer in het middelpunt van de belangstelling. Met name de maatschappelijke tweedeling langs etnische lijnen speelt hierin een belangrijke rol. Na jarenlang categoriaal minderhedenbeleid te hebben gevoerd waren nieuwe integratiekaders nodig en de wijk leek daarvoor een uitstekend alternatief (Duyvendak, 2001).

De huidige beleidsimpulsen om in de wijk aan de slag te gaan zijn de Sociale Vernieuwing, het Grotestedenbeleid (GSB) en het Stedelijke Vernieuwingsbeleid. Nadat jarenlang in de Stadsvernieuwing het accent lag op fysieke maatregelen benadrukt het GSB vooral de sociale component in de aanpak en opzet van projecten binnen steden, waarbij het accent op de oude- en concentratiewijken ligt. Nieuw in de aandacht voor de sociale component is de zelfredzaamheid en betrokkenheid van de bewoners binnen wijkvernieuwingsprojecten, waarbij een verschuiving optreedt van top-down naar bottom-up initiatieven. (VROM, 2004). In de jaren '70 kwamen deze initiatieven nog vanuit de bewoners zelf. Tegenwoordig blijkt het in de praktijk echter moeilijk om burgers te motiveren om te participeren en zeker voor langere tijd (Chanan, 1992; Praag, 2002; VROM, 2004). Uit de praktijk blijkt dat allochtonen in vergelijking met autochtonen relatief ondervertegenwoordigd zijn bij participatieprocessen. In het volgende hoofdstuk wordt aandacht besteed aan het begrip participatie en de algemene factoren die van invloed zijn op het participatieproces.

Hoofdstuk 4 Participatie de algemene factoren

4.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is het Grotestedenbeleid besproken en het belang van de bewoners binnen dit beleid. Ook is vermeld dat allochtonen relatief ondervertegenwoordigd zijn bij de participatie binnen stedelijke vernieuwingsplannen. Dit onderzoek gaat over de participatie van allochtonen binnen stedelijke vernieuwingsplannen en over de vraag waarom allochtonen relatief minder participeren dan autochtonen. Om deze vraag te kunnen beantwoorden moeten eerst een aantal zaken verduidelijkt worden: wat is participatie? Welke factoren beïnvloeden het participatieproces van (allochtone) bewoners? En wat is de rol van plannenmakers hierbij? Daarom wordt in paragraaf 4.2 het begrip participatie binnen stedelijke vernieuwingsplannen uitgelegd. In paragraaf 4.3 wordt gekeken welke factoren van invloed kunnen zijn op de participatie van (allochtone) bewoners en welke mogelijkheden plannenmakers hebben (kunnen bieden) om bewoners te betrekken bij de planontwikkeling. Dit gebeurt aan de hand van een aantal algemene factoren, waarbij het onderlinge verband is weergegeven in een matrix.

4.2 Wat is participatie?

Om inzicht te krijgen in de participatie van allochtonen binnen stedelijke vernieuwingsplannen moet eerst het begrip participatie uitgelegd worden. In de literatuur zijn vele definities te vinden die het begrip participatie omschrijven. Op basis van de definitie van de Dikke van Dale (1999) over participatie, de definitie van Arnstein (1969) over burgerparticipatie en de definitie van Van der Pennen (1988) over participatie binnen stadsvernieuwing zal uiteindelijk toegewerkt worden naar een werkdefinitie.

Volgens de Dikke van Dale (1999) is participatie deelnemen aan (delen van) het maatschappelijke leven. Stedelijke vernieuwing is onder andere gericht op het verbeteren van de leefbaarheid binnen wijken en buurten. In onze maatschappij worden bepaalde (lagere) klassen (werklozen, ouderen, allochtonen) meer getroffen door de problematiek van fysiek verval en sociale achteruitgang dan andere. Veranderingen binnen een wijk of buurt door stedelijke vernieuwingsplannen kunnen van grote invloed zijn op het maatschappelijke leven van de betrokken bewoners, hetzij positief of negatief. In besluitvormingsprocessen binnen de ruimtelijke ordening is participatie gekoppeld aan de mate waarin actoren (in dit geval allochtone wijkbewoners) invloed uit kunnen oefenen op de besluitvorming over hun wijk of buurt. Bewoners hebben dus een bepaalde mate van invloed op het overheidsbeleid.

Arnstein (1969) ziet participatie van de burgers in het overheidsbeleid, in theorie, als de hoeksteen van de democratie. Democratie betekent 'volksheerschappij', de stem

van het volk. Nederland is een democratie en een democratie staat of valt met de participatie van de burgers, die minimaal de gang naar de stembus dienen te maken (de Paus, 1998). Daarnaast trachten overheden echter ook op andere momenten de burgers bij de publieke zaak te betrekken, onder andere via lokale participatieprojecten zoals stedelijke vernieuwingsplannen (de Paus, 1998).

In "*Journal of the institute of American planners*" uit 1969 gaat Arnstein in op het begrip citizen participation, oftewel burgerparticipatie. Zij omschrijft burgerparticipatie als een categoriale term van burgermacht. Het is de herverdeling van macht, die de burgers, die uitgesloten zijn van politieke en economische processen, in staat stelt om doelbewust te worden ingesloten (betrokken) bij deze processen in de toekomst. Er wordt dus geprobeerd om de participatie van burgers, ook achtergestelde burgers, te bevorderen.

Van der Pennen (1988) heeft een studie gedaan naar de betekenis van een participatiebevorderende maatregel voor allochtonen in de stadsvernieuwing. Hierin omschrijft hij het begrip participatie. Participatie is volgens hem het daadwerkelijk betrokken zijn van bewoners, in dit geval allochtone bewoners, bij het voorbereiden, vaststellen en uitvoeren van een stedelijk vernieuwingsplan.

Aanvullend kan gezegd worden dat participatie zowel opgevat kan worden als betrokkenheid en (mede)verantwoordelijkheid van bewoners bij hun directe leefomgeving als de mogelijkheid om invloed uit te oefenen op de voorzieningen en de inrichting en vormgeving van de samenleving in hun wijk (Nizw, 2004). Volgens het NIZW kan bewonersparticipatie plaatsvinden op verschillende niveaus. Het eerste niveau is deelname aan de daadwerkelijke besluitvorming die leidt tot het stedelijke vernieuwingsplan. Hierbij kan gedacht worden aan meevergaderen, buurtschouwen, info-avonden. Daarnaast kan participatie plaatsvinden op een lager niveau (laagdrempelige activiteiten), zoals het deelnemen aan koffieochtenden, bingoavonden, de breiclub of op de bres voor het behoud van de speeltuin.

Ook Arnstein benadrukt dat er verschillende gradaties van bewonersparticipatie zijn. Deze gradaties worden verduidelijkt aan de hand van de participatieladder. De ladder begint bij manipulatie en eindigt bij zelfbeschikking. De participatieladder is weergegeven aan de rechterkant in figuur 4.1. Hoe hoger op de ladder, hoe meer invloed burgers uit kunnen oefenen.

Op basis van de participatieladder van Arnstein (1969) maakt Voogd (1995) een onderscheid in de mate van deelname aan besluitvormingsprocessen tussen non-participatie, symbolische participatie en echte participatie. Deze onderverdeling is te zien aan de linkerkant in figuur 4.1.

Manipulatie en therapie zijn beiden vormen van non-participatie (geen participatie). Hier zal niet verder op worden ingegaan, omdat ze niet relevant zijn voor dit onderzoek.

Figuur 4.1 Participatieladder

Echte participatie	zelfbeschikking bevoegheden delegatie samenwerking
Symbolische participatie	tevreden stellen consultatie informereren
Non-participatie	therapie manipulatie

Bron: Voogd (1995)

Het verschil tussen symbolische participatie en echte participatie is dat bij echte participatie de participanten daadwerkelijk invloed uit kunnen oefenen (meebeslissen) en bij symbolische participatie niet.

Volgens Voogd (1995) kunnen het informeren, consulteren en tevreden stellen van de participanten geschaard worden onder 'symbolische participatie'. Wanneer bewoners slechts geïnformeerd worden, is vaak sprake van eenrichtingverkeer tussen de planner en de bewoner. De communicatie verloopt door middel van nieuwsberichten in de media, folders, posters en reacties op onderzoeken. Bij het consulteren kunnen bewoners hun bezwaren en ideeën kenbaar maken. Of deze meegenomen worden in de plannen hangt af van de beleidsmakers. Informatie-uitwisseling gebeurt via enquêtes, wijkvergaderingen en openbare hoorzittingen. Binnen de planvorming wordt aan de betrokkenen ruimte geboden om mee te praten en mee te beslissen. Tijdens voorlichtingsavonden of via een dialoog kunnen betrokkenen in discussie gaan, inbreng leveren en adviseren.

Wanneer participanten daadwerkelijk invloed uit kunnen oefenen noemt Voogd (1995) dit 'echte participatie'. Op de participatieladder van Arnstein (1969) hebben burgers volgens Voogd (1995) daadwerkelijk invloed bij samenwerking, bevoegdheden delegatie en zelfbeschikking. Bij samenwerking hebben de overheid en de overige partijen een gelijkwaardige rol binnen de planvorming en vullen samen de plannen in. Bij delegering kunnen de betrokkenen via ruim aangeboden kaders deze zelf invullen en hierover beslissen. Bijvoorbeeld wanneer de overheid een subsidie toekent aan het wijkbeheer met bepaalde randvoorwaarden en waarbij de bewoners verder zelf mogen weten hoe zij hier invulling aan geven. Bij zelfbeschikking is de betrokkene zelf initiatiefnemer en maakt hij zelf de keuzes. De overheid biedt slechts ondersteuning aan de betrokkene voor het maken van de keuzes.

Naast participatie op verschillende niveaus kunnen burgers zowel individueel als via organisaties (zelforganisaties, migrantenorganisaties) participeren.

Met de hierboven behandelde definitie zijn een aantal aspecten van participatie naar voren gekomen. Ten eerste is participatie deelnemen aan het maatschappelijke

leven. Ten tweede hangt participatie nauw samen met democratie en is het een democratische verworvenheid waar iedere Nederlandse burger recht op heeft. Daarnaast heeft participatie binnen de ruimtelijke ordening te maken met de mogelijkheid die burgers hebben om een bepaalde mate van invloed uit te oefenen op het beleid van de overheid.

Naar aanleiding van de eerder genoemde definities is de volgende werkdefinitie, relevant voor dit onderzoek, geformuleerd. Onder bewonersparticipatie wordt verstaan:

Het betrokken zijn van bewoners bij de totstandkoming van stedelijke vernieuwingsplannen van hun wijk of buurt.

Aanvullende opmerkingen:

- Deze betrokkenheid kan verschillende gradaties aannemen, waarbij in dit onderzoek uitgegaan wordt van de participatieladder van Arnstein (1969) en de symbolische en echte participatie van Voogd (1995).
- De verschillende gradaties geven aan in hoeverre de bewoners invloed uit kunnen oefenen op de stedelijke vernieuwingsplannen.

Nu het begrip bewonersparticipatie verduidelijkt is, wordt in de volgende paragraaf gekeken welke factoren de participatie van bewoners beïnvloeden.

4.3 Randvoorwaarden om te kunnen participeren.

In paragraaf 4.2 is uiteengezet wat het begrip bewonersparticipatie inhoudt. Het behoeft verder geen uitleg dat bewonersparticipatie volgens de werkdefinitie, mede door het democratische aspect, voor autochtone en allochtone bewoners in principe gelijk is. In deze paragraaf wordt gekeken welke factoren en actoren een rol spelen bij de participatie van (allochtone) bewoners binnen stedelijke vernieuwingsplannen. Het gaat in dit onderzoek om de factoren die de individuele beslissing om te gaan participeren beïnvloeden. Om een duidelijk overzicht te geven is op basis van de literatuur een matrix samengesteld, die in paragraaf 4.3.1 wordt behandeld. Hierin zal duidelijk worden dat de betrokken actoren onderverdeeld zijn in vragers en gevers van participatie en dat een onderscheid gemaakt wordt tussen algemene en specifieke (culturele) factoren. In paragraaf 4.3.2 zullen de participatiegevers met de bijbehorende factoren worden behandeld en in paragraaf 4.3.3 komen de participatievragers met bijbehorende factoren aan bod.

4.3.1 De factoren matrix

Zowel autochtonen als allochtonen hebben te maken met algemene factoren, zoals onderwijsniveau en sociaal-economische positie, die het participatieproces kunnen beïnvloeden. Naast algemene factoren hebben allochtonen echter ook te maken met specifieke factoren die het participatieproces beïnvloeden. Daarnaast zijn burgers

afhankelijk van de overheid en van eventueel betrokken woningcorporaties en investeerders in hoeverre zij ook daadwerkelijk bij de besluitvorming betrokken worden. De overheid en de burgers hebben elkaar binnen het besluitvormingsproces 'nodig'. Omdat de overheid, woningcorporaties of investeerders normaal gesproken initiatiefnemers zijn in stedelijke vernieuwingsplannen kunnen zij in dit verband gezien worden als participatievragers, terwijl burgers in dit verband de participatiegevers zijn.

	Algemene factoren	Specifieke factoren
Participatie vragers	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Draagvlak voor de planontwikkeling vergroten ☐ Betrokkenheid vergroten ☐ De bereidheid van plannenmakers om bewoners te laten participeren ☐ Verschillende bewonersbelangen ☐ Communicatie ☐ De bewoners als beïnvloedende (f)actor 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Integratie ☐ Grotere machtsafstand ☐ De bereidheid van de plannenmakers ☐ Te weinig kennis van elkaars cultuur ☐ Toename in diversiteit van bewonersbelangen ☐ Collectivistisch ingestelde groepen ☐ Feminiteit ☐ De <i>allochtone</i> bewoners als beïnvloedende (f)actor
Participatie gevers	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Aanleiding tot participatie ☐ Betrokkenheid bij de eigen leefomgeving ☐ Zichzelf in staat achten ☐ Vertrouwen in de overheid ☐ Motivatie om deel te nemen aan planontwikkeling ☐ Weerstand vanuit de eigen leefomgeving ☐ Organisatorische vorm ☐ Onderwijsniveau ☐ Leeftijd van de bewoner ☐ Sociaal-economische positie 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Taal ☐ Kleinere machtsafstand ☐ Leven in een individualistische samenleving ☐ Te weinig kennis van elkaars cultuur ☐ Masculiniteit ☐ Vooroordelen/beeldvorming ☐ Verschil in waarden en normen ☐ Discriminatie c.q. negatieve houding vanuit de Nederlandse samenleving ☐ Achterstandspositie

Figuur 4.2: matrix met de algemene en specifieke factoren die de participatie van allochtonen binnen stedelijke vernieuwingsplannen beïnvloeden, zowel aan de kant van de vragers als aan de kant van de gevers.

Het verband tussen de participatievragers, de participatiegevers en de algemene en specifieke factoren is weergegeven in de matrix in figuur 4.2.

De algemene factoren die bij de participatiegevers genoemd worden zijn gebaseerd op de zeven randvoorwaarden van Westpalm van Hoorn (1975) uit het artikel 'Voorwaarden voor participatiebevordering' in het Tijdschrift voor Openbaar Bestuur. Daarnaast zijn de drie factoren leeftijd, onderwijsniveau en sociaal-economische status hier nog aan toegevoegd. In paragraaf 4.3.2 zal hier dieper op worden ingegaan. De algemene factoren behorende bij de participatievragers en de specifieke factoren behorende bij de participatievragers en de participatiegevers zijn volgens mij de belangrijkste factoren ontstaan op basis van het lezen van relevante literatuur. In

paragraaf 4.3.3 zullen de algemene factoren van de participatievragers behandeld worden en in hoofdstuk 5 komen de specifieke factoren van zowel de participatiegevers als de participatievragers aan bod. Daarnaast zullen in hoofdstuk 5 de algemene factoren gerelateerd worden aan de allochtonen.

4.4 Participatiegevers

Of het nu autochtonen of allochtonen betreft: participatie gaat niet vanzelf en is niet alleen een kwestie van de juiste voorlichtingsmiddelen hanteren. Vaak moeten burgers gemotiveerd worden om te participeren. Veel mensen hebben wel de bereidheid om mee te werken aan verandering, maar vaak zijn er een aantal factoren die het proces beïnvloeden. Wanneer participatievragers zich bewust zijn van deze factoren en rekening houden met deze factoren vergroot dit de kans dat mensen daadwerkelijk gaan participeren.

Westpalm van Hoorn (1975) formuleerde een zevental randvoorwaarden om als burger te kunnen participeren. Deze randvoorwaarden zijn als basis gebruikt om de factoren te bepalen die het participatieproces van bewoners beïnvloeden. Westpalm van Hoorn gaat verder niet diep op de randvoorwaarden in. Door een eigen interpretatie van de randvoorwaarden op basis van de literatuur zijn uiteindelijk de volgende verklaringen tot stand gekomen:

4.4.1 Aanleiding tot participatie

Ten eerste moet er iets aan de hand zijn. In hoofdstuk 2 is al dieper ingegaan op het fenomeen concentratiewijk. Hierin werd duidelijk dat bewoners van concentratiewijken te kampen hebben met fysieke, sociale en economische problemen. Om deze problemen op te lossen wordt een stedelijk vernieuwingsplan voor de wijk opgesteld. Een sterk fysieke aanpak van stedelijke vernieuwing, door middel van sloop, nieuwbouw, verkoop, ingrijpende verbeteringen en samenvoeging, grijpt echter ook sterk in op de bestaande en nieuw te ontwikkelen sociale structuren in de directe leefomgeving van bewoners (Hellemans, 2001). Er vinden dus zowel veranderingen op fysiek als op sociaal gebied plaats.

4.4.2 Betrokkenheid bij de eigen leefomgeving

Ten tweede moet de burger ervaren dat hij iets te maken heeft met deze veranderingen. Hij moet erbij betrokken zijn (Westpalm van Hoorn, 1975). Bij een stedelijke vernieuwingsplan gaat het om de eigen leefomgeving van de burger. Zijn burgers betrokken bij hun eigen leefomgeving? Volgens Massey (1995) is de eigen leefomgeving voor de mens een belangrijk referentiepunt en is hij op deze manier betrokken bij zijn eigen leefomgeving. Aan de leefomgeving ontleend de mens een deel van zijn eigen identiteit (Massey, 1995; RMO, 2000). Als deze leefomgeving aangetast of bedreigd wordt, dan geldt dit vaak ook voor de identiteit van de bewoners van deze

leefomgeving. Plaats en identiteit zijn dus op een bepaalde manier met elkaar verbonden. Deze verbinding wordt door Massey (1995) aangeduid als 'sense of place'. Eén van de verklaringen voor het ontstaan van 'sense of place' is, dat het gevoel van plaats menselijk is. Volgens Massey is het een territoriaal instinct van de mens om een plaats te willen hebben waar de mens zich thuis voelt. Hierbij wordt ook gewezen op het overlevingsinstinct van de mens. Vanuit deze optiek is het een logisch gevolg dat, wanneer de leefomgeving 'aangetast' of 'bedreigd' wordt door e.g. een stedelijk vernieuwingsplan, de bewoners hierop hun invloed uit willen oefenen.

Volgens zowel Hayge (1991) als Greeley (1997) hangt de mate waarin mensen zich betrokken voelen bij hun eigen leefomgeving en hun buurtbewoners ook af van het vertrouwen in andere mensen en met name mensen die anders zijn dan zichzelf (sociaal-economische positie, opleiding, leefstijl, etniciteit). Hoe meer vertrouwen, hoe groter de betrokkenheid en hoe groter de geneigdheid tot maatschappelijke en politieke participatie.

Daarnaast speelt tijdsduur ook een rol. Hoe langer men in een bepaalde buurt woont, hoe meer men zich betrokken voelt bij deze buurt (Chanan, 1992).

Mensen lijken echter steeds minder betrokken bij hun directe leefomgeving. De vraag is waarom deze betrokkenheid afgenomen is. Aan het begin van deze eeuw vormden de stadskernen en woonbuurten nog het territoriale kader voor het leven van alle dag. Binnen dit kader werd meestal zelfs gewoond én gewerkt en als men tijd over had, gerecreëerd. Deze lokale gebondenheid zorgde tot laat in de 19de eeuw voor een groot deel voor evenwichtige samenlevingsverbanden, gekenmerkt door een in sociaal opzicht heterogene opbouw. De culturele identiteit van de buurten en wijken was grotendeels gebaseerd op autochtoniteit. Deze autochtoniteit werd gevormd door decennia lang aanwezige gewortelde families en bedrijven die op korte afstand van elkaar woonden en grotendeels op elkaar waren aangewezen. Op deze manier ontstond een sterke emotionele verbondenheid met de wijk en was er sprake van een sterke onderlinge solidariteit, sterk ontwikkeld verenigingsleven, sterke sociale controle en een overeenkomstige sociale positie. Het vermogen om onderling problemen op te lossen was groot en het resultaat was een hechte stabiele bevolking met overeenkomstige waarden en normen (Hortulanus et al., 1987; RMO, 2000; Helleman, 2001). Door verkorte werktijden, meer economische armslag en snellere vervoersmiddelen werd de actie radius echter groter. Mensen kwamen in een groter sociaal netwerk terecht en gingen ook relaties onderhouden met mensen buiten de wijk. De samenleving binnen de wijken werd steeds individualistischer. Daarnaast leidde dit tot nieuwe vormen van ruimtelijke uitsortering. Deze ruimtelijke uitsortering vond in het begin plaats op basis van de sociaal-economische positie. Nu vindt ook ruimtelijke uitsortering plaats op basis van verschillen in levensstijlen en levensomstandigheden (Hortulanus et al., 1987). Deze veranderingen hebben tot gevolg dat de buurtsamenleving als maar vluchtiger en meer verscheiden wordt, waardoor de informele controle van bewoners ten aanzien van elkaars woongedrag steeds minder gevoeld wordt. Wanneer men elkaar niet kent of elkaar niet als medebewoner accepteert, wordt het moeilijk begrip voor elkaars gedrag

op te brengen en problemen in onderling overleg en met wederzijdse instemming op te lossen (Hortulanus et al., 1987). De betrokkenheid bij de eigen leefomgeving neemt af.

Aan de andere kant spreekt Van Engelsdorp Gastelaars (1995) echter over een toenemende relevantie van de woonomgeving. In een ruimer wordende leefwereld vormt volgens hem de woning een anker in het dagelijks bestaan en geeft in samenhang met de woonomgeving uitdrukking aan de identiteit van de bewoners. Uit een onderzoek van Motivaction (2001) is naar voren gekomen dat burgers behoefte hebben aan een (betere) sociale omgang met elkaar in een (meer) vertrouwde omgeving. Het is de sociale kwaliteit (prettig omgaan met elkaar) die bepaalt of mensen het naar hun zin hebben in de buurt. De Nederlandse samenleving wordt steeds individualistischer en verschillende (sub)culturen moeten een manier vinden om met elkaar samen te leven.

Een nieuw instrument in de ruimtelijke ordening om met deze heterogeniteit binnen de samenleving om te kunnen gaan is 'leefstijl' (Nio, 2000) Mensen construeren hun eigen leefstijl en geven op die manier vorm aan hun identiteit. Niet langer worden mensen slechts onderscheiden naar inkomen, leeftijd en huishoudensamenstelling, maar ook naar koop- en vrijetijdsgedrag en waardenorientaties (van der Wouden en Kullberg, 2002). Naast sociale verschillen wordt nu ook rekening gehouden met (sub)culturele verschillen. Volgens Ivan Nio (2000) dient de indeling van de samenleving op basis van 'leefstijlen' als een onderlegger van nieuwe idealen in de ruimtelijk ordening, van de expressieve vrijheid van de voor de individuele woonconsument tot nieuwe collectieve woonmilieus (versterken van de betrokkenheid bij de eigen leefomgeving) als reactie op de sociaal-culturele individualisering. Het idee is dat de mate van betrokkenheid bij de eigen leefomgeving direct gerelateerd is aan de leefstijl.

Volgens Meij-van Bruggen (1980) zou de leefstijl van bewoners teruggevonden moeten worden in de situering, vormgeving en inrichting van een woonbuurt. Hierdoor zou het proces van psychologische toe-eigening van de woning en de woonomgeving bevorderd worden. Ook kan op deze manier voorkomen worden, dat mensen met botsende leefstijlen al te dicht bij elkaar wonen. Bewoners met een overeenkomstige leefstijl zullen sneller geneigd zijn contact met elkaar te zoeken en kunnen beter begrip voor elkaar opbrengen. Hierdoor zal de betrokkenheid bij de eigen leefomgeving gestimuleerd worden.

4.4.3 De burger moet zichzelf in staat achten om deel te kunnen nemen

Naast betrokkenheid moet de burger zichzelf echter ook in staat achten om te kunnen participeren (Westpalm van Hoorn, 1975). Dit hangt onder meer af van de mate van zelfvertrouwen, inkomen en beschikbare tijd (Broos-Jennekens, 1978; Chanan, 1992, Praag, 2002). Wat betreft het zelfvertrouwen hebben burgers een redelijke mate van kennis en vaardigheden 'nodig' om deel te kunnen nemen aan besluitvormingsprocessen. Wanneer burgers het idee hebben niet over deze vaardigheden en kennis te beschikken zullen zij minder snel geneigd zijn deel te nemen aan participatieprojecten (Broos-Jennekens, 1978; Chanan, 1992; Praag, 2002). Mensen met een lagere opleiding zullen zichzelf minder (snel) in staat achten om te participeren

dan mensen met een hogere opleiding. Meerdere onderzoeken hebben uitgewezen dat laagopgeleide burgers minder deel nemen aan verschillende vormen van participatie (Wuyts, 1975; Slagter, 1993; Praag, 2002). Wat leeftijd betreft zijn de mensen tussen de 30 en 50 jaar het meest actief (Wuyts, 1975; Chanan, 1992; Slagter, 1993). Met betrekking tot het zelfvertrouwen is deze groep het meest actief, doordat mensen door levenservaring meer bekend zijn met de werking van participatieprocessen (Chanan, 1992). Jonge mensen daarentegen zijn minder bereid voor langere tijd te investeren in participatieprojecten, omdat zij hopen binnen afzienbare tijd uit de buurt te kunnen vertrekken (Chanan, 1992). Vrouwen zijn vaker bereid te participeren als de kinderen ouder zijn en overdag op school zitten. Oudere mensen zijn vaak minder bereid en in staat om bijvoorbeeld vergaderingen bij te wonen (Chanan, 1992). Een onderbelicht punt is vaak de beschikbare tijd en de moeite. Mensen moeten ook tijd hebben om te participeren en moeten moeite doen om te participeren. Wanneer mensen met persoonlijke problemen zitten, een intensief huishouden bedrijven of andere nevenactiviteiten hebben, hebben zij geen tijd en energie om zich ook nog eens te bemoeien met de buurt of wijk (Broos-Jennekens, 1978; Chanan, 1992; Praag, 2002).

4.4.4 Is het de moeite waard?

Ten vierde moet de burger verwachten dat zijn handelen ook effect zal hebben, en dat de moeite tegen de resultaten opweegt (Westpalm van Hoorn, 1975). Hierboven is al gezegd dat mensen moeite moeten doen om te participeren. Buiten het feit dat ze zichzelf niet in staat achten door te weinig tijd en energie, maken zij ook de afweging of het de moeite waard is. Vaak wegen persoonlijke problemen of andere tijdsbestedingen zwaarder dan problemen in de wijk. Zij zullen hun persoonlijke problemen eerst op willen lossen, voordat zij zich met problemen in de wijk gaan bemoeien (Chanan, 1992).

Daarnaast speelt het vertrouwen in de overheid (de participatievragers) ook een rol. Sommige mensen willen wel participeren, maar denken dat het toch geen zin heeft. Volgens hen doen de beleidsmakers uiteindelijk toch wat ze zelf willen of handelen in hun eigen belang in plaats van in het belang van de burgers (Edelenbos, 2001; Elchardus et al., 2001). Burgers ervaren vaak een afstand tussen hen en de overheid. Hun verwijt is dat de ambtenaren op het gemeentehuis niet in de gaten hebben wat er in hun wijk leeft (VROM, 2004).

Paul Dekker (2001) noemt in 'Vertrouwen in de overheid' vier verklaringen voor het wel of geen vertrouwen hebben in de overheid. Ten eerste worden individuele kenmerken genoemd. Opleiding en individuele hulpbronnen dragen bij aan bijvoorbeeld inzicht in de politiek en politiek zelfvertrouwen. Ook politieke voorkeur, beleidspreferenties en oordelen over de toestand van de economie bepalen het vertrouwen in de overheid.

Daarnaast zijn er 'cultures of distrust' en 'cultures of trust'. Het ontwikkelen van vertrouwen in de overheid in nieuwe democratieën is moeilijk. Per land bestaan diepgewortelde sociale en politieke waarden en tradities waarin het vertrouwen in de overheid verschilt.

Tevens hangt het vertrouwen in de overheid af van hoe de overheid presteert. Vertrouwen in de overheid kan bijvoorbeeld verminderen, wanneer zij onvoldoende reageert op nieuwe wensen. Corruptie vermindert ook het vertrouwen.

Als laatste verklaring noemt Dekker (2001) interactie tussen politiek en publiek. Door politieke activiteiten raken burgers politiek betrokken en krijgen de burgers wellicht vertrouwen in de instanties of men raakt juist gefrustreerd. In dit geval is het stellen van duidelijke randvoorwaarden een 'must' over bijvoorbeeld hoe en wanneer burgers hun invloed kunnen laten gelden binnen het besluitvormingsproces (Hellemans et al. 2001).

Tussen participatie en politiek vertrouwen bestaat dus een wisselwerking. Wanneer burgers vertrouwen hebben in de politiek zullen zij eerder geneigd zijn te participeren en tevens kan participatie politiek vertrouwen genereren (Dekker, 2001).

4.4.5 Motivatie

Als vijfde randvoorwaarde noemt Westpalm van Hoorn (1975) motivatie. De burger moet gemotiveerd zijn om te handelen. Wat zijn de beweegredenen van mensen om een deel van hun tijd te besteden aan politieke of sociale participatie naast de betaalde baan buitenshuis, het onderhouden van contacten met familie en vrienden en het huishouden die al een flink beslag leggen op de beschikbare tijd? Volgens Stuart Mill (Mill, 1873; in Verba en Nie, 1972) zijn er twee motieven voor burgers om politiek actief te zijn. Ten eerste is participatie een middel om belangen te behartigen via het beïnvloeden van het overheidsbeleid, een essentieel aspect van het functioneren van een democratisch systeem. Daarnaast ziet Mill participatie als een middel tot (zelf)ontplooiing. Politiek actief zijn stelt mensen in staat hun eigen gemeenschap vorm te geven en het kweekt verantwoordelijkheidsgevoel. Parry (1987) hanteert een vergelijkbare indeling. Parry verdeelt politieke participatie onder in instrumentele motieven (men participeert om de eigen belangen te verdedigen) en intrinsieke motieven (men participeert vanwege educatieve of zelfontplooiingsdoelinden). Hij voegt hier nog een derde categorie aan toe, communitaristische motieven (men participeert omwille van de gemeenschap, in dit geval de wijk). Dit derde motief hangt nauw samen met het vertrouwen in de andere wijkbewoners en betrokkenheid met de wijk (hierboven besproken) Hoe sterker de betrokkenheid en hoe groter het vertrouwen in de medebewoners, hoe meer men geneigd is zich in te zetten voor de wijk en haar bewoners.

Tot slot zijn nog twee motieven niet genoemd die van belang kunnen zijn bij participatie. Clary en Snyder (1991) spreken van motieven in de vorm van functies die politieke participatie kan vervullen. Zij spreken o.a. van een sociaal-aanpassende functie. Men participeert om sociale waardering te ontvangen en een bepaalde positie/status in de samenleving te verkrijgen. Een laatste motief is van ideologische aard. Mensen participeren vanuit een bepaalde veranderingsgezindheid. Men streeft naar idealen. Door middel van participatie wordt geprobeerd de samenleving te veranderen/ te verbeteren. Dit laatste motief hangt samen met het derde motief. Naast het eigen belang streeft men naar het verbeteren van het gemeenschappelijk belang.

4.4.6 Weerstand

De burger moet echter geen negatieve opmerkingen uit zijn omgeving krijgen als hij ingaat op een participatieaanbod (Westpalm van Hoorn, 1975). Hierbij kan gedacht worden aan medebewoners die het niet met de plannen eens zijn en de participerende bewoner hier op aankijken (SEV, 1999; Chanan, 2002). Het kader hieronder geeft een verduidelijkend voorbeeld weer.

In de wijk Vinkhuizen in Groningen hebben de gemeente en woningcorporaties overleg gepleegd met de overkoepelende bewonersorganisatie over de ontwikkelingsplannen voor de wijk. Deze voorstellen zijn gepresenteerd op twee inloopmarkten voor de gehele wijkbevolking. De voorstellen hebben echter nogal wat commotie veroorzaakt. De wijkbewoners waren het niet eens met de door hun koepelorganisatie ingezette lijn. Op deze manier lopen de vertegenwoordigende wijkbewoners het risico als verlengstuk van de plannenmakers te worden gezien (SEV, 1999)

4.4.7 Organisatorische vorm

Tenslotte moet de burger een organisatorische vorm vinden die hem aanspreekt. Anders gezegd: de stap om te gaan participeren hangt af van de mogelijkheden die geboden worden. Edelenbos (2001) noemt dit politieke 'opportunities'. In paragraaf 4.2 zijn op basis van de participatieladder van Arnstein (1969) al verschillende vormen van bewonersparticipatie besproken. De participatieladder van Arnstein onderscheid bewonersparticipatie in de mate waarin bewoners invloed uit kunnen oefenen op de planvorming. Er kan echter ook onderscheid gemaakt worden in 'laagdrempelige' en 'hoogdrempelige' participatieactiviteiten. Laagdrempelige activiteiten zijn toegankelijker dan hoogdrempelige activiteiten. Onder laagdrempelige activiteiten kunnen panelbijeenkomsten, tentoonstellingen, wijkfeesten, enquêtes of het tekenen van een petitie verstaan worden, terwijl hoogdrempelige activiteiten meer tijd, energie, kennis en inzicht vereisen, zoals meevergaderen, meebeslissen of zelf delegeren (van Praag, 2002). Hoe meer invloed bewoners uit kunnen oefenen, hoe hoogdrempeliger de participatieactiviteiten vaak zijn.

Naast de algemene factoren die nu besproken zijn aan de hand van de randvoorwaarden van Westpalm van Hoorn (1975) zijn nog een aantal belangrijke factoren onderbelicht gebleven. Bij de derde randvoorwaarde 'de burger moet zichzelf in staat achten' is al gesproken over het opleidingsniveau en de leeftijd van de participatiegevers in verband met hun zelfvertrouwen. Naast het feit dat deze factoren van invloed kunnen zijn op het zelfvertrouwen van de burger, kunnen zij ook het wel of niet gaan participeren beïnvloeden. Ook de sociaal-economische situatie kan deze 'keuze' bepalen.

4.4.8 Opleidingsniveau, leeftijd en sociaal-economische situatie

Opleidingsniveau

Al eerder is genoemd dat uit meerdere onderzoeken gebleken is dat hoger opgeleiden meer en intensiever deelnemen aan participatieprojecten (Broos-Jennekens, 1978; Chanan, 1992; Edelenbos, 2001; Praag, 2002). Ook Elchardus et al. 2001 stellen vast dat in het algemeen personen met een hogere scholingsgraad meer participeren. Het onderwijs zou volgens hen als een soort selectiemechanisme werken. Diegenen die het meest actief zijn en over de meeste vaardigheden beschikken zullen doorstromen tot de hogere onderwijsniveaus en zullen daardoor later ook actiever zijn in het maatschappelijke leven in tegenstelling tot lager opgeleiden. Deze groep heeft niet de kennis en vaardigheden die vaak nodig zijn om te kunnen participeren, denk bijvoorbeeld aan vergaderingen of de werking van besluitvormingsprocessen of inspraakprocedures (de Kleijn, 1978; Castenmiller, 1988; Edelenbos, 2001; Elchardus et al., 2001). Dit hangt weliswaar van het participatieniveau af. Het gaat hierbij vooral op de hoogdrempelige participatieactiviteiten. Voor beter opgeleiden zou de drempel om te participeren lager liggen (Castenmiller, 1988). Zij weten eerder welke vorm van participatie geschikt is en zij vergaren eenvoudiger en met minder moeite de nodige voorkennis (Castenmiller, 1988).

De kloof tussen hoger (hbo, wo) en lager opgeleiden (mavo, mbo) bij deelname aan participatieprojecten wordt echter steeds kleiner. Dit blijkt uit het onderzoek 'Vrijwilligerswerk vergeleken' van het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) (1999). Binnen stedelijke vernieuwingsplannen kan een verklaring hiervoor de toenemende aandacht voor laagdrempelige participatieactiviteiten zijn.

Leeftijd

Ook leeftijd speelt een rol bij deelname aan participatieprojecten. Uit onderzoek van het sociaal cultureel planbureau (SCP) blijkt dat burgers in de leeftijd van ongeveer 35 tot 64 jaar het meest actief zijn (SCP, 2002). Zij nemen bijvoorbeeld deel aan wijkactiviteiten in het verlengde van hun betaalde werk, willen zich inzetten voor de openbare ruimte omwille van hun kinderen of vutters/gepensioneerden die nog vitaal zijn en niet thuis willen zitten. Deze categorie voelt zich vaak meer betrokken bij de buurt omdat zij een gezin hebben of omdat zij al langere tijd in de buurt woonachtig zijn (SCP, 2002). Zoals al eerder gezegd zijn jonge mensen minder bereid voor langere tijd te investeren in participatieprojecten. Zij hopen binnen afzienbare tijd uit de buurt te kunnen vertrekken (Chanan, 1992). Volgens Dahler (1984) participeren jongvolwassenen in de leeftijd van 18 tot 30 niet of nauwelijks in wijkactiviteiten, omdat ze zich nauwelijks betrokken voelen bij de buurt. Veel jongeren hebben hun vriendenkring buiten de buurt, werken of studeren buiten de buurt. Oudere mensen (65+) zijn vaak minder bereid en in staat om (intensief) te participeren, denk bijvoorbeeld aan het bijwonen van (lange) vergaderingen of het niet meer zo mobiel zijn op oudere leeftijd (Chanan, 1992).

Putnam (1995) heeft echter een andere visie op de invloed van leeftijd op participatie. Putnam gaat uit van een cohorte-effect. Volgens hem hebben de oudere cohorten (tussen de 30 en 55 jaar) bijvoorbeeld nog meer plichtbesef en zouden daardoor intensiever participeren in bijvoorbeeld vrijwilligerswerk of bewonersorganisaties. Jongere cohorten zouden daarentegen hedonistischer en individualistischer zijn ingesteld en zodoende hiervoor minder belangstelling hebben.

Sociaal-economische situatie

Bij de sociaal-economische positie gaat het om de plaats die burgers innemen in de sociale gelaagdheid van de samenleving, de maatschappelijke positie. De sociaal-economische positie wordt bepaald door het opleidingsniveau en de arbeidsparticipatie van de burger (Roelofs, 2004). De invloed van het opleidingsniveau op de participatie is hierboven al besproken. Bij arbeidsparticipatie gaat het om de deelname aan betaald werk. Wanneer men een laag inkomen of zelfs helemaal geen inkomen heeft (werkloosheid) is participatie binnen stedelijke vernieuwingsplannen niet een voor de hand liggende strategie. Ook als men wel voldoende tijd over heeft, heeft het vinden van een betaalde baan/bijbaan prioriteit (Dekker, 1994).

Daarnaast is betaalde arbeid van belang voor de persoonlijke ontplooiing, het gevoel van eigen waarde van mensen en geeft het mensen zelfvertrouwen. Ook ontnemen mensen hun status aan hun baan en verschaft arbeid structuur in het dagelijkse leven en toegang tot sociale netwerken (de Hart, 1999). Deze elementen zijn in voorgaande alinea's al eens besproken. Wanneer mensen bijvoorbeeld niet over voldoende zelfvertrouwen beschikken of een redelijk sociaal netwerk hebben zullen zij minder snel deelnemen aan participatieprojecten. Mensen die zichzelf een lagere status toebedelen dan andere wijkbewoners kunnen hierdoor geïntimideerd raken. In die zin dat mensen met een hogere status en wellicht meer contacten (sociaal netwerk) volgens hen uiteindelijk toch het laatste woord hebben. Mensen met een lagere sociaal-economische status kunnen in dit licht minder snel geneigd zijn deel te nemen aan participatieprojecten ten behoeve van de ontwikkeling van de wijk of buurt dan mensen met een hogere sociaal-economische status.

4.4.9 Verschil in sekse

Tot slot zou het verschil in sekse ook nog een factor kunnen zijn die het participatieproces beïnvloed. Het eerste verschil tussen mannen en vrouwen is dat mannen vaker in hooghrenpelige activiteiten actief zijn, zoals vergaderingen. Vrouwen zijn daarentegen vaker actief binnen laagdrempelige activiteiten, zoals meehelven bij een multicultureel wijkfeest, pannenkoeken bakken of zich actief inzetten voor het realiseren van een speeltuin. Ten tweede zijn vrouwen met kinderen meer gebonden aan de buurt en zullen daarom vaker actief zijn dan bijvoorbeeld mannen of vrouwen zonder kinderen. Steeds meer jonge ouders voelen zich aangewezen op de buurt, doordat bepaalde voorzieningen te duur, te ver weg of kwalitatief niet goed zijn, zoals bijvoorbeeld kinderopvang. De tendens is dat steeds vaker de buurt zich mobiliseert en deze problemen zelf op probeert te lossen. Er wordt dus weer teruggevallen op de

buurt. Tweeverdieners zoeken vaker contacten in de buurt voor sociale contacten. Doordat beide partners een baan hebben, is er minder tijd om bij familie en vrienden op bezoek te gaan, die verder weg wonen. Deze contacten zijn echter vaak met buurtbewoners met dezelfde leefstijl of levensfase (Carp, 2004)

4.4.10 Conclusie

Tot nu toe zijn de belangrijkste algemene factoren met betrekking tot de participatiegevers uit de matrix die het participatieproces beïnvloeden behandeld. De burger moet zich betrokken voelen bij zijn eigen leefomgeving. Daarnaast is enige kennis, inzicht, tijd en energie vereist en moet de burger vertrouwen hebben in zich zelf. Tevens moet de burger vertrouwen hebben in de overheid en sociaal gevoelig zijn ten opzichte van zichzelf en de mensen om hem heen (motivatie). Wanneer aan deze randvoorwaarden 'voldaan' is moet de burger ook nog een participatievorm aangeboden worden die hem aanspreekt. Naast de randvoorwaarden van Westpalm van Hoorn spelen leeftijd, onderwijsniveau en de sociaal-economische positie van burgers ook een rol bij de participatie. Het uitgangspunt is dat alle burgers te maken hebben met algemene factoren binnen het participatieproces. Wanneer etnische minderheden bij het participatieproces betrokken worden hebben zij naast algemene factoren ook te maken met specifieke (culturele) factoren, die het proces kunnen beïnvloeden. Hier zal dieper op worden ingegaan in hoofdstuk 5.

4.5 Participatievragers

Naast het 'kunnen' participeren moeten bewoners ook de mogelijkheid geboden worden om te participeren. Dit is afhankelijk van de participatievragers binnen het stedelijke vernieuwingsplan. Zij willen immers een plan opstellen en vragen hierbij om participatie van de burger. In de matrix in paragraaf 4.2 zijn de algemene en specifieke factoren met betrekking tot de participatievragers op een rijtje gezet. In deze paragraaf zullen de algemene factoren behandeld worden. Eerst zal echter de vraag beantwoord worden waarom de overheid en anderen om participatie vragen.

Volgens de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV) (1999) hebben plannenmakers c.q. participatievragers ruwweg drie motieven om bewoners te betrekken bij de besluitvorming. Ook Edelenbos (2001) noemt deze drie motieven:

4.5.1 Draagvlak

In de vorige paragraaf is gezegd dat bewoners een aanleiding moeten hebben om te gaan participeren. Wanneer plannenmakers echter met de mededeling komen plannen te hebben om de wijk te ontwikkelen kan dit in eerste instantie leiden tot weerstand vanuit de zittende bewoners. Daarom is het volgens het SEV belangrijk om draagvlak voor de plannen te creëren. Het SEV benadrukt hierbij vooral het formeel-juridische draagvlak. Bewoners hebben op grond van hun juridische bezwaarmogelijkheden en hun contacten met politieke partijen, in beginsel de macht om

besluiten te vertragen of te blokkeren. Door bewoners vroeg in het stadium bij de planvorming te betrekken, kan dit worden voorkomen (SEV, 1999). Volgens Driessen e.a. (1997) leiden overleg en onderhandelingen tussen publieke en private partijen over te voeren beleid tot vergroting van het draagvlak voor beleid. Ook volgens Edelenbos (2001) leidt het betrekken van burgers bij de vorming van het beleid tot meer draagvlak voor het beleid en een afname van de bezwaren. Edelenbos voegt hier echter aan toe dat het betrekken van bewoners ook vertragend kan werken door een toenemende complexiteit van het beleidsproces. Hoe meer partijen betrokken zijn bij de onderhandelingen, hoe meer belangen er mee spelen die op elkaar afgestemd dienen te worden.

4.5.2 Vergroten van de betrokkenheid

Een tweede motief vanuit de plannenmakers om bewoners bij de planvorming te betrekken, is het vergroten van de betrokkenheid (SEV, 1999). Deze komt vaak vanuit 'idealistisch democratische overwegingen'. Bewonersparticipatie wordt dan gezien als een doel in zich. Bewoners horen hun mening te kunnen geven over zaken die hen direct aangaan (SEV, 1999). Daarnaast is in de vorige paragraaf gesteld dat de betrokkenheid bij de eigen leefomgeving afneemt. Betrokkenheid bij de eigen leefomgeving heeft te maken met de sociale cohesie binnen de eigen leefomgeving. Sociale cohesie kan omschreven worden als betrokkenheid van mensen onderling bij maatschappelijke organisaties en andere sociale verbanden (bijvoorbeeld buurtbewoners) en bij de samenleving als geheel (Roes, 2002). De laatste jaren is de sociale cohesie voortdurend onderwerp van maatschappelijke en politieke discussie geweest (Roes, 2002). Het gaat hier voornamelijk om de angst voor de afname van de sociale cohesie binnen de maatschappij en de problemen die dit met zich mee zou brengen. Gemeenschappelijke sociale en culturele waarden zijn minder vanzelfsprekend, belangrijke maatschappelijke organisaties verliezen aan draagvlak en sociale bindingen op wijkniveau eroderen (Roes, 2002). Door bewoners te betrekken bij de ontwikkeling van wijkprojecten wordt geprobeerd de betrokkenheid bij en sociale cohesie (binnen de wijk) te versterken. Dit is tevens één van de belangrijkste doelstellingen van het Grotestedenbeleid (Ministerie van Binnenlandse Zaken, 2004). Volgens Edelenbos (2001) kan het vergroten van de betrokkenheid van bewoners bij de planvorming positieve gevolgen hebben voor de betrokkenheid bij publieke besluitvorming en hun eigen leefomgeving. Door als wijkbewoners mee te helpen aan ontwikkelingen in de wijk leren zij elkaar kennen. Daarnaast voelen zij zich meer betrokken in de wijk, doordat zij hebben meegeholpen aan de ontwikkelingen in hun wijk. De samenwerking tussen burgers en plannenmakers binnen ontwikkelingsplannen kan ook leiden tot een verbeterde relatie tussen burgers en bestuur (Edelenbos, 2001). Mits de betrokken partijen zich aan hun afspraken houden.

4.5.3 Verhogen van de kwaliteit

Als derde motief noemt het SEV het verhogen van de kwaliteit. Bewoners kunnen een kwaliteitsimpuls geven aan het te ontwikkelen plan. Hierbij gaat het SEV er

vanuit dat bewoners hun eigen wijk kennen als geen ander en dat alleen zij dieper inzicht kunnen bieden in het functioneren van de wijk. Edelenbos (2001) voegt hier aan toe dat het beleid op deze manier beter afgestemd kan worden op de wensen en behoeften van de burger, waardoor de kwaliteit van de leefomgeving en het woongenot voor de bewoners toeneemt.

4.5.4 De bewoners

Aan de hand van deze motieven kan gesteld worden dat er een wisselwerking tussen de bewoners en de plannenmakers bestaat. Plannenmakers vragen participatie om de weerstand vanuit de bevolking te verminderen (draagvlak vinden), om de betrokkenheid te vergroten en om de kwaliteit te verhogen. Zij moeten er dan echter wel voor zorgen dat de barrières waar bewoners mee te maken hebben zo laag mogelijk zijn. Hieruit kan geconcludeerd worden dat ook de planners te maken krijgen met de algemene factoren die het voor bewoners moeilijker maken om te gaan participeren. De algemene factoren die burgers belemmeren te gaan participeren, belemmeren tegelijkertijd de participatievragers bij het betrekken van burgers in het participatieproces. (Deze factoren zijn besproken in paragraaf 4.3.2.). Planners krijgen wellicht te maken met burgers die niet betrokken zijn bij hun eigen leefomgeving of burgers die een grote kloof voelen tussen de overheid en hen zelf. Met andere woorden: met welke bewoners hebben plannenmakers te maken? Daarom zie ik de bewoners ook als een algemene (f)actor die het participatieproces beïnvloedt vanuit de participatievragers. Bewoners zijn een algemene factor in de zin dat ze de ontwikkeling van het beleid positief dan wel negatief kunnen beïnvloeden. Daarentegen zijn bewoners ook actor, doordat ze invloed uit kunnen oefenen op het beleid. Bewoners komen in samenwerking met de participatievragers (gemeente, woningcorporatie) tot nieuw beleid. Deze samenwerking vindt plaats binnen een netwerk. Een netwerk kan in dit verband omschreven worden als een complex samenstel van diverse actoren, hun relaties en de factoren die de onderlinge relaties kunnen beïnvloeden (Krawinkel, 1997).

Ook kunnen de twee bovenstaande motieven, draagvlak en betrokkenheid vergroten, gezien worden als algemene factoren die het participatieproces beïnvloeden. In de meeste gevallen moet, bij het willen ontwikkelen van wijkplannen, draagvlak gevonden worden onder de zittende bewoners. Wanneer de betrokkenheid bij de plannen vergroot wordt zou dit ten goede kunnen komen aan de planontwikkeling. Planners hebben echter ook nog te maken met een aantal andere factoren, welke hieronder behandeld zullen worden.

4.5.5 De bereidheid van plannenmakers.

De crux bij plannenmakers is vaak dat ze aan de ene kant deelname van burgers verwachten bij de ontwikkeling van beleid dat hen aangaat en aan de andere kant niet willen dat burgers zich te veel in de beleidsvorming mengen, omdat ze participatie in de praktijk soms als een bedreiging voor het bestuur zien (niet te veel macht af willen staan) (Edelenbos, 2001). Daarnaast kost het soms erg veel moeite burgers te motiveren

om zich in te zetten voor bijvoorbeeld een wijkvernieuwingsplan. Waarom zouden de plannenmakers dan al die moeite nemen? De plannenmakers kunnen dan wel de bereidheid hebben om bewoners deel te laten nemen aan de ontwikkeling van een wijkplan, maar wanneer er niet of nauwelijks sociale cohesie binnen een wijk is, is dit erg moeilijk te realiseren. Uit ervaring blijkt dat er wel 'iets' moet zijn in de wijk waarop voort gebouwd kan worden (Edelenbos, 1998; Elchardus, 2001; Hortulanus, 2001). Eerder is gewezen op het feit dat het betrekken van burgers bij de planvorming kan zorgen voor vertraging van het proces. En tijd kost geld, wat ook een reden kan zijn om geen voorstander van bewonersparticipatie te zijn (Edelenbos, 2001).

In de vorige paragraaf is gesproken over het vertrouwen van de burger in de overheid. Anderzijds moet de overheid ook vertrouwen in de burger hebben. De gemeente moet het vertrouwen hebben dat dit niet zomaar een groepje bewoners is, maar dat deze bewoners een duidelijke koppeling hebben met de buurt (Edelenbos, 2001).

Bewonersparticipatie hangt echter niet alleen van de bereidheid van plannenmakers af. In de Gemeentewet, artikel 150, worden gemeenten verplicht een algemene inspraakverordening op te stellen. In de memorie van toelichting schrijft de minister dat het hierbij om participatie van individuele burgers of groepen burgers kan gaan en dat gemeenten met etnische minderheden de voorwaarden moeten scheppen dat ook deze burgers kunnen participeren. Deze aanmoediging is echter door lang niet alle gemeenten opgepakt. Het Rijk is ook niet erg coherent in de toepassing van genoemd artikel. In latere beleidsstukken wordt artikel 150 voortdurend in verband gebracht met organisaties in plaats van met individuele burgers (de Paus, 1998).

Daarnaast hebben de woningcorporaties te maken met het Besluit Beheer Sociale Huursector (BBSH), waarin zij verplicht worden hun huurders bij de uitvoering van het beleid te betrekken. Dit is zelfs één van de prestatievelden en inmiddels is er de Wet overleg huurders-verhuurder (WBO, 2002). Uit het Woningbehoefte Onderzoek (2002) blijkt echter dat de bewoners nog steeds de zwakste partij zijn binnen de volkshuisvesting. De individuele burger is nog steeds afhankelijk van de initiatieven van goedwillende en creatieve aanbieders (WBO, 2002).

4.5.6 Verschillende bewonersbelangen

Eerder is al genoemd dat het betrekken van burgers bij de planvorming ook voor een toenemende complexiteit kan zorgen (Edelenbos, 2001). Hoe meer betrokken burgers, hoe meer uiteenlopende wensen en behoeften.

Door de veranderende samenleving (bijvoorbeeld de toename van allochtonen binnen de samenleving) neemt de kennis van de sociale karakteristiek van buurten en veranderingen af. Dit brengt moeilijkheden met zich mee voor planners en plannenmakers. Het 'standaard' plan voor een homogene buurt voldoet niet langer. Men heeft te maken met wijken en buurten waar verschillende culturen, verschillende leefstijlen en mensen met verschillende wensen en behoeften bij elkaar wonen. Het gaat hierbij om kennis van het woongedrag en de behoeftes van bewoners en gebruikers in een concrete buurt. Daarnaast is het ook van belang dat planners en plannenmakers

kennis hebben van de mate waarin bewoners en de manier waarop bewoners betrokken willen zijn en zelf verantwoordelijkheid willen dragen. (Hortulanus et al., 1987).

Ook Helleman (2001) voorziet problemen met het ontstaan van differentiatie van bewonersbelangen. Met de opkomst van bewonersparticipatie in de jaren '70 wordt gestreden om een gemeenschappelijk belang: machtsvorming en emancipatie. Als bewoners eenmaal georganiseerd zijn en de participatie aan belang wint in de beleidsvorming in de jaren '80 ontstaan nieuwe belangengroepen, zoals eigenaar-bewoners, ondernemers en krakers. Ook allochtonen worden als een aparte belangengroep gezien. De opgave is om de verschillende belangen van bewoners serieus te nemen. Hierbij gaat het niet alleen om informatie verstrekken in verschillende talen, maar ook om verschillende participatiemethoden, bijvoorbeeld hoog- en laagdrempelige participatiemethoden, die zoveel mogelijk bewoners aanspreken.

4.5.7 Communicatie

Binnen een planproces is duidelijke communicatie belangrijk (SEV, 1999; van den Berg, 1998; Grotenhuis, 1998). Om een voorbeeld te geven: bewoners voelen zich vaak overdonderd door de vaak grootschalige sloop binnen plannen, waardoor de weerstand voor de plannen van begin af aan groot is.

Het is van belang om al in een zo vroeg mogelijk stadium de plannen bekend te maken en goed uit te leggen wat precies de bedoelingen van de plannen zijn. Wat kunnen bewoners verwachten? En wat zijn de alternatieven? Concrete plannen scheppen vaak de meeste duidelijkheid bij bewoners. Daarnaast moeten duidelijke randvoorwaarden gesteld worden aan de rol van de verschillende actoren binnen het proces, zodat hier geen teleurstellingen of misverstanden uit voort kunnen vloeien. Duidelijk moet zijn welke invloed bewoners in welk stadium van het planproces hebben, hoe zij hun wensen en behoeften kenbaar kunnen maken en wat er uiteindelijk mee gedaan wordt (van den Berg, 1998). Hierdoor kan meer draagvlak voor de plannen gecreëerd worden en kan de weerstand vanuit de bewoners afnemen.

De mogelijkheid die plannenmakers bieden om bewoners te laten participeren hangt in de eerste plaats af van de inspraakvorm die geboden wordt. In paragraaf 4.2 zijn de verschillende inspraakvormen op basis van de participatieladder van Arnstein (1969) besproken. Hoe groter de inspraak van bewoners, hoe intensiever de communicatie tussen bewoners en plannenmakers. Communicatie kan plaatsvinden door middel van een advertentie in de buurtkrant, het verspreiden van folders, het organiseren van een buurtschouw of culturele markt, bezwaar aantekenen of meebeslissen via vergaderingen. Door middel van deze communicatieve methoden moeten de bewoners en plannenmakers met elkaar leren praten over visies (Grotenhuis, 1998). Continuïteit van de communicatie door middel van nieuwsbrieven, opening van de nieuwe speeltuin of de start van een hondenuitlaatroute houdt bewoners betrokken bij het project en geeft hen de idee dat er daadwerkelijk ontwikkelingen zijn (NIGZ, 2004). Zoals al eerder vermeld voelen burgers vaak een afstand tussen hen en de plannenmakers. (VROM, 2004). Deze afstand wordt vaak nog vergroot door het verschil in taalgebruik. Er bestaat een verschil tussen de leefwereld van de bewoners en de

systeemwereld van de planners (met hun procedures, ambtelijke schriftcultuur en formaliteiten). Het is van belang om bij de planvorming tot op zekere hoogte de taal van de burgers te spreken en hun leefwereld te begrijpen. Dit betekent dat plannenmakers zich niet achter jargon moeten verschuilen, maar contact moeten maken met de bewoners. Bovendien gaat het niet alleen om jargon, maar ook om de beheersing van het Nederlands. Veel bewoners beheersen de Nederlandse taal slecht en kunnen nauwelijks Nederlands lezen (VROM, 2004). Wanneer onder de bewoners etnische minderheden zijn moet de keuze gemaakt worden of de informatie vertaald zal worden, bijvoorbeeld vertaalde folders of de aanwezigheid van een tolk bij bijeenkomsten of vergaderingen. Dit heeft voor een deel te maken met interculturele communicatie en zal in het volgende hoofdstuk behandeld worden.

4.5.8 Conclusie

In deze paragraaf is duidelijk geworden dat plannenmakers, net als de bewoners, met algemene factoren te maken krijgen die het participatieproces beïnvloeden. Wanneer bewoners laag opgeleid zijn, een zwakke sociaal-economische positie hebben of zich niet betrokken voelen bij de buurt is het voor hen moeilijker om te gaan participeren. Daarnaast wordt het voor plannenmakers moeilijker om deze bewoners binnen het proces te betrekken. Dat plannenmakers bewoners bij het besluitvormingsproces willen betrekken heeft een aantal redenen, zoals het vergroten van het draagvlak voor de plannen of het verhogen van de kwaliteit.

De mogelijkheid die plannenmakers bieden aan de bewoners om te kunnen participeren ligt in de eerste plaats bij de plannenmaker zelf. Willen we de bewoners wel betrekken bij het planproces? Welke participatievorm (en) bieden we aan? Hoe en wanneer communiceren we met de bewoners? En met welke bewoners? Daarnaast brengt het betrekken van bewoners bij de besluitvorming ook een aantal andere problemen met zich mee. Plannenmakers krijgen steeds meer te maken met uiteenlopende wensen en behoeften van wijkbewoners, en slechte communicatie kan leiden tot miscommunicatie tussen bewoners en plannenmakers.

In dit hoofdstuk zijn de algemene factoren van zowel de participatiegevers als de participatievragers behandeld die van invloed kunnen zijn op het participatieproces. In het volgende hoofdstuk zullen onder andere een aantal specifieke factoren besproken worden die hier een rol in kunnen spelen.

Hoofdstuk 5 Participatie de specifieke factoren

5.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk zijn de algemene factoren die van invloed kunnen zijn op deelname aan participatie binnen stedelijke vernieuwingsplannen beschreven. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de rol die allochtonen in de stedelijke vernieuwing spelen en door welke factoren zij beïnvloed worden. Voelen allochtonen zich betrokken bij hun eigen leefomgeving? Wat is de sociaal-economische positie van allochtonen? Hebben zij vertrouwen in de overheid en zijn ze gemotiveerd om te participeren? Het uitgangspunt is dat zowel allochtonen als autochtonen te maken hebben met algemene factoren. Hoe komt het dat allochtonen relatief minder participeren in de stedelijke vernieuwing dan autochtonen?

Allereerst kunnen de algemene factoren die beschreven zijn in hoofdstuk vier (zie figuur 4.2) beïnvloed worden door het feit dat allochtonen uit een ander land en uit een andere cultuur komen. Ook zou het niet bij hun cultuur kunnen passen om zich met hun leefomgeving te bemoeien. Naast algemene factoren kunnen allochtonen te maken hebben met specifieke, culturele factoren die het participatieproces beïnvloeden. Te denken valt hier aan taalachterstand, het verschil tussen een individualistische en collectivistische samenleving of de verharding ten opzichte van allochtonen na de moord op Fortuyn en 11 September en recentelijk Theo van Gogh.

Dit hoofdstuk heeft dezelfde opbouw als hoofdstuk vier. De algemene factoren die een rol spelen bij de participatie binnen stedelijke vernieuwingsplannen worden nu in verband gebracht met allochtonen. Voor deze opbouw is gekozen om duidelijk te maken dat de allochtonen ook te maken hebben met algemene factoren, maar dat specifieke factoren een extra barrière kunnen vormen, die de algemene factoren beïnvloeden. De specifieke factoren zijn verweven in de tekst en staan niet onder aparte alineakopjes. Om een duidelijk overzicht te krijgen van de specifieke factoren zijn deze weergegeven in de matrix (zie figuur 5.1). Op deze manier wordt tevens een verband gelegd tussen de algemene en specifieke factoren en de participatievragers en -gevers.

In hoofdstuk 2 is al aangegeven dat alleen de vier grootste groepen allochtonen, te weten de Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen besproken worden. Hoewel er ook verschillen binnen deze groepen bestaan, zal om pragmatische redenen in dit onderzoek alleen gekeken worden naar de verschillen tussen de vier verschillende allochtone groepen, maar met name naar de verschillen tussen autochtonen en allochtonen. De algemene uitspraken die af en toe gedaan worden moeten met een objectieve blik gelezen worden en enigszins genuanceerd.

Zoals al eerder genoemd is, is het doel van dit onderzoek om een verklaring te geven voor het feit dat binnen stedelijke vernieuwingsplannen allochtonen relatief minder participeren dan autochtonen. Om de culturele verschillen tussen allochtonen en autochtonen hierin te kunnen verklaren wordt o.a. gebruik gemaakt van de vijf dimensies van Hofstede (1995). Deze vijf dimensies geven vijf onafhankelijke waarden aan waarin nationale culturen van elkaar verschillen.

Het hoofdstuk is als volgt opgebouwd. Alvorens in paragraaf 5.4 de zeven randvoorwaarden van Westpalm van Hoorn in relatie tot allochtonen te bespreken, wordt in paragraaf 5.3 ingegaan op de vijf dimensies van Hofstede (1995). Voor de duidelijkheid wordt in paragraaf 5.2 weer kort de matrix besproken. In paragraaf 5.5 worden de participatievragers besproken en hoe de specifieke factoren van invloed zijn op het betrekken van allochtonen bij stedelijke vernieuwingsplannen. De gegevens zijn verzameld op basis van secundaire literatuur en diepte-interviews met een aantal sleutelfiguren uit de praktijk, waaronder Moustapha Baba van het Migrantanplatform Westelijke Tuinsteden, Amsterdam en Lia van Arum en Henk Damen van de Deventer wijkaanpak.

5.2 De factorenmatrix

In deze paragraaf is de matrix, zoals deze in het vorige hoofdstuk is opgesteld aangevuld met de specifieke factoren die van invloed zijn op het participatieproces bij allochtonen. Met specifieke factoren worden de factoren bedoeld die aan de cultuur gerelateerd zijn.

	Algemene factoren	Specifieke factoren
Participatie vragers	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Draagvlak voor de planontwikkeling vergroten ☐ Betrokkenheid vergroten ☐ De bereidheid van plannenmakers om bewoners te laten participeren ☐ Verschillende bewonersbelangen ☐ Communicatie ☐ De bewoners als beïnvloedende (f)actor 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Integratie ☐ Grotere machtsafstand ☐ De bereidheid van de plannenmakers ☐ Te weinig kennis van elkaars cultuur ☐ Toename in diversiteit van bewonersbelangen ☐ Collectivistisch ingestelde groepen ☐ Feminiteit ☐ De <i>allochtone</i> bewoners als beïnvloedende (f)actor
Participatie gevers	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Aanleiding tot participatie ☐ Betrokkenheid bij de eigen leefomgeving ☐ Zichzelf in staat achten ☐ Vertrouwen in de overheid ☐ Motivatie om deel te nemen aan planontwikkeling ☐ Weerstand vanuit de eigen leefomgeving ☐ Organisatorische vorm ☐ Onderwijsniveau ☐ Leeftijd van de bewoner ☐ Sociaal-economische positie 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Taal ☐ Kleinere machtsafstand ☐ Leven in een individualistische samenleving ☐ Te weinig kennis van elkaars cultuur ☐ Masculiniteit ☐ Vooroordelen/beeldvorming ☐ Verschil in waarden en normen ☐ Discriminatie c.q. negatieve houding vanuit de Nederlandse samenleving ☐ Achterstandspositie

Figuur 5.1: matrix met de algemene en specifieke factoren die de participatie van allochtonen binnen stedelijke vernieuwingsplannen beïnvloeden, zowel aan de kant van de vragers als aan de kant van de gevers.

De meeste specifieke factoren komen op verschillende plaatsen terug in de tekst. Het verschil in taal heeft bijvoorbeeld invloed op de aanleiding. Wanneer allochtonen informatie in het Nederlands krijgen over een wijkvernieuwingsplan en zij zijn de taal niet machtig zullen zij wellicht geen aanleiding hebben om in actie te komen. Zij zullen zichzelf waarschijnlijk ook minder snel in staat achten om te gaan participeren als zij de Nederlandse taal niet goed beheersen. Door hun taalachterstand zal hun onderwijsniveau in Nederland hoogstwaarschijnlijk lager zijn en daardoor wellicht hun positie op de arbeidsmarkt en hun inkomen ook. Hierdoor hebben zij een zwakke sociaal-economische positie en kunnen zij noodgedwongen in een concentratiewijk terecht komen. Dit voorbeeld geeft aan dat veel factoren met elkaar (kunnen) samenhangen. In de rest van het hoofdstuk zal dit duidelijk worden.

Om de aan de cultuur gerelateerde factoren beter te kunnen begrijpen moet eerst duidelijk zijn wat cultuur is en hoe culturen van elkaar onderscheiden kunnen worden. In de volgende paragraaf zal hier op worden ingegaan.

5.3 Cultuur en cultuurdimensies

Volgens Hofstede (1995) is cultuur de collectieve programmering van de geest. Deze berust zowel op waarden en normen als op cultuur als beschaving (onderwijs, literatuur). Waarden en normen zijn niet aangeboren of erfelijk, maar uitkomsten van een onbewust leerproces beginnend bij de geboorte, dat we socialisatie noemen. Waarden en normen zijn onbewust en vormen een 'mind-set' voor het aansturen van ons gedrag. Onze 'mind-set' is volgens Hofstede tamelijk consistent en vormt daarom een stabiele factor. Cultuur als beschaving is oppervlakkiger en beïnvloedbaar, zoals reclame ons ook kan beïnvloeden. Cultuur is dus de collectieve mentale programmering die de leden van één groep of categorie mensen onderscheidt van die van andere.

Omdat een deel van de bevolking in Nederland elders geboren of getogen is of omdat hun ouders elders geboren of getogen zijn, bestaat er in Nederland een grote culturele diversiteit. Degenen die geen Nederlandse achtergrond hebben dragen in hun denken, voelen en handelen, althans gedeeltelijk, een culturele erfenis met zich mee die verschilt van datgene waaraan Nederlanders gewend zijn. De Marokkanen, Turken, Surinamers en Antillianen worden tot dit deel van de bevolking gerekend, ze zijn 'andersdenkenden'. Voor de allochtonen zijn echter de Nederlanders de 'andersdenkenden'.

Nationale culturen, zoals de Nederlandse cultuur, de Marokkaanse cultuur of de Turkse cultuur, zijn verankerd in diepgewortelde waarden. Tussen deze nationale culturen bestaan aantoonbare verschillen. Verschillen in waarden betekend dat wat de één goed vindt, de ander slecht vindt of wat voor de één normaal is, voor de ander abnormaal is. Cultuurverschillen zijn voor ons intuïtief duidelijk, maar berusten tevens vaak op vooroordelen. De inwoners van één en hetzelfde land verschillen onderling ook sterk. De aantoonbare verschillen tussen landen zijn geworteld in de geschiedenis. Ze worden gedeeltelijk weerspiegeld in de instituties (gezin, kerk, school, overheden, wetten en rechtspraak) en ideeën die in een land populair zijn. Wat in een land rechtspraak is, is cultureel bepaald. Instituties dragen bij aan het in stand houden van de cultuur waaruit zij zijn voortgekomen.

Hofstede heeft vijf dimensies onderscheiden waarop de ene cultuur met de andere vergeleken kan worden:

- *machtafstand*: de mate waarin lager geplaatsten in een land accepteren en verwachten dat de macht ongelijk verdeelt is. Lager geplaatsten zijn kinderen in een gezin, werknemers in bedrijven of overheidsinstellingen, burgers in de samenleving.

- *individualisme versus collectivisme*: individualisme staat voor een samenleving waarin de onderlinge verbanden tussen individuen los zijn. Iedereen wordt geacht uitsluitend te zorgen voor zichzelf en zijn/ haar naaste familie. Collectivisme staat voor een samenleving waarin mensen vanaf hun geboorte opgenomen zijn in hechte groepen, die hun levenslang bescherming bieden in ruil voor onvoorwaardelijke loyaliteit.
- *masculiniteit versus femininiteit*: masculiniteit staat voor een samenleving waarin de emotionele rollen van de seksen duidelijk gescheiden zijn, terwijl femininiteit staat voor een samenleving waarin de emotionele rollen van de seksen elkaar overlappen. Masculiene culturen zijn als geheel hard en sympathiseren met de sterken. Feminiene culturen zijn als geheel zacht en sympathiseren met de zwakken. In mannelijke culturen bestaan sterke sociale rollenverschillen tussen mannen en vrouwen in tegenstelling tot vrouwelijke culturen waarin de gelijkheid van sekserollen voorop staat.
- *onzekerheidsvermijding*: de mate waarin de leden van de cultuur zich bedreigd voelen door onzekere of onbekende situaties.
- *korte- of lange-termijngerichtheid*: hierbij gaat het om het nastreven van deugden die in de toekomst beloofd zullen worden, met name doorzettingsvermogen en spaarzaamheid.

Uit onderzoek van Hofstede (1991) is naar voren gekomen dat de culturen van de landen, waaruit de minderheidsgroepen in Nederland stammen zich in alle gevallen onderscheiden van de bestaande Nederlandse meerderheidscultuur door grotere machtafstanden en een meer collectivistische oriëntatie. Uit de onderzoeksgegevens blijkt echter dat bijvoorbeeld in Turkije de machtafstand kleiner is dan in de andere landen van herkomst van de allochtone groepen en dat het collectivisme in Suriname minder sterk is dan in de andere landen van herkomst van de allochtone groepen. Op de overige drie dimensie verschillen de stamculturen van de allochtone groepen in Nederland onderling net zoveel als van de Nederlandse cultuur en mag dus nog minder gegeneraliseerd worden.

Tot slot is op te merken dat de nuancering in de dimensies van Hofstede belangrijk is. De culturele waarden staan op een *continuüm*, waarbij het gaat om *de mate* waarin landen van elkaar verschillen in culturele waarden. Daarnaast is het de vraag in hoeverre immigranten hun culturele normen en praktijken, die ze onderling of in de landen van herkomst gebruiken, onverkort en ongewijzigd blijven toepassen in hun omgang met mensen uit andere culturen.

5.4 De algemene factoren met betrekking tot allochtonen.

In deze paragraaf wordt ingegaan op de algemene factoren onder meer aan de hand van de zeven randvoorwaarden van Westpalm van Hoorn (1975) uit hoofdstuk vier. De algemene factoren zullen gekoppeld worden aan allochtonen. Voelen allochtonen zich bijvoorbeeld betrokken bij hun eigen leefomgeving en waarom wel of niet? De factoren zullen net als in het vorige hoofdstuk puntsgewijs behandeld worden.

5.4.1 Aanleiding

Tijdens het interview met de heer Baba stelde ik hem de vraag of allochtonen in actie komen als er plannen zijn om in te grijpen in de fysieke, sociale en economische structuren in de wijk. "Mensen moeten eerst wakker geschud worden en er achter komen dat het echt menens is, voordat ze in opstand komen". Hij verduidelijkte zijn antwoord met de volgende uitspraak van een bewoner van de Westelijke Tuinsteden:

"Pas na een steen op ons hoofd gaan we over tot actie".

Allochtonen moeten allereerst op de hoogte gebracht worden van plannen voor de wijk. Vaak weten zij helemaal niet dat die er zijn. Het voorgaande geldt natuurlijk ook voor autochtonen, maar het bereiken van allochtonen is vaak een kunst apart (Stegink, 2003). Veel allochtonen spreken geen Nederlands en kunnen soms ook hun eigen taal niet lezen. Belangrijk is dat op verschillende manieren contact gezocht wordt met deze groep. Ten eerste door informatiefolders, -krantjes of -sites in verschillende talen aan te bieden. Informatiekrantjes kunnen verspreid worden via eet- en theehuizen, toko's of gewoon huis-aan-huis. Ten tweede zal mondelinge informatie bijvoorbeeld met aankondigingen na de dienst in de Moskee van grote invloed zijn. Op deze manier bereikt de informatie een veel grotere groep en het heeft meer impact als de informatie van de Imam komt. De Imam is een zeer invloedrijk figuur binnen de Turkse en Marokkaanse cultuur. Sleutelfiguren, zoals een Imam, spelen een belangrijke rol bij het betrekken en informeren van allochtonen. Deze sleutelfiguren worden gekozen op basis van hun positie binnen de allochtone gemeenschap, hun deskundigheid en hun motivatie (de Paus, 1998). Sleutelfiguren zijn vaak lid van een organisatie en kunnen op die manier hun achterban activeren. Allochtone zelforganisaties vormen vaak een goed sociaal netwerk binnen etnische gemeenschappen. Om allochtonen, met name de eerste generatie, te bereiken is goede samenwerking met deze organisaties van belang (Amsterdam, 2004). Uit meerdere projecten blijkt dat een grote potentiële kracht ligt bij allochtone vrouwen. Bij deze groep is een grote dynamiek waarneembaar met talrijke initiatieven (de Paus, 1998; Amsterdam, 2004; Baba, 2004). Zij dragen vaak de buurt met hun sociale netwerk en maken er het intensiefst gebruik van (Galesloot, 199).

5.4.2 Betrokkenheid

Voelen allochtonen zich betrokken bij hun eigen leefomgeving? In hoofdstuk twee is beschreven dat veel allochtonen terechtkomen in concentratiewijken. Dit gebeurt

vaak noodgedwongen. Door de zwakke sociaal-economische positie van allochtonen hebben zij vaak weinig keus en komen zij tegen wil en dank terecht in (concentratie)wijken waar de woningen goedkoop zijn. Hierdoor maken de bewoners zich niet druk om hun buurt, voelen zich niet betrokken bij de wijk en niet verantwoordelijk voor elkaar. Reijndorp (1997) noemt dit de 'afvalbak'-hypothese Eigenlijk wil iedereen zo snel mogelijk weg en zodra hun sociaal-economische positie verbeterd doen zij dit ook.

De mate van betrokkenheid bij de eigen leefomgeving hangt ook af van het vertrouwen in andere mensen c.q. de buurtbewoners, zoals verteld in hoofdstuk vier. Dit vertrouwen hangt onder meer af van het contact tussen buurtbewoners, ook tussen autochtone en allochtone buurtbewoners. Concentratiewijken worden echter vaak gekenmerkt door een hoge doorstroming waardoor de bevolkingssamenstelling steeds verandert. Dit betekent steeds nieuwe en verschillende bewonersgroepen in de wijk, waaronder ook verschillende culturen. Door de hoge doorstroom is er weinig animo om duurzame relaties op te bouwen (Kleinhans et al., 2000). De hechte stabiele bevolkingsgroep binnen de wijk brokkelt af en daarvoor in de plaats komen allerlei nieuwe bewonersgroepen in de wijk. Volgens Reijndorp en van der Zwaard (1997) leidt verschil tussen bewonersgroepen tot onverschilligheid en zijn een geringere betrokkenheid en verantwoordelijkheid voor de eigen leefomgeving het gevolg. Daarnaast maakt onbekend vaak onbemind wat de contacten tussen buurtbewoners ook niet bevordert. Dit heeft voor een deel te maken met de toenemende individualisering binnen de samenleving. Binnen concentratiewijken wordt dit echter nog eens versterkt door het samenwonen van vele verschillende groepen, culturen en leefstijlen. Dit geeft een grotere kans op conflicten tussen buurtbewoners (Stichting Koningshaven, 2004). Wanneer gekeken wordt naar het contact tussen autochtonen en allochtonen kan het slechte contact te maken hebben met de attitudes en beeldvorming die men van elkaar heeft (dus van de andere cultuur).

Een mogelijke verklaring hiervoor is bijvoorbeeld de theorie van de sociale categorisering. De sociale categoriseringstheorie laat zien dat mensen hun sociale omgeving indelen op basis van criteria zoals, beroep, sekse, woonplaats, religie, etniciteit, afkomst, taal en leeftijd (Shadid, 1994). Dit is onder andere om de wereld om hen heen overzichtelijk en beheersbaar te maken. Tegelijkertijd is iedereen lid van een aantal van deze groepen waaraan hij/zij zijn identiteit ontleend. Omdat iedereen uit is op het verkrijgen van een positieve sociale identiteit is de mens geneigd de groep waartoe hij/zij behoort positiever te beoordelen dan de andere groepen (Shadid, 1994). Singer (1976) is bijvoorbeeld van mening dat hoe groter de overeenkomsten in het waarnemen tussen mensen zijn a) des te frequenter en makkelijker hun onderlinge communicatie zal zijn, en b) des te groter de waarschijnlijkheid dat ze de betreffende overeenkomsten in hun onderlinge waarnemingen zullen onderkennen en zichzelf als een specifieke groep zullen gaan beschouwen.

Wanneer contacten tussen buurtbewoners verbeteren en deze worden gestimuleerd neemt de betrokkenheid bij de buurt toe. Het denken in leefstijlen binnen het volkshuisvestingsbeleid, als een nieuw instrument om met de toenemende

heterogeniteit binnen de samenleving om te gaan zoals beschreven in hoofdstuk vier, is in dit kader dan ook geen gekke gedachte. Meij-van Bruggen stelt dat bewoners met een overeenkomstige leefstijl sneller geneigd zullen zijn contact met elkaar te zoeken en beter begrip voor elkaar op kunnen brengen. Het nadeel is dat leefstijlen nogal trendgevoelig en dynamisch zijn. Tevens werd gesteld dat 'onbekend maakt onbemind' en daarom moet juist het onbekende niet uit de weggegaan worden. In mijn ogen is het stimuleren van contacten tussen buurtbewoners (ook met verschillende leefstijlen) door middel van een laagdrempelig buurthuis, het houden van culturele wijkfeesten of andere participatieprojecten dan ook nog steeds één van de beste oplossingen om elkaar en de cultuur van elkaar te leren kennen. Onderstaand kader is één van de vele voorbeelden hiervan.

In Amsterdam bestaat sinds een jaar het lokale project 'Hallo buur'. Het doel is het verbeteren van de leefbaarheid in de Indische buurt. Regelmatig trekt een groep bewoners onder leiding van mevr. Kuipers (initiatiefneemster) de wijk in om iedereen gedag te zeggen. Op deze manier ontstaan er gesprekken tussen de buurtbewoners. Soms zijn dat alleen praatjes over het weer, maar dat maakt niet uit! Mevr. Kuiper merkt dat het wel degelijk uitmaakt of je je burens (her)kent. "De overlast is sterk afgenomen en de straat wordt weer leefbaarder. Het is makkelijk om politici de schuld te geven, maar je moet ook zelf verantwoordelijkheid nemen. Bij ons wonen wel honderd nationaliteiten in de wijk. Door de cultuur van elkaar te kennen krijg je meer respect voor elkaar en hoeft niet meer bang te zijn voor elkaar" (OBAZ, 2004).

Volgens Massey (1995) ontleent de mens een deel van zijn identiteit aan zijn leefomgeving. Wanneer deze omgeving echter geen enkel referentiepunt meer heeft door bijvoorbeeld de snel veranderde bevolkingssamenstelling en de afname van de leefbaarheid zullen de buurtbewoners zich steeds minder met hun directe leefomgeving identificeren en zal dit vervolgens de beleving van de sociale omgeving nog eens extra negatief beïnvloeden. Allochtonen komen uit een andere cultuur en een ander land, waardoor het extra moeilijk is zich met de leefomgeving te identificeren. Dit zal vooral bij de eerste generatie allochtonen een rol spelen en meestal minder of niet bij de tweede en derde generatie die in Nederland geboren zijn. Het kenbaar maken van hun wensen en behoeften aangaande hun eigen leefomgeving via participatieprojecten zou hier een oplossing voor kunnen bieden.

Aan de ene kant raken mensen door participatie dus meer betrokken bij hun leefomgeving en aan de andere kant gaan zij pas participeren als zij zich in een bepaalde mate betrokken voelen bij hun leefomgeving.

Daarentegen is het volgens Massey ook een territoriaal instinct van de mens om zich ergens thuis te voelen. Dit zou betekenen dat ook allochtonen zich uiteindelijk ergens thuis zouden moeten kunnen voelen en betrokken kunnen raken bij hun eigen leefomgeving. Voor allochtonen en andere wijkbewoners die in een concentratiewijk wonen liggen de kansen dus in de nieuwe (geherstructureerde) wijk of een andere wijk waar zij voor langere tijd willen blijven wonen. Dit laatste is echter alleen mogelijk wanneer de juiste middelen aanwezig zijn, zoals een betere sociaal-economische positie. Hier zal later verder op worden ingegaan.

5.4.3. De burger moet zichzelf in staat achten

Om te gaan participeren moet de burger zoals gezegd in hoofdstuk vier over een bepaalde mate van zelfvertrouwen, inkomen en tijd beschikken. Beschikken allochtonen over genoeg zelfvertrouwen, inkomen en tijd? De mate van zelfvertrouwen houdt verband met het idee dat mensen over zichzelf hebben, wat betreft hun kennis en vaardigheden, maar bijvoorbeeld ook hoe ze door andere mensen behandeld worden. In dit licht zullen mensen met een laag opleidingsniveau zichzelf minder snel in staat achten te participeren dan mensen met een hoger opleidingsniveau. Wanneer gekeken wordt naar het verschil in opleidingsniveau tussen autochtonen en de vier allochtone groepen, doen vooral de Turken en Marokkanen het relatief slecht (zie tabel 5.1). Hierbij moet wel opgemerkt worden dat veel van de Turkse en Marokkaanse arbeidsmigranten (eerste generatie) uit de jaren '60, '70 en '80 een laag opleidingsniveau genoten hebben. In de herkomstlanden waren vaak weinig mogelijkheden voor onderwijs, waardoor velen geen opleiding hebben of uitsluitend basisonderwijs. Binnen de Nederlandse autochtone bevolking is totnogtoe elke volgende generatie gradueel beter opgeleid. Bij de allochtonen is het verschil tussen de eerste en tweede generatie veel groter. In tegenstelling tot de eerste generatie heeft de tweede generatie meer mogelijkheden tot beter onderwijs hier in Nederland.

Tabel 5.1: gerealiseerd opleidingsniveau van de bevolking in de leeftijd van 15- 64 jaar naar etniciteit

%	Nederlanders	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen
Max. BAO	12	53	56	23	22
Max. VBO/MAVO	25	23	21	29	30
Max. MBO	41	19	18	34	28
Max. HBO/WO	23	4	5	15	18

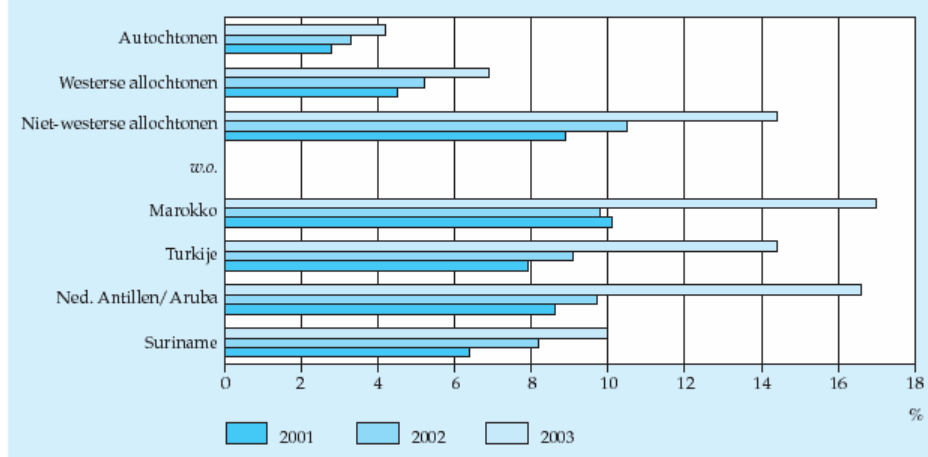
Bron: CBS, enquête beroepsbevolking 2000

Naast het opleidingsniveau kan het ontvangen van een inkomen positief werken op het zelfvertrouwen (Veenman, 1998). Het ontvangen van een inkomen staat meestal in verband met het hebben van werk. Arbeid is echter niet alleen belangrijke voor economische zelfstandigheid. Het hebben van werk verschaft ook status en uitbreiding van sociale contacten (Veenman, 1998). Een uitkering zorgt in zekere mate ook voor economische zelfstandigheid, maar zorgt niet voor status en sociale contacten. Allochtonen hebben in het algemeen een minder gunstige arbeidsmarktpositie dan autochtonen (Veenman, 2002). Ook hier nemen de Turken en Marokkanen de meest ongunstige positie in, terwijl de Surinamers en Antillianen zich (van alle allochtonen groepen) het dichtst in de buurt van de autochtone Nederlanders bevinden. In Nederland zijn wijken met een relatief grote concentratie van werklozen. Dit zijn ook vaak de wijken met hoge aandelen allochtonen (Uunk, 2002).

Uit tabel 5.2 blijkt dat de werkloosheid onder allochtonen aannemelijk hoger ligt dan onder autochtonen. Het werkloosheidspercentage onder allochtonen is weliswaar in 1998 aanzienlijk afgenomen (zie figuur 5.3), maar de etnische ongelijkheid in

werkloosheid is nog steeds scheef. De werkloosheid onder etnische minderheden is drie keer zo hoog als onder autochtone Nederlanders (CBS a, 2004).

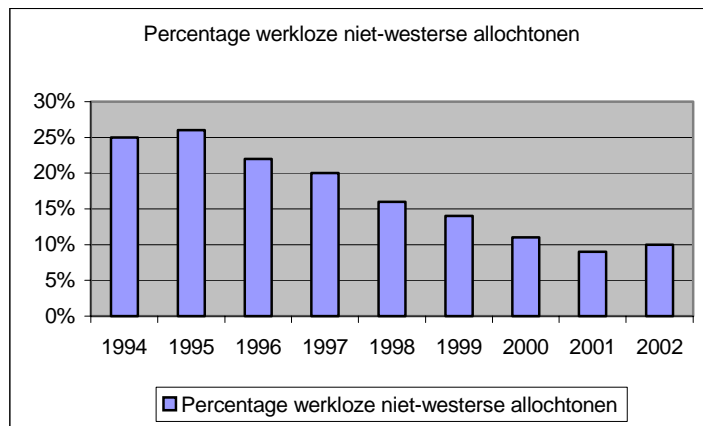
Tabel 5.2 Netto arbeidsparticipatie van personen van 15-64 jaar naar herkomstgroepering

Bron: CBS, 2004

In tabel 5.3 is te zien dat vanaf 2002 de werkloosheid onder etnische minderheden weer is gestegen. Dit heeft te maken met de economische recessie en een algemene toename van de werkloosheid in Nederland. Als de werkloosheid toeneemt, stijgt deze het sterkst onder allochtonen (Forum, 2003; CBS a, 2004).

Tabel 5.3 percentage werkloze niet-westerse allochtonen

Bron: Forum, 2003

Uit de feiten dat allochtonen relatief lager scoren op onderwijsniveau en arbeidsparticipatie zou geconcludeerd kunnen worden dat allochtonen relatief gezien ook een lager inkomen ontvangen dan autochtonen. Turkse en Marokkaanse paren met kinderen hebben 30 procent minder inkomen dan vergelijkbare autochtone paren (CBS b, 2004). Surinaamse paren met kinderen hebben gemiddeld 11 procent minder inkomen dan autochtonen (CBS b, 2004). In hoofdstuk vier is verteld dat het inkomen ook van invloed kan zijn op de mate waarin mensen zichzelf in staat achten te participeren. De

sociaal-economische positie van mensen hangt onder meer af van het inkomen en aan het inkomen wordt vaak een bepaalde status ontleend. Verder in dit hoofdstuk zal hier dieper op in worden gegaan.

In hoofdstuk vier is tevens gesteld dat de leeftijd van invloed kan zijn op het zelfvertrouwen. Hoe ouder men wordt hoe meer levenservaring. Wanneer men ouder is weet men bijvoorbeeld de weg naar de juiste instanties beter te vinden om hun stem te doen laten gelden. Tussen de 35 en 64 jaar hebben de mensen de hoogste participatiebereidheid. De allochtonen in deze leeftijdscategorie zijn vaak het slechts geïntegreerd in onze samenleving. Hun kinderen, die al veel beter geïntegreerd zijn en wel hun weg binnen onze samenleving hebben gevonden, zijn in de meeste gevallen nog 'te jong' om te participeren binnen stedelijke vernieuwingsplannen.

Kennis en ervaring hebben bij allochtonen ook te maken met het beheersen van de Nederlandse taal en kennis en ervaring van de Nederlandse samenleving. Het zelfvertrouwen bij allochtonen kan afnemen wanneer zij de Nederlandse taal niet voldoende beheersen. Dit geldt met name voor de eerste generatie allochtonen. De eerste generatie allochtonen weet ook vaak de weg niet in de mallemlen van de bureaucratie in Nederland. Een gehoorde klacht is dat allochtonen zich niet serieus genomen voelen . Ook voelen ze zich soms niet welkom in onze samenleving. Zeker na '11 september' hebben zich ontwikkelingen voorgedaan die hun weerslag hebben (gehad) op het integratieproces en de verhoudingen tussen diverse bevolkingsgroepen in Nederland. Latente spanningen zijn aan de oppervlakte gekomen. Er ontstond een klimaat waarin veel openlijker dan voorheen kritische uitspraken werden gedaan over het doen en laten van anderen. Pim Fortuyn nam hierbij het voortouw, door onder meer de islam een 'achterlijke cultuur' te noemen. Maar ook radicale imams hadden duidelijke uitspraken: homoseksualiteit zou een ziekte zijn en de Nederlandse samenleving werd betiteld als een 'heidense' samenleving. Kortom: de Nederlandse samenleving is de laatste jaren verhard. De stap om deel te nemen aan participatieprojecten binnen stedelijke vernieuwingsplannen wordt veel groter als bewoners de Nederlandse taal niet beheersen, zich niet gewent voelen door hun medebewoners of überhaupt geen ervaring hebben met inspraak leveren vanuit de politieke cultuur in hun herkomstland.

Tot slot moeten mensen ook over voldoende tijd beschikken om zichzelf in staat te achten om te participeren. Mensen die echter in een sociaal economisch lage positie verkeren zullen hun vrije tijd minder snel aan participatieprojecten spenderen. Hun persoonlijke problemen dienen eerst opgelost te worden. Allochtonen hebben te maken met werkloosheid, gezondheidsproblemen, als gevolg van de vaak slechte woonomstandigheden, of hebben het juist te druk met werken (Baba, 2004). Hun 'vrije' tijd zullen zij eerder benutten om werk te zoeken of een bijbaan te nemen c.q. te zoeken.

5.4.4 Is het de moeite waard?

Hierbij speelt het vertrouwen in de overheid een belangrijke rol. Hoe zit het met het vertrouwen van de Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen ten opzichte van de overheid?

In paragraaf 5.2 is bijvoorbeeld machtafstand genoemd als één van de dimensies waarop culturen van elkaar kunnen worden onderscheiden. In vergelijking met Nederland bestaan er in Turkije, Marokko, Suriname en de Antillen veel grotere machtafstanden tussen burger en overheid. In culturen met een grote machtafstand wordt macht gezien als een fundamenteel maatschappelijk gegeven tussen goed en kwaad. De overheid bepaald en 'weet' wat 'goed' is voor haar burgers. De vraag of macht legitiem is, is niet relevant. De macht heeft voorrang boven het recht. De ongelijkheid tussen mensen wordt zowel verwacht als gewenst. Per land bestaan dus diepgewortelde sociale en politieke waarden en tradities waarin het vertrouwen in de overheid verschilt. Met name in Turkije en Marokko bestaan zogenaamde 'cultures of distrust' jegens de overheid. Turkije probeert sinds de jaren '60 een democratisch systeem in te voeren. In tegenstelling tot Nederland wordt in Turkije alles van bovenaf opgelegd. Burgers hebben geen inspraak in het beleid en de kloof tussen de overheid en de burgers is groot. De overheid bepaald wat 'goed' is voor de burgers. De vrijheid van meningsuiting is beperkt en het schenden van de mensenrechten is in Turkije geen uitzondering.

Met het starten van de onderhandelingen voor toetreding tot de EU eind 2004 is een grote stap voorwaarts gezet als het gaat om democratie, mensenrechten en de rechtsstaat. Uit een rapport van de Europese Commissie blijkt dat Turkije zich snel aan het hervormen is. Voor het starten van de onderhandelingen moet Turkije aan de 'Kopenhagen-criteria' voldoen. Deze geven een minimumnorm aan als het gaat om democratie, mensenrechten, rechtsstaat en economie (Volkskrant b, 2004).

De Turken die inmiddels in Nederland wonen hebben deze ontwikkelingen niet meegemaakt, maar desondanks kan Turkije als voorbeeld dienen op haar weg naar hervormingen. Veel allochtonen, en ook Turken, hebben nog veel contact met hun herkomstland via familie en media, zoals schoteltelevisie, internet en kranten.

Ook in Marokko bestaat een sterke hiërarchie. Tot de jaren '90 heerste een schijndemocratie en de koning, Hassan II, bepaalde wie wel en wie geen macht kreeg. De Marokkaanse koningen legitimeren hun macht vanuit de Islam, onder de titel van 'leider der gelovigen', en gebruiken onderdrukking en wreedheden als middelen om hun macht te handhaven (Trouw, 2004). De Marokkaanse koning heeft niet alleen controle over de Marokkanen in Marokko, maar ook over de Marokkanen in West-Europa. Hassan II was namelijk tegen de integratie van Marokkanen in de Westerse samenleving. Het Marokkaanse beleid is er op gericht de Marokkanen in het buitenland te binden aan hun moederland. Deelname aan (gemeente)verkiezingen of het zich laten naturaliseren tot Nederlander wordt niet gewaardeerd. En afstand doen van de Marokkaanse nationaliteit is niet mogelijk. De afstand tussen de burgers en de overheid is groot. Dat echter de macht en de invloed van de koning op de Marokkanen in binnen- en buitenland zeer groot is blijkt wel uit de brief die Bolkestein naar aanleiding van moord op van Gogh naar de Marokkaanse koning stuurde. In deze brief vraagt Bolkestein de Marokkaanse koning om zijn hulp in de strijd tegen het terrorisme en zijn onderdanen op te roepen de democratische en islamitische wetten te respecteren (Volkskrant a, 2004). De Marokkaanse koning heeft hier geen gehoor aangegeven.

Volgens de minister van Cultuur Achaari is Marokko een democratie en heeft terrorisme zijn wortels niet in nationaliteit (Volkskrant a, 2004).

Suriname en de Nederlandse Antillen hebben in tegenstelling tot Marokko en Turkije een Nederlands koloniaal verleden. Desalniettemin hebben de bewoners van Suriname en de Nederlandse Antillen te maken met een politieke cultuur waarin corruptie meer regel dan uitzondering is. In hun ogen zijn politici niet te vertrouwen.

Binnen wijkontwikkelingsplannen voert de gemeente de regie en is meestal initiator van het plan. Opbouwwerkers en wijkambtenaren zijn meestal in dienst van de overheid. De overheid staat voor allochtonen heel ver weg en is zelfs een beetje bedreigend. In dit licht is het niet verwonderlijk dat allochtonen het tijdens participatieprojecten af laten weten. Zoals ook blijkt uit onderstaand voorbeeld:

Zo bleven in de Alkmaarse wijk Overdie vele allochtonen afwezig tijdens de wijkdag. Bij navraag bij het migrantenplatform bleek het probleem niet te zitten in de Nederlandse uitnodigingen die verstuurd waren, maar met iets anders. De allochtonen waren niet bekend met de verhouding tussen de overheid en de burgers, laat staan dat ze enig benul hadden van wat een wijkdag zou moeten zijn (de Paus, 1998).

Voor de tweede en derde generatie speelt dit probleem echter al veel minder, omdat zij dit probleem niet zelf hebben ondervonden. Zij zijn opgegroeid in de Nederlandse samenleving. Daarentegen kunnen ze dit wel van huis uit meegekregen hebben.

De afstandelijke houding van de Surinamers en Antillianen ten opzichte van de overheid komt o.a. door hun koloniale verleden, de onderdrukking door de blanken. Dit wordt verduidelijkt met onderstaand voorbeeld:

In de Bijlmermeer maken allochtonen de meerderheid van de bevolking uit. Hier liggen de verhoudingen compleet anders dan in de rest van Nederland. Waar elders de allochtonen zich moeten verhouden tot de witte dominante cultuur, hebben de allochtonen Amsterdam Zuidoost tot 'hun' stadsdeel gemaakt. Toch is het ambtelijke en bestuurlijke apparaat geen goede afspiegeling van de zwarte wijkbevolking. Dat deze scheve verhoudingen binnen het ambtenarenapparaat tot spanningen leidde, bleek uit een antiracisme training in 1997. De witte afdelingschefs liepen woedend uit een workshop weg. In reactie hierop verzuchtten de zwarten dat het voor de witten blijkbaar niet mogelijk was wat zij hun hele leven gewend zijn: 'zelfs in één dag, in een spel, willen de witte bazen hun macht niet afstaan' (de Paus, 1998).

Daarnaast is de laatste jaren het politieke klimaat ten opzichte van allochtonen verhard door de aanslagen op 9/11, de moord op Pim Fortuyn en, al genoemd, recentelijk de moord op Theo van Gogh (Forum, 2004). Dit blijkt uit de aard en de toon van het debat, de toenemende interetnische spanningen en strengere regel- en wetgeving ten aanzien van allochtonen en nieuwkomers (Forum, 2004). De strengere regel- en wetgeving, waarbij de nadruk meer op plichten van de allochtonen komt te liggen, moet de integratie van etnische minderheden bevorderen, maar kan in de ogen

van de etnische minderheden opgevat worden als een 'straf' naar aanleiding van de actuele gebeurtenissen. Dit bevordert het vertrouwen in de overheid en ook in de rest van de Nederlandse samenleving niet.

5.4.5 Motivatie

Uit bovenstaande alinea kan geconcludeerd worden, dat allochtonen minder gemotiveerd zijn dan autochtonen. Zij zijn gewend dat zaken, met betrekking tot in dit geval de ruimtelijke ordening, geregeld worden door de overheid. Initiatieven van burgers worden in de herkomstlanden meestal niet gewaardeerd en soms zelfs met geweld de kop ingedrukt. Ze hebben geen 'ervaring' met een democratisch systeem en zijn in dit licht dus niet gewend op die manier hun eigen belangen te behartigen. In een cultuur met een grote machtafstand accepteren en verwachten de lager geplaatsten dat macht ongelijk verdeeld is (Hofstede, 1995). Tevens kan het verschil in motivatie tussen autochtonen en allochtonen voor een deel verklaard worden door het verschil in Nederland als individualistische samenleving en de herkomstlanden als collectivistische samenlevingen. In tabel 5.4 staan de belangrijkste relevante verschillen tussen collectivistische en individualistische samenlevingen.

Tabel 5.4 verschillen tussen collectivistisch en individualistische samenlevingen

Collectivistisch	Individualistisch
Mensen worden geboren in uitgebreide families of andere wij-groepen die hen blijvend beschermen in ruil voor loyaliteit	je groeit op om voor jezelf en misschien voor je gezin te zorgen
Collectieve belangen gaan boven individuele belangen	individuele belangen gaan boven collectieve belangen
Het privéleven is ondergeschikt aan het groepsleven	iedereen heeft recht op privacy
meningen worden bepaald door lidmaatschap van de groep	iedereen wordt geacht een eigen mening te hebben
belangengroepen domineren de politiek	kiezers oefenen politieke macht uit
harmonie en consensus in de samenleving als idealen	zelfverwerkelijking van ieder individu als ideaal

Bron: hofstede (1995)

Participatie omwille van het eigen belang of (zelf)ontplooiing is voor allochtonen niet gebruikelijk. Zij komen uit een collectivistische samenleving, waarin het groepsbelang boven het eigen belang staat. Ook wordt het hebben van een eigen mening niet op prijs gesteld. Meningen worden bepaald door de groep waartoe men behoort. In dit kader wordt het belang van allochtone zelforganisaties binnen bijvoorbeeld stedelijke vernieuwingsplannen duidelijker. Allochtonen zullen zich veel eerder aansluiten bij een

zelforganisatie die hun gemeenschappelijke belang(en) kan behartigen dan dat ze op eigen houtje naar een inspraakbijeenkomst gaan. Parry (1987) noemde nog een derde motief. Hierbij gaat het om communitaristische motieven, men participeert omwille van de gemeenschap. In het geval van bewonersparticipatie gaat het echter om de wijkgemeenschap, de bewoners van de wijk. In samenlevingen die collectivistischer zijn gaat het om de groep als in leden van de etnische gemeenschap (familie of dorpsbewoners van een Turks dorp). De inwoners van een wijkgemeenschap behoren niet allemaal tot dezelfde etnische gemeenschap. Desalniettemin hangt het handelen vanuit communitaristische motieven samen met het vertrouwen dat men als wijkbewoner heeft in de rest van de bewoners en de betrokkenheid bij de wijk. In dit geval zou een concentratie van bijvoorbeeld Marokkanen in de wijk een voordeel op kunnen leveren bij bewonersparticipatie. Als vierde motief is genoemd dat men door participatie sociale waardering krijgt en op die manier een bepaalde sociale positie/status kan verkrijgen. Nu is het zo dat in meer collectivistische samenlevingen harmonie en consensus in de samenleving als idealen gelden en niet de zelfverwerkelijking van het individu. Collectieve belangen gaan voor het individuele belang. Allochtonen zullen dus minder snel geneigd zijn hun eigen positie te verbeteren vanuit eigen belang, maar wel als hier het belang van de groep bij gebaat is. Het streven naar idealen, het verbeteren van de samenleving door middel van participatie, is in de herkomst landen van de allochtonen niet gebruikelijk. De hoger geplaatsten bepalen wat goed is voor de burger, het kind of de werknemer en hier heeft men zich naar te gedragen/gehoorzamen (Hofstede, 1995).

5.4.6 Weerstand

In hoofdstuk vier is een voorbeeld gegeven van wijkbewoners die als verlengstuk van de corporatie of de overheid gezien worden en daar op aangekeken worden daar medewijkbewoners. Allochtonen zijn wellicht nog gevoeliger voor weerstand dan autochtonen. Allochtonen moeten behalve met zichzelf ook rekening houden met hun familie en de groep waartoe zij behoren. Een 'misstap' kan leiden tot gezichtsverlies van de hele groep binnen collectieve samenlevingen (Hofstede, 1995). Daarnaast kan ethnocentrisme wellicht een rol spelen. Ethnocentrisme in zijn meest extreme vorm is de neiging om de etnische groep waartoe men behoort als enige referentiepunt te beschouwen bij de beoordeling van andere (van Dale, 1991) Dit hangt samen met 'onzekerheidsvermijding': wat anders is, is gevaarlijk. In Nederland is de mate van onzekerheidsvermijding echter niet extreem groot. Wat anders is, is bij ons gek/vreemd (Hofstede, 1995). Met name in concentratiewijken waar autochtone bewoners het gevoel hebben dat hun wijk wordt 'overgenomen' door de instroom van steeds meer allochtonen kan een zekere mate van ethnocentrisme ontstaan. Wanneer de wijk geherstructureerd wordt in samenwerking met de bewoners kan het betrekken van de allochtone bewoners leiden tot weerstand vanuit de autochtone bewoners, die al jaren en soms generaties lang in de wijk woonachtig zijn. De autochtone bewoners zouden in dit geval kunnen denken: wie zijn zij (de allochtonen) om te vertellen wat er met 'onze' wijk moet gebeuren.

5.4.7 Organisatorische vorm

Welke mogelijkheden worden geboden om allochtonen te betrekken in de planvorming met betrekking tot stedelijke vernieuwing? In hoofdstuk vier zijn een aantal participatievormen besproken op basis van de participatieladder van Arnstein. In dit onderzoek wordt aandacht geschonken aan de symbolische en de echte participatie, waarbij ook onderscheid gemaakt kan worden tussen laag- en hoogdrempelige participatie. In voorgaande alinea's is duidelijk geworden dat participatie van allochtonen binnen stedelijke vernieuwingsplannen nog minder voor de hand ligt dan voor autochtonen. Niet alle aspecten van participatie zijn echter al besproken en in de rest van het hoofdstuk zullen nog enkele cruciale aspecten aan bod komen.

Als allochtonen eenmaal bereid zijn om mee te werken is het belangrijk om ze niet af te schrikken met ingewikkelde participatiemethodes. In de meeste gevallen zal het gebruik van laagdrempelige activiteiten de meeste vruchten afwerpen.

Hoe hoogdrempeliger de participatievorm is, hoe meer tijd, energie en moeite in de activiteit gestoken moet worden. Allochtonen, met name de eerste generatie, zijn echter vaak nog bezig met het verwerven van een plek in deze maatschappij en hebben dikwijls te maken met persoonlijke problemen. Hierdoor hebben zij minder tijd en energie over voor activiteiten die met hun directe leefomgeving te maken hebben. Ook is gebleken dat allochtonen zichzelf minder snel in staat zullen achten aan activiteiten, zoals vergaderingen en ingewikkelde inspraakvormen deel te nemen. Allochtonen zijn niet gewend inspraak te leveren en voelen een grote afstand tot de overheid. Bij laagdrempelige activiteiten is de sfeer informeler en de stap om een mening te geven kleiner. Allochtonen zijn beter te bereiken via mondelinge, persoonlijke benadering (de Paus, 1998; NIGZ, 2004). Participatie middels een wijkdag, waar face-to-face en informele contacten voorop staan is, is dan een goede oplossing. De drempel die ontstaat door de grote afstand die met name Turken en Marokkanen voelen ten opzicht van overheidsinstanties kan door een wijkdag ook aanzienlijk verlaagd worden (de Paus, 1998). Dit blijkt ook uit het volgende voorbeeld:

In de kolenkitbuurt, één van de armste buurten in Amsterdam, wonen hoofdzakelijk Turken en Marokkanen. Door het hoog oplopen van de gemoederen wordt een wekelijks spreekuur gehouden door Migrantenplatform Westelijke tuinsteden. Hier kunnen de wijkbewoners allerlei vragen stellen over de stedelijke vernieuwing die hier gaat plaats vinden. Het spreekuur vindt plaats op het buurtservicepunt, midden in de wijk, om het vooral laagdrempelig te houden (Baba, 2004).

Onder de meeste allochtonen heerst geen leescultuur, daarom is het beter om tijdens de bijeenkomsten gebruik te maken van visuele methoden (NIGZ, 2004). Behalve het betrekken van allochtonen bij de planvorming hebben laagdrempelige activiteiten het voordeel dat buurtbewoners van allerlei verschillende groepen de mogelijkheid hebben om elkaar te ontmoeten. Het meedoen aan deze activiteiten kan het contact tussen buurtbewoners positief beïnvloeden en daarmee de betrokkenheid bij de buurt verhogen, de motivatie om te participeren versterken en de weerstand vanuit de omgeving verlagen (Blau en Schwartz, 1984).

Bij het organiseren van de activiteiten is het belangrijk dat rekening gehouden wordt met (allochtone) groepen die in de wijk woonachtig zijn. Dit in verband met bijvoorbeeld allochtone feestdagen, tijdstippen waarop gebeden wordt of werktijden. Veel allochtone culturen kennen een sterke scheiding tussen de leefwerelden van mannen en vrouwen (Hofstede, 1995; NIGZ, 2004). Het organiseren van seksegescheiden activiteiten in de beginfase van het project kan een extra stimulans zijn voor en zorgen dat meer vrouwen betrokken raken bij het project (NIGZ, 2004). Seksegescheiden activiteiten kunnen winst opleveren gezien de belangrijke stimulerende rol die allochtone vrouwen kunnen spelen in buurtprojecten (Galesloot, 1998).

Nu de zeven randvoorwaarden van Westpalm van Hoorn besproken zijn met betrekking tot allochtonen zullen ook het onderwijsniveau, de leeftijd, de sociaal-economische status en het sekseverschil met betrekking tot allochtonen besproken worden.

5.4.8 Onderwijsniveau, leeftijd en sociaal-economische status

Onderwijsniveau

Het onderwijsniveau van de vier allochtone groepen is al uitgebreid besproken aan het begin van dit hoofdstuk. Hier werd duidelijk dat de kloof tussen autochtonen en allochtonen op het gebied van onderwijs nog niet gedicht is. Met name de Turken en Marokkanen scoren slecht. Zie hiervoor tabel 5.1. De kloof wordt echter wel kleiner (Veenman, 2002; SCP, 2003; Commissie Blok, 2004).

Veenman (2002) beschrijft in 'De toekomst in meervoud' het toekomstscenario voor de tweede en derde generatie allochtonen in onder meer het onderwijsniveau. Volgens hem zijn deze volwassenen beter opgeleid en meer geïntegreerd in de samenleving. Zij vergroten hierdoor het sociaal, cultureel en informatiekapitaal dat invloed heeft op het schoolsucces van de allochtone groepen. Dit zal volgens Veenman in dit decennium niet leiden tot een sprongsgewijze vooruitgang in de onderwijsloopbaan van allochtone leerlingen, maar wel in een geleidelijke verbetering in de vorm van een daling van het voortijdig schoolverlaten, een vermindering van het aandeel allochtone schoolverlaters zonder startkwalificatie en de toename van het aandeel leerlingen dat havo/vwo weet te bereiken. Nog steeds zullen Marokkanen en Turken de grootste afstand houden. Bij hen zijn de ouders vaak beiden (in het land van herkomst) laag opgeleid. De beheersing van het Nederlands is beperkt. Verwacht wordt dat de jonge vrouwen hun kansen grijpen die het onderwijs hen biedt en de jongens voorbij zullen streven. Veel Turkse en Marokkaanse jongeren zullen een zwarte school bezoeken wat geen positieve invloed zal hebben op hun ontwikkeling. De Antilliaanse leerlingen die nu nog naar Nederland emigreren hebben dezelfde kenmerken als hun Marokkaanse en Turkse medeleerlingen. De rest van de Antilliaanse leerlingen van de tweede generatie vertonen echter een veel gunstiger profiel en zij zullen weinig achterblijven bij hen autochtone medeleerlingen. De tweede generatie Surinamers en ook hun ouders beheersen de Nederlandse taal veel beter en trouwen vaker met

autochtonen (positieve invloed op de taal en sociaal-economisch herkomstmilieu) (Veenman, 2002).

Langzaam stroomt vanaf 2000 de derde generatie het basisonderwijs in. Hoewel hun ouders veelal een hogere opleiding genoten hebben dan de eerste generatie allochtonen behoren zij tot de laagste opleidingscategorieën binnen hun leeftijdsgeneratie in Nederland (Veenman, 2002). Grotere veranderingen zullen zich pas voordoen als deze generatie in het voortgezet onderwijs zit. Een beperkt aandeel van deze generatie zal opgegroeid zijn buiten de concentratiewijken.

Helaas is hier de opleidingsrace niet ten einde. Bij een vervolgstudie zal een deel van de aangeboden opleiding te volgen zijn door een eigen bijdrage. Jongeren hebben dus baat bij kapitaalkrachtige ouders. Deze factor vermindert de kans op positieverbetering van allochtone jongeren in de derde generatie en zal na enkele generaties geleidelijk minder van invloed zijn (Veenman, 2002).

Allochtone en autochtone groepen groeien naar elkaar toe wat betreft het opleidingsniveau, mede gebaseerd op de aanname van een plafondeffect bij de autochtone bevolking. Marokkanen en Turken voorlopig zullen de slechts presterende groepen blijven.

Naast het reguliere onderwijs zijn tal van organisaties bezig met de integratie en participatie van allochtonen in onze maatschappij. Hier kunnen allochtonen die niet de kans gekregen hebben zich te ontplooiën alsnog voldoende kennis en ervaring op doen. Op deze manier kunnen zij zich beter staande weten te houden op de arbeidsmarkt en binnen hun eigen levenssituatie (Odyssee, 2005; Mex-it, 2005;)

Leeftijd

Uit statistieken van ondermeer het CBS (2001) en het SCP (2003) blijkt, dat de leeftijdscategorie van mensen die deelnemen aan participatieprojecten tussen de 35 en 65 jaar ligt. Dat wil uiteraard niet zeggen dan mensen onder de 35 jaar en boven de 65 helemaal niet (meer) participeren. De meeste allochtonen in de leeftijd van 35 tot 65 jaar zijn van de eerste generatie allochtonen die hier in de jaren '60, '70 en '80 zijn gekomen. Het verschil tussen de eerste en tweede generatie is volgens het Sociaal Cultureel Planbureau, dat de tweede generatie beter geïntegreerd is in de Nederlandse samenleving dan de eerste generatie. Hierin bestaat echter verschil tussen de allochtone groepen. Eerste generatie Surinamers en Antillianen beheersen de Nederlandse taal aanzienlijk beter dan de eerste generatie Turken en Marokkanen (SCP, 2003). Veel eerste generatie allochtonen, met name de Turken en de Marokkanen hebben meestal de wens terug te keren naar hun herkomstland. Zij voelen zich vaak nog steeds te gast. Dit heeft een negatief effect op bijvoorbeeld de betrokkenheid. Veel allochtonen in de leeftijdscategorie van 35-64 e.o. beheersen de Nederlandse taal niet (goed), hebben nauwelijks sociale contacten met autochtonen, zijn erg gericht op de eigen groep en sterk op hun eigen cultuur georiënteerd (SCP, 2003) Dit zal de participatie binnen stedelijke vernieuwingsplannen niet bevorderen. De tweede en derde generatie allochtonen is al veel meer gewend in de Nederlandse samenleving. Zij weten beter de weg in de malle molen van de bureaucratie, beheersen de Nederlandse taal beter en hebben meer

contacten met autochtonen. Voor hen zou de drempel om te gaan participeren dus lager moeten liggen dan voor hun ouders. Doordat allochtone jongeren veel bewuster in de Nederlandse samenleving staan dan hun ouders zouden zij een brugfunctie kunnen vervullen naar hun ouders toe (Baba, 2004). Hier moet opgemerkt worden dat in hoofdstuk vier al is aangegeven dat jongeren niet of nauwelijks participeren binnen herstructureringsplannen, omdat zij zich o.a. minder betrokken voelen bij de buurt en zij zijn op een leeftijd dat andere zaken veel belangrijker zijn.

Sociaal-economische status

In bovenstaande alinea 'de burger moet zichzelf in staat achten' is duidelijk geworden dat in concentratiewijken een veel groter deel van de allochtonen in vergelijking met autochtonen zich in een lagere sociaal-economische positie bevinden. In hoofdstuk vier is gesteld dat mensen die zich in een lagere sociaal-economische positie bevinden, minder snel geneigd zijn deel te nemen aan participatieprojecten ten behoeve van de ontwikkeling van de wijk of buurt dan mensen met een hogere sociaal-economische status. Wanneer men veel persoonlijke problemen heeft is er geen ruimte voor andere zaken. Dan is het eerst een kwestie van 'overleven'. Pas als er zicht op verbetering ontstaat of een oplossing binnen bereik komt, kan men verder kijken dan de eigen voorkeur (van der Pennen, 1988; Reijndorp, 1997; de Paus, 1998).

Moustafa Baba, van het Migrantenplatform Westelijke Tuinsteden, constateert echter dat de slechte sociaal-economische positie en de slechte leefomgeving vaak ook een stimulans kunnen zijn om juist dóór te gaan. Het kan niet slechter worden dus moeten we ons inspannen om het te verbeteren. Verandering vindt toch plaats.

5.4.9 Verschil in sekse

De islamitische culturen kennen een sterke scheiding tussen de leefwereld van mannen en vrouwen. Hierdoor willen (en mogen) islamitische mannen vaak niet samenwerken met islamitische vrouwen (Peleman, 2001). Binnen de Marokkaanse gemeenschap rust een taboe op gemengde groepen. Met name in concentratiewijken is de sociale controle op leden van de eigen groep vaak erg groot. Daarom kan het van belang zijn dat activiteiten, met name in de beginfase van het project, seksegescheiden worden aangeboden om allochtone vrouwen te laten participeren.

De positie van de allochtone vrouwen is sterk afhankelijk van de wetgeving in de landen van herkomst. Tot voor kort waren vrouwen in Turkije en Marokko ondergeschikt aan hun man. De man had de verantwoordelijkheid voor het gezin en de vrouw had gehoorzaamheidsplicht jegens haar man (Centrum voor Islam in Europa, 2005). Aan het begin van 2004 is dit familierecht in Marokko herzien en zijn de man en de vrouw gelijkwaardig. In Turkije is dit familierecht al eerder herzien. Nu hebben man en vrouw o.a. samen de verantwoordelijkheid voor het gezin en de gehoorzaamheidsplicht is afgeschaft. Verantwoordelijkheid delen houdt in dat er gelijke rechten en plichten zijn en dat er een gelijkwaardigheid tussen de partners bestaat, waardoor de vrouw geen gehoorzaamheid meer aan de man verplicht is en hem niet meer om het minste (bijvoorbeeld voor een familiebezoek of om reis te gaan)

toestemming moet vragen (afschaffing van de gehoorzaamheidsplicht). Marokkaanse en Turkse mannen konden, ook in Nederland, hun vrouw verbieden om deel te nemen aan activiteiten, zoals wijkbijeenkomsten of een koffieochtend (CIE, 2005).

Met name Marokkaanse vrouwen zijn veel binnenshuis actief en hebben minder contact met de buitenwereld (NIGZ, 2004). De vrouwen zijn relatief vaker aan de buurt gebonden dan de mannen. Allochtone vrouwen hebben het extra moeilijk, omdat zij het moeten opnemen tegen een mannenmaatschappij binnen hun cultuur (Peleman, 2001). In een situatie waar de eer van de hele familie afhangt van het gedrag en de zedelijkheid van de vrouwen leidt dit zelfs tot een bijna paranoïde controle van de vrouwen. Het belang van de eer van de familie leidt er vooral in een concentratiebuurt toe dat alle bewegingen en activiteiten van de vrouwen nauwgezet in het oog gehouden worden. Het is ook duidelijk hoe de werking van de markt van de symbolische goederen vermengd is met het veld van de islam, waarbij sommigen stellen dat de godsdienst zelfs als een soort legitimatie aangewend wordt. Het bemoeilijken van de toegang van vrouwen tot de openbare ruimte is immers een uiting van macht, aangezien de belangrijke politieke en sociale beslissingen in onze maatschappij in de openbare ruimte genomen worden (Peleman, 2001). Het volgende kader is een voorbeeld van hoe geïsoleerd Marokkaanse vrouwen soms kunnen (moeten) leven en het soms erg moeilijk kan zijn om hen te bereiken.

Fatima Sabah, zelf Marokkaanse en oprichtster van Nisa voor Nisa, heeft bereikt dat een vrouw die dertien jaar lang niet naar buiten mocht van haar man is gaan werken. Eerst is ze op de man afgestapt en heeft hem gevraagd zijn vrouw toestemming te geven om naar de bijeenkomsten van de Nisa voor Nisa te komen. Dat vond hij goed, omdat hij Fatima's naam kende en wist dat zij te vertrouwen was. Een tijd later heeft Fatima een baan voor haar gezocht. Van haar man mocht zij alleen in een omgeving werken waar alleen vrouwen komen. Uiteindelijk is zij in de huishouding bij een Marokkaanse vrouw terechtgekomen (Bureau Parkstad, 2004).

Bij het bereiken van met name allochtone vrouwen is het van belang dat er sleutelfiguren bij betrokken zijn die zelf bijvoorbeeld een Marokkaanse of Turkse achtergrond hebben. Deze mensen weten wat er binnen hun cultuur speelt en hoe ze allochtone vrouwen, maar ook mannen, kunnen bereiken. Daarnaast hebben zij het vertrouwen van de allochtonen.

Toch hebben allochtone vrouwen veel meer contacten in de samenleving dan hun mannen die of werken of veel binnenshuis zijn, naar de moskee gaan en slechts omgaan met andere allochtone mannen. Bij hen ligt een potentiële macht. De vrouwen zijn actief met verplichte taallessen en andere cursussen, brengen hun kinderen naar school, gaan met hen naar de speeltuin en naschoolse activiteiten. Daarnaast communiceren zij met hun mannen en kunnen op deze manier een brugfunctie naar hen toe vervullen.

5.4.10 Conclusie

In deze paragraaf zijn de algemene factoren, waaronder de zeven randvoorwaarden van Westpalm van Hoorn, uit de matrix besproken met betrekking tot

allochtonen. Het is duidelijk dat allochtonen net als autochtonen te maken hebben met deze algemene factoren. Ook allochtonen moeten een aanleiding zien, zich betrokken voelen of zichzelf in staat achten om tot participatie over te gaan.

Naast deze algemene factoren hebben allochtonen echter ook te maken met specifieke, cultuur gerelateerde factoren. Deze specifieke factoren beïnvloeden vaak de algemene factoren in negatieve zin, zodat de drempel voor allochtonen hoger wordt dan voor autochtonen om te gaan participeren. De belangrijkste specifieke factoren die in deze paragraaf naar voren zijn gekomen zijn taal(achterstand), machtafstand en intercultureel onbegrip.

De algemene factoren worden dus versterkt door specifieke factoren. Eerder is al gesteld dat deze specifieke factoren drempels kunnen zijn voor allochtonen om te gaan participeren. Ook participatievragers hebben te maken met deze specifieke factoren. In de volgende paragraaf zal hier op in worden gegaan.

5.5 Participatievragers met betrekking tot allochtonen

In deze paragraaf zullen de punten, besproken in hoofdstuk vier, bij de participatievragers nogmaals de revue passeren. Dit keer worden ze echter expliciet in verband gebracht met allochtonen. Waarom willen participatievragers allochtonen wel/niet betrekken bij de planontwikkeling? Welke problemen komen zij tegen? De nadruk zal in deze paragraaf komen te liggen op de specifieke factoren waar participatievragers mee te maken krijgen bij het betrekken van allochtonen bij stedelijke vernieuwingsplannen.

5.5.1 Motivatie van de plannenmakers

De drie motieven die het SEV noemt om bewoners te betrekken bij de planvorming, draagvlak vergroten, kwaliteit verhogen en betrokkenheid vergroten, gelden uiteraard zowel voor allochtonen als voor autochtonen. Het betrekken van allochtonen bij de ontwikkeling van de wijk kan echter ook positief werken in het kader van de integratie (de Paus, 1998). Dit is tevens de vijfde pijler in het Grotestedenbeleid (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2004). De integratie van allochtonen kan in het verlengde worden gezien van het vergroten van de betrokkenheid van burgers. Het gaat hier zowel om de betrokkenheid bij de ontwikkeling van het plan, als om de betrokkenheid bij de wijk en bij de medebewoners.

Wanneer allochtonen deelnemen aan participatieprojecten komen zij in contact met medewijkbewoners (autochtonen en allochtonen) en andersom (zie ook 5.4.9). Op deze manier hebben zij de gelegenheid om met andere buurtbewoners in contact te komen en wellicht nieuwe buurtbewoners te leren kennen. Volgens Blau en Schwartz (1984) is de gelegenheid (de mogelijkheid om elkaar via participatieprojecten te ontmoeten) tot contact van grote invloed op het ontstaan en de aard en de vorm van sociale netwerken. Is er geen gelegenheid tot contact dan zal er ook geen contact

ontstaan, geen homogene, maar ook geen heterogene contacten. Door allochtonen en autochtonen met elkaar in contact te brengen op bijvoorbeeld een multicultureel wijkfeest of een buurtschouw kunnen zij elkaar en de cultuur van elkaar leren kennen (Blau & Schwartz, 1984). De kloof die vaak tussen culturen bestaat (vaak gebaseerd op vooroordelen) kan hierdoor worden verkleind.

Contact tussen burens, al blijft het slechts bij elkaar groeten op straat, versterkt de sociale cohesie binnen een buurt. Het begin van sociale cohesie is sociale cognitie. Sociale cognitie wil in dit verband zeggen: kennis hebben van elkaar. Burens hoeven de deur niet bij elkaar plat te lopen (Duyvendak, 2004). Als mensen elkaar 'kennen' zullen zij eerder 'andersoortig' gedrag accepteren. Nederlanders zullen van hun Antilliaanse buurvrouw eerder accepteren dat zij tot 's avonds laat op straat staat te kletsen wanneer zij elkaar kennen dan wanneer zij geen contact met elkaar hebben. Mensen ergeren zich minder aan elkaar als zij zich vertrouwd met elkaar voelen. Dit heeft tevens een positief effect op de leefbaarheid in buurten. Sociale cognitie en acceptatie is reëler en vaak al een goed begin voor een prettiger leefklimaat.

5.5.2 De (allochtone) bewoners

Naast de algemene factoren die de participatie van allochtone bewoners kunnen beïnvloeden, kunnen ook de specifieke factoren hierop van invloed zijn. De specifieke factoren kunnen ook voor de participatievragers een belemmering vormen bij het betrekken van allochtonen in het planproces. In de vorige paragraaf zijn bijvoorbeeld de machtafstand, het verschil in collectivistische en individualistische samenlevingen en de taalachterstand als specifieke factoren besproken. Door de grote machtafstand die allochtonen (kunnen) voelen ten opzichte van de overheid moeten plannenmakers extra tijd en energie steken in het winnen van het vertrouwen van allochtonen (van der Pennen, 1988; de Paus, 1998; Vis en van Arum, 2003). Op deze manier kunnen zij bijvoorbeeld de drempel om te gaan participeren verlagen. Persoonlijk contact met allochtonen is erg belangrijk bij het winnen van hun vertrouwen en vooral om dit contact ook te continueren. Wanneer zij opeens iemand anders voor zich hebben kunnen ze helemaal dichtklappen. Het persoonlijk contact ontstaat door allochtonen (actief) op te zoeken. Bezoeken aan het thee- of koffiehuis in de buurt, moskeeën of andere ontmoetingsruimten schept vertrouwen. Het is informeel en allochtonen bevinden zich in een voor hen vertrouwde omgeving. In dit licht kunnen huisbezoeken ook heel effectief zijn om vertrouwen te scheppen (van der Pennen, 1988).

5.5.3 De bereidheid van de plannenmakers

In de voorgaande alinea is al gesproken over de extra tijd en energie die plannenmakers in het betrekken van allochtonen moeten steken. In hoofdstuk vier is er al op gewezen dat, het soms moeizame proces van, het betrekken van bewoners bij de planvorming niet altijd ten goede komt aan de motivatie van plannenmakers. Wanneer er veel allochtonen onder de wijkbewoners zijn kan dit het effect op de motivatie nog eens versterken. Dit komt uiteraard niet omdat het om allochtonen gaat, maar om de extra tijden en energie die hier aan besteedt moet worden. In 'Opvallend aanwezig' geeft

Remko de Paus (1998) de pogingen van zes verschillende gemeenten weer om allochtonen te betrekken bij het formuleren van hun beleid. Hierin komt naar voren dat wanneer het duidelijk om allochtonen gaat, bijvoorbeeld de ontwikkeling van een multicultureel buurtcentrum, de plannenmakers veel eerder allochtonen/allochtone organisaties bij de planvorming betrekken dan wanneer het om de aanleg van een snelweg pal naast een woonwijk gaat, waar de directe relatie met allochtonen veel minder duidelijk is. Wellicht worden allochtonen nog te vaak als een 'aparte' groep gezien. Als kanttekening kan gesteld worden dat allochtonen misschien pas het idee hebben dat het hun iets aangaat als het bijvoorbeeld om een multicultureel centrum gaat (de Paus, 1998). Uiteindelijk willen gemeenten het liefst een algemeen inspraakbeleid voeren, zonder onderscheid van etniciteit. Hiermee moet stigmatisering voorkomen worden. Het doel is om alle burgers gelijk te behandelen. Om echter tot gelijkheid van alle burgers te komen is soms een aparte behandeling van bepaalde groepen, waaronder etnische minderheden, vereist, wat leidt tot een lastige paradox (de Paus, 1998).

5.5.4 Verschillende bewonersbelangen

In hoofdstuk vier is al gesteld dat het 'standaardplan' voor een homogene buurt niet meer voldoet. Wijken en buurten worden steeds heterogener. Deze heterogeniteit ontstaat door verschillende culturen, (met) verschillende leefstijlen en (met) verschillende wensen en behoeften. Door de individualisering van onze maatschappij en het ontstaan van een vragersmarkt, ook op de woningmarkt, nemen de wensen en behoeften van consumenten toe. Verschillende wensen en behoeften ten aanzien van de woon- en leefomgeving kunnen leiden tot verschillende belangengroepen. Op deze manier ontstaan steeds meer verschillende belangengroepen waar rekening mee gehouden moet worden. Ook allochtonen laten steeds meer van zich horen en stellen eisen aan hun woon- en leefomgeving. Hiermee neemt de (culturele) diversiteit aan belangengroepen nog meer toe.

Tennekes (1990) stelt dat het samenleven van verschillende culturen en leefstijlen in elkaars nabijheid door culturele tegenstellingen of tegengestelde belangen en interesses kan leiden tot conflicten tussen mensen en groepen. Een conflict kan ontstaan wanneer normen, waarden en voorstellingen tegengesteld zijn aan elkaar en elkaar daarom uitsluiten. Wanneer zoveel verschillende belangen van bewoners een rol spelen wordt het moeilijker om als plannenmakers samen met bewoners op één lijn te komen.

5.5.5 (Interculturele) Communicatie

Duidelijke communicatie binnen een planproces tussen de verschillende actoren is van groot belang. Als onder die actoren ook allochtonen zijn, zijn er een aantal zaken waar extra aandacht aan besteed moet worden.

Om goed met elkaar te communiceren is het belangrijk om een gemeenschappelijke taal te spreken. Een groot deel van de allochtonen (464.000) beheersen de Nederlandse taal niet of niet voldoende (InburgerNet, 2005). In dit geval kan besloten worden om informatie in verschillende talen te verspreiden of een tolk in te

zetten bij wijkbijeenkomsten of vergaderingen. Hierdoor kan de drempel om te gaan participeren aanzienlijk verlaagd worden. In onderstaand kader wordt duidelijk dat dit planners soms voor een dilemma stelt.

Echter, in 1998 trad de Wet Inburgering Nieuwkomers in werking, die allochtonen verplicht een inburgeringscursus te volgen. Het leren van de Nederlandse taal is één van de belangrijkste onderwerpen (InburgerNet, 2005). Allochtonen zijn dus verplicht de Nederlandse taal te leren. Moet informatie over stedelijke vernieuwing dan nog in verschillende talen aan geboden worden of druist dit in tegen de principes van de integratie? Bij stedelijke vernieuwing is het doel in de eerste plaats het verbeteren van de kwaliteit van de woon-en leefomgeving. Hierbij gaat het niet alleen om fysieke, maar ook om sociale en economische waarden voor alle bewoners. Alle bewoners hebben het recht te weten wat in hun wijk speelt en/of staat te gebeuren. Planners kunnen er niet vanuit gaan dat allochtonen die de Nederlandse taal niet beheersen onwillens zijn. Wie weet staan ze op de wachtlijst om aan een cursus te beginnen. Met name in de beginfase, wanneer bewoners op de hoogte gesteld worden van de plannen, is het zeer te overwegen de informatie in verschillende talen aan te bieden. Naast een informatieve functie kan dit wellicht een prikkelende functie zijn voor mensen die de Nederlandse taal niet goed beheersen. Als zij het proces verder willen volgen is het toch van belang om ook de Nederlandse taal te beheersen.

Bij vergaderingen kunnen zich naast het taalprobleem nog andere problemen voor doen. Vergaderen vergt ook al veel van autochtone bewoners (van Arum, 2004). Allochtonen zijn niet bekend met de Nederlandse vergadercultuur. Vaak is het niveau te hoog door het gebruik van vakjargon door plannenmakers en het getouwtrek tussen verschillende partijen. Daarnaast zijn allochtonen gewend om op een heel andere manier dan de Nederlanders te vergaderen. Allochtonen reageren emotioneler dan autochtonen. Het Nederlandse poldermodel is hen onbekend. Het is van belang om hier van tevoren over na te denken en hier rekening mee te houden, zodat hier op ingesprongen kan worden wanneer zich 'problemen' voor doen. Allochtonen die wel mee-vergaderen spreken vaak Nederlands, maar denken bijvoorbeeld nog in het Turks. Dit leidt vaak tot te late reacties en weinig anticiperen en werkt zowel frustrerend voor de Nederlanders als voor de Turk zelf (van Arum, 2004). Uit ervaring blijkt dat allochtonen liever 'doen' dan vergaderen (Stichting de wijk, 2001).

Eerder is al gesproken over cultuur als 'mentale programmering' (Hofstede, 1995). Shadid (1998) voegt hier echter aan toe dat cultuur daarnaast ook een product van intermenselijke communicatie is. Communicatie is een proces via welke mensen betekenissen uitwisselen. De betekenissen worden kenbaar gemaakt via verbale en non-verbale codes, die berusten op afspraken die in een bepaalde groep of samenleving (stilzwijgend) zijn overeengekomen en die zowel via socialisatie als via persoonlijke ervaringen worden geleerd. Deze codes worden gebruikt om de eigen bedoelingen, gedachtes, gevoelens en ideeën en die van anderen respectievelijk kenbaar te kunnen maken en te interpreteren. Tussen cultuur en communicatie bestaat een onlosmakelijke wisselwerking. "Communicatie is tegelijk dé voorwaarde om tot een gemeenschappelijke cultuur te komen, alsook een onderdeel van die cultuur. Cultuur kan alleen via communicatie van de ene naar de andere generatie overgebracht worden en geleidelijk veranderen. Anderzijds ontwikkelen zich unieke communicatiestijlen als

onderdeel van iedere cultuur” (Oomkes, 1991, 156). Lia van Arum noemde tijdens ons interview onder andere dit voorbeeld:

Bij vergaderingen bleek vaak dat door bepaald taalgebruik of non-verbale communicatie de Turkse vrouwen zich beledigd of aangevallen voelden terwijl de Nederlandse vrouw die op dat moment aan het woord was het helemaal niet zo bedoeld had! Taalnuances zijn erg belangrijk. Doordat begrippen, bedoelingen en zelfs gezichtuitdrukkingen soms heel verschillend geïnterpreteerd worden binnen verschillende culturen, ontstaat vaak onnodig onbegrip.

Bij communicatie kunnen dus niet alleen door het taalprobleem, maar ook door culturele verschillen problemen ontstaan waardoor men elkaar niet of verkeerd begrijpt.

5.4.6 Conclusie

Het SEV stelt dat plannenmakers drie motieven hebben om bewoners bij de plannen te betrekken. Het betrekken van bewoners bij de planvorming kan het draagvlak vergroten, de kwaliteit verhogen en de betrokkenheid vergroten. In deze paragraaf is duidelijk geworden dat integratie met betrekking tot allochtonen een vierde motief kan zijn. Door middel van participatie binnen stedelijke vernieuwingsplannen komen bewoners met elkaar in contact en raken zij bekend met elkaar. Het betrekken van allochtonen kost echter vaak meer moeite: informatie moet in meerdere talen en op verschillende manieren verstrekt worden, het is van belang dat verschillende participatiemethodes aangeboden worden en er moet rekening gehouden met verschillende manieren van gedrag, normen en waarden. Door cultuurverschillen kunnen zowel verbale als non-verbale communicatie leiden tot onnodig onbegrip. Het is van belang dat de verschillende actoren dit beseffen en hier op (kunnen) anticiperen. De tendens binnen de volkshuisvesting is dat steeds meer verschillende bewonersbelangen ontstaan. Deze wordt versterkt door de toenemende culturele diversiteit binnen onze samenleving, waardoor wensen en behoeften meer uiteenlopen.

Hoewel geprobeerd wordt steeds meer allochtone bewoners bij de stedelijke vernieuwing te betrekken, worden allochtonen wellicht nog te vaak als een aparte groep gezien. Hiermee wordt bedoeld dat, als een project niets met allochtonen te maken lijkt te hebben soms te weinig inspanningen geleverd worden om ze te betrekken bij het project.

Het is uiteindelijk aan de participatievragers of zij deze inspanningen willen leveren c.q. ruimte willen bieden in het proces. Rekening houden met cultuurverschillen kost meer tijd en energie, maar kan uiteindelijk veel opleveren. Participatievragers spelen dus een belangrijke rol bij het bieden van mogelijkheden voor allochtonen om te participeren binnen stedelijke vernieuwingsplannen.

In dit hoofdstuk hebben we de algemene factoren besproken in relatie met allochtonen. Het is duidelijk geworden dat allochtonen naast algemene factoren ook te maken hebben met specifieke, cultuur gerelateerde factoren. Veel van deze factoren zijn herhaaldelijk genoemd en staan vermeld in de matrix in figuur 5.1. Factoren in relatie

met de zeven randvoorwaarden van Westpalm van Hoorn die betrekking hebben op de participatiegevers komen ook weer terug bij het bespreken van de factoren die van invloed kunnen zijn op de participatievragers, zoals bijvoorbeeld de taal, interculturele communicatie en het verschil tussen de Nederlandse meer individualistische samenleving en de meer collectivistische samenlevingen die allochtonen gewend zijn.

Hoofdstuk 6 Reacties uit de praktijk.

6.1 Inleiding

De voorgaande hoofdstukken zijn voornamelijk gebaseerd op literatuuronderzoek. Hierdoor is de vraag ontstaan hoe sommige zaken in de praktijk werkelijk uitpakken. Daarom zijn op basis van voorgaande hoofdstukken een aantal veronderstellingen geformuleerd. De veronderstellingen zijn gebaseerd op ideeën over mogelijke conclusies.

Dit hoofdstuk heeft niet de intentie om met de veronderstellingen theorieën of conclusies onderuit te halen. De veronderstellingen dienen als referentiekader met de praktijk om de realiteit in het oog te houden.

De veronderstellingen zijn voorgelegd aan professionals uit de praktijk die ervaring hebben met de participatie van allochtonen binnen onze samenleving. Uiteindelijk hebben slechts negen van veertig benaderde personen hun reactie gegeven. De respondenten hebben een korte toelichting op het onderzoek gekregen, zodat ze een indruk zouden krijgen waar de stellingen op gebaseerd zijn. De bedoeling was dat zij met name op basis van hun *eigen ervaring* een reactie zouden geven op de veronderstellingen. De respondenten hebben aangegeven of zij het eens of oneens waren met de veronderstellingen. Soms hebben zij hun antwoord verduidelijkt met een korte toelichting.

De veronderstellingen zullen in de lijn van het onderzoek behandeld worden. Dat wil zeggen voor zover mogelijk in dezelfde thematische volgorde, waarbij de rode lijn in de reacties van de respondenten weergegeven wordt. Tevens zullen opvallende, afwijkende reacties besproken worden. In bijlage I staan de namen van de respondenten vermeld met een korte toelichting op hun werkgebied.

6.2 De veronderstellingen

In deze paragraaf zullen per veronderstelling de reacties op de veronderstellingen behandeld worden. Eerst zullen de veronderstellingen behandeld worden die betrekking hebben op de algemene factoren en daarna de veronderstellingen die betrekking hebben op de specifieke factoren. Tot slot zijn nog een aantal veronderstellingen geformuleerd met betrekking tot de participatievragers.

6.2.1 De veronderstellingen met betrekking tot de algemene factoren

Veronderstelling 1:

Allochtonen hebben net als autochtonen te maken met algemene factoren die het participatieproces beïnvloeden. Naast deze algemene factoren worden zij echter ook beïnvloed door specifieke, cultuur gerelateerde factoren.

In hoofdstuk vier wordt gesteld dat bewoners te maken hebben met factoren die het participatieproces kunnen beïnvloeden: de algemene factoren. In hoofdstuk vijf worden de algemene factoren in verband gebracht met allochtonen en hun culturele achtergrond. Hierin blijkt dat allochtonen naast algemene factoren ook beïnvloed worden door cultuurgerelateerde factoren. Alle respondenten zijn het eens met de veronderstelling dat allochtonen net als autochtonen beïnvloed worden door algemene factoren die het participatieproces beïnvloeden en dat naast deze algemene factoren zij ook beïnvloed worden door specifieke, cultuurgerelateerde factoren. Niet alleen in theorie, maar dus ook in de praktijk lijkt deze veronderstelling erg aannemelijk. Tevens noemen vier van de respondenten in hun toelichting dat de veronderstelling voornamelijk van toepassing is op de eerste generatie en afneemt bij de tweede en derde generatie. Dit zou kunnen betekenen dat door integratie de culturele factoren steeds minder van invloed zijn op het participatiegedrag van allochtonen en deze steeds meer op dat van autochtonen gaat lijken. Ook wordt een aantal keren genoemd dat allochtonen in eigen kring, zoals binnen de Moskee en zelforganisaties, relatief meer participeren dan in de Nederlandse samenleving.

Eén van de respondenten lichtte toe dat zij voor allochtonen een extra dimensie ziet. Ze ziet twee werelden: *“In de eerste wereld (de officiële Nederlandse samenleving), als burgers van een stad of dorp) participeren allochtonen inderdaad relatief minder dan autochtonen. In de tweede wereld, b.v. binnen de Turkse of Spaanse gemeenschap is er sprake van een actievere opstelling”*. (Zie ook kader 6.1).

Veronderstelling 2:

Allochtonen participeren relatief minder dan autochtonen, omdat zij relatief vaker in een achterstandspositie verkeren.

Uit de praktijk blijkt dat allochtonen relatief minder participeren dan autochtonen. Nu is het echter zo dat allochtonen in vergelijking met autochtonen relatief vaker in een achterstandspositie verkeren (zie bijvoorbeeld 5.4.3). Met achterstandspositie wordt hier bedoeld: laag opleidingsniveau en lage sociaal-economische situatie en hieruit voortvloeiend vaak een slechte huisvestingssituatie. In hoofdstuk vier, zie onder meer 4.4.3 of 4.4.8, is vermeld dat mensen die in een achterstandspositie verkeren minder vaak participeren dan mensen die niet in een achterstandspositie verkeren.

Opvallend is dat niet alle respondenten (drie) het met de veronderstelling eens zijn. Daarnaast merken een aantal respondenten, die het hier wel mee eens zijn op dat: zodra het om zaken gaat die mensen *direct aangaan* zij, ook als zij in een achterstandspositie verkeren, eerder geneigd zijn wel te participeren.

In dit onderzoek is dit ook naar voren gekomen in hoofdstuk vier. Mensen zijn eerder geneigd te gaan participeren als het hen direct aan gaat. Dit staat in relatie met de betrokkenheid. Hoe meer het hen aan gaat, hoe meer zij erbij betrokken willen zijn. En

andersom geldt, dat hoe meer zij zich betrokken voelen bij de wijk, hoe meer het de bewoners aangaat c.q. aanspreekt.

In aanvulling op veronderstelling twee is de volgende veronderstelling geformuleerd.

Veronderstelling 3:

Autochtonen die in een achterstandspositie verkeren relatief minder participeren dan autochtonen die niet in een achterstandspositie verkeren.

Hier was slechts één respondent het niet mee eens. *De respondent was van mening dat een lage opleiding, een lage sociaal-economische positie en een slechte huisvesting niet de oorzaak zijn van een relatief lage participatie maar dat alles bepalend is. Volgens de respondent telt het belang van degene die zou willen participeren zwaarder en is het vertrouwen c.q. wantrouwen (in de participatievragers) dat er met het participeren iets te bereiken valt een belangrijker factor.*

De andere respondenten waren het hoofdzakelijk wel eens met de stelling, waarbij in de toelichtingen naar voren kwam dat dit met name geldt voor hoogdrempelige participatieactiviteiten. Hun ervaring is dat bij laagdrempelige activiteiten de participatie van mensen in een achterstandspositie hoger is. In het onderzoek wordt dit besproken in paragraaf 4.4.7 en 4.4.8. Tevens is hier een veronderstelling op gebaseerd, die verderop in dit hoofdstuk besproken wordt.

Opvallend is dat twee respondenten het oneens zijn met stelling twee en tegelijkertijd wel instemmen met stelling drie. Zij vinden niet dat allochtonen relatief minder participeren dan autochtonen, omdat zij zich relatief vaker in een achterstandspositie verkeren, maar vinden wel dat autochtonen die in een achterstandspositie verkeren relatief minder participeren dan autochtonen die niet in een achterstandspositie verkeren. Met andere woorden: een achterstandssituatie zou voor allochtonen niet van invloed zijn en voor autochtonen wel.

Veronderstelling 4:

Bij participatie speelt de leeftijd een belangrijke rol. De meeste mensen die participeren binnen wijkvernieuwingsplannen zijn tussen de 35-65 jaar.

Een algemene factor die ook van invloed kan zijn op de participatie is de leeftijd (zie 4.4.8 en 5.4.8). Uit de literatuur kwam echter geen duidelijk antwoord naar voren. Wel kwam naar voren dat jongeren niet of nauwelijks participeren en ouderen juist vaker participeren. Ouderen zijn echter soms niet meer in staat om te participeren, door gebreken die op kunnen treden. Uiteindelijk is gesteld dat de mensen die actief zijn binnen stedelijke vernieuwingsplannen voor een groot deel tussen de 35 en 65 jaar oud zijn. In het algemeen waren de respondenten het hiermee eens. In de toelichtingen werden wel enige nuances aangebracht. De gemiddelde leeftijd is behoorlijk hoog (50+). Daarnaast zijn het vaak mensen die min of meer deskundig zijn of een meerderheid van de wijk vertegenwoordigen die zich in/verzetten voor/tegen dit soort plannen. Ook

zullen jongeren en 65+-ers eerder geneigd zijn te participeren als zij een sterk belang hebben bij de plannen.

Veronderstelling 5:

De meeste leden van de derde allochtone generatie zijn jonger dan 35 jaar. Zij zijn echter beter geïntegreerd binnen de Nederlandse samenleving dan hun ouders en grootouders. Het is dan ook aannemelijk dat zij eerder geneigd zijn te zullen gaan participeren binnen wijkontwikkelingsplannen, zodra zij zich gesetteld hebben

In dit onderzoek is ervan uitgegaan dat allochtonen relatief minder participeren dan autochtonen. De vraag rees of in de toekomst meer allochtonen zullen gaan participeren. De derde generatie is geboren in Nederland en wellicht hun ouders ook. Zij zullen in het algemeen beter geïntegreerd zijn in de Nederlandse samenleving. Zij zijn echter nog 'te jong' (jonger dan 35) en verwacht wordt dat zij zich daarom (nog) niet bemoeien met stedelijke vernieuwingsplannen, zoals uit paragraaf 4.4.8 opgemaakt kan worden.

Vijf respondenten kunnen zich vinden in veronderstelling vijf. Eén respondent geeft als toelichting dat ze dan wel in de wijk woonachtig moeten zijn of er hun woonperspectief hebben. Een aantal respondenten is twijfelachtig in hun antwoord. Ze achten het mogelijk, waarbij een volgende toelichting gegeven werd. *“Wat is de derde generatie? Deze groep zal uiteenvallen in een kansarme en een kansrijke groep. De kansrijken hebben veel energie nodig om zich te settelen en te bewijzen, maar zullen zich als Nederlandse burgers gedragen en dus overeenkomstig participeren. Maar...wellicht zijn dit niet de vertegenwoordigers van hun eigen landgenoten”*. Als allochtonen steeds beter geïntegreerd raken in de Nederlandse samenleving, zullen de specifieke factoren steeds minder van invloed zijn op het participatiegedrag en voor een steeds groter deel de algemene factoren uit hoofdstuk vier van toepassing zijn op hun participatiegedrag binnen stedelijke vernieuwingsplannen. Deze gedachtegang komt ook naar voren uit een toelichting van een respondent die het in eerste instantie niet eens is met de veronderstelling. *“Ik denk dat deze veronderstelling niet opgaat bij projecten op complexniveau zoals sloop/nieuwbouw of renovatieprojecten. Omdat ik er van overtuigd ben dat hun ouders en grootouders mee zouden kunnen participeren als de participatievragers en de medebewoners dat belangrijk genoeg vinden en daar hun tijd en geld in stoppen. Mogelijk gaat de veronderstelling wel op voor de andere schaalniveaus. Veel van de specifieke factoren die een drempel opwerpen bij allochtonen (o.a. taal, machtafstand) zijn niet meer van toepassing bij de derde generatie. Je spreekt dan eigenlijk gewoon van Nederlanders met een kleurtje. Zij kunnen net zo bijdehand zijn als Nederlanders en kennen de Nederlandse maatschappij”*. Als laatste is een respondent die het eens is met de veronderstelling bang dat deze groep voortijdig afhaakt, omdat zij nu al vaak als intermediair benaderd worden vanuit de allochtone en autochtone kant (bijvoorbeeld door hun ouders en de planners).

6.2.2 Specifieke factoren

Naast de algemene factoren zijn tevens een aantal stellingen geformuleerd die betrekking hebben op specifieke, cultuur gerelateerde factoren die van invloed kunnen zijn op het participatieproces.

Veronderstelling 6:

Allochtonen participeren relatief minder omdat zij de Nederlandse taal niet/niet goed beheersen.

Taal is een specifieke factor die telkens naar voren komt in hoofdstuk vijf als een factor die belemmerend kan werken (zie bijv. 5.4.1, 5.4.3 of 5.5.7). Op basis van de antwoorden van de respondenten is dit nog steeds aannemelijk. Alle respondenten zijn het er mee eens dat taal een specifieke factor is, die belemmerend kan zijn bij de participatie van allochtonen.

Veronderstelling 7:

Allochtonen participeren relatief minder omdat zij uit een cultuur komen met een grotere machtafstand in vergelijking met Nederland. Met andere woorden: zij zijn het niet gewend inspraak te mogen leveren (n.b. en durven dit vaak ook niet).

In paragraaf 5.4.4 staat dat de vier allochtone groepen uit het onderzoek uit een cultuur komen waarin de machtafstand ten opzichte van de overheid relatief groter is dan binnen de Nederlandse cultuur en dat dit problemen op kan leveren binnen het participatieproces. Dit wordt door vrijwel alle respondenten beaamd. Eén respondent vermeldde dat ze dit nog nooit zo ervaren heeft, terwijl twee respondenten van mening zijn dat dit voornamelijk geldt voor de eerste generatie. De tweede en derde generatie zijn binnen de Nederlandse cultuur opgegroeid en hierdoor beter bekend met de verhoudingen binnen de Nederlandse cultuur. Eén respondent noemde dat *“het echter niet alleen een kwestie van durven is. Allochtonen zijn niet gewend aan de Nederlandse inspraakcultuur waarin buurtcomités die ooit voortkwamen uit actiegroepen geïncorporeerd zijn en buurtbureaucratieën vormen”*. (Zie ook kader 6.1).

Veronderstelling 8:

Allochtonen participeren relatief minder omdat zij te maken hebben met discriminatie c.q. een negatieve houding vanuit de Nederlandse bevolking, ook binnen hun eigen wijk.

Westpalm van Hoorn ziet weerstand als een barrière om te gaan participeren. In paragraaf 5.4.6 komt naar voren dat hier aan gekoppeld discriminatie c.q. een negatieve houding vanuit de Nederlandse bevolking van invloed kan zijn op de participatie van allochtonen. Wanneer een groot deel van de wijk bewoond wordt door allochtonen kan dit bij autochtonen leiden tot een vorm van ethnocentrisme, omdat zij het gevoel hebben dat ‘hun’ wijk overgenomen wordt door ‘onbekenden’: mensen met een andere cultuur.

Uit de reacties op de veronderstelling blijkt, dat de meeste respondenten ervaring hebben met het feit dat discriminatie een rol speelt bij de participatie van allochtonen (zie ook kader 6.1). Eén respondent is het hier mee oneens, terwijl twee respondenten een wat bedenkelijk antwoord geven: één respondent zegt dat *“binnen bepaalde wijken sprake is van discriminatie, maar vraagt zich af of dit een rol speelt bij de lagere participatiegraad van allochtonen”*. Een andere respondent vraagt zich af of *“discriminatie een rol speelt en denkt dat allochtonen wellicht zichzelf minder bekwaam vinden om in een Nederlands bestuur te participeren en bang zijn niet goed genoeg te zijn of misverstanden op te roepen”*. Dit zou inderdaad kunnen komen doordat mensen zichzelf niet bekwaam achten. In hoofdstuk vier en vijf is hier een paragraaf aan gewijd: *“de burger moet zichzelf in staat achten”*. Wellicht is dit een mooi voorbeeld waarbij duidelijk wordt dat vaak verschillende factoren een rol spelen. Een opmerking van een respondent die zegt dat het remmend kan werken is, *“dat in de regel buurtorganisaties graag allochtonen in de organisatie willen hebben, maar dan wel bewust of onbewust de Nederlandse norm opleggen. (Dit is overigens geen discriminatie)”*. In dit geval is dus geen sprake van een bewuste negatieve houding. Deze opmerking sluit wellicht goed aan bij de volgende veronderstelling.

Veronderstelling 9:

Allochtonen participeren relatief minder omdat allochtonen en autochtonen te weinig kennis van elkaars cultuur hebben. Hierdoor ontstaan problemen in de communicatie (interculturele communicatie). Men begrijpt elkaar verkeerd (planners en bewoners, maar ook bewoners onderling). Dit heeft een negatieve invloed op de participatie.

Hierdoor ontstaan problemen in de communicatie (interculturele communicatie, zie bijv. 4.5.7). Men begrijpt elkaar verkeerd (planners en bewoners en bewoners onderling). Alle respondenten waren het hiermee eens (zie ook kader 6.1). Een opmerking die bij deze veronderstelling gemaakt werd houdt echter ook weer verband met het discriminerende aspect c.q. de negatieve houding: *“dit geldt met name voor bewoners onderling. Een aparte bijeenkomst voor allochtone bewoners, in verband met taalproblemen bijvoorbeeld, roept al snel weerstand op bij andere bewoners”*. Een andere respondent vermeldde dat *“planners en beleidsmakers vaak van bovenaf onderwerpen of thema’s bedenken en deze vervolgens op de bewoners droppen. Goed beleid moet echter iets kunnen veranderen in de positieve zin van het woord. Goed van tevoren geïnformeerd en betrokken zijn als ambtenaar of wethouder en weten wat er speelt tussen de verschillende doelgroepen is van groot belang. Als te vaak beleid van bovenaf opgelegd wordt en wanneer beleidsmakers niet werkelijk door hebben wat er speelt onder de bewoners en jaar in jaar uit op dezelfde manier met bewoners blijven communiceren, is het niet verwonderlijk dat bewoners afhaken en de kloof tussen bewoners en overheid alleen maar groter wordt”*. Sommige beleidsmakers hebben wellicht soms te weinig kennis van de bewoners (lees culturen) in de wijken waar zij plannen voor maken. Paragraaf 5.5.1 vermeldt bijvoorbeeld dat het beter zou zijn om zich te verdiepen in de culturen en in dialoog te gaan met de bewoners en de bewoners onderling over bijvoorbeeld het te ontwikkelen beleid. Eén respondent

verwoordde dit met de volgende toelichting: *“integratie komt van twee kanten. Beide groepen moeten kennis hebben van en respect hebben voor de niet-eigen cultuur”*.

Veronderstelling 10:

Allochtonen participeren relatief minder omdat Nederland een meer feminiene cultuur is in tegenstelling tot de meer masculiene allochtone culturen. Ook dit beïnvloedt de participatie negatief. (b.v. allochtone mannen die afhaken, omdat ze niet naar een vrouw willen luisteren).

In paragraaf 5.3 staat dat Nederland in vergelijking met de vier allochtone culturen een zeer feminiene cultuur heeft, terwijl de culturen van de vier allochtonen groepen uit het onderzoek meer masculien zijn. Dit betekent onder meer dat in Nederland de sociale verschillen tussen mannen en vrouwen veel kleiner zijn dan in een masculiene cultuur. In een masculiene cultuur zijn bijvoorbeeld mannen en vrouwen ongelijkwaardig, waarbij de man hoger geplaatst is dan de vrouw. In onder andere paragraaf 5.4.9 is hier dieper op ingegaan.

De vraag ontstond of dit in de praktijk ook tot uiting komt. Allochtone mannen die afhaken, omdat ze bijvoorbeeld niet naar een vrouw willen luisteren. Op de veronderstelling of allochtonen relatief minder participeren, omdat Nederland een meer feminiene cultuur heeft in tegenstelling tot de allochtonen, die uit een meer masculiene cultuur komen antwoorden vijf respondenten dat ze het hier mee eens zijn. Twee van de vijf respondenten zijn mannen en drie zijn vrouwen. Eén van deze respondenten stelt dat *“dit alleen geldt voor een deel van de eerste generatie. Voor de tweede generatie geldt dit vrijwel niet. Zij hebben op school bijvoorbeeld ook leraressen”*. Twee respondenten waren het hier niet mee eens. Een vrouwelijke respondent lichtte dit toe: *“Ik werk al vijf jaar als projectleidster in achterstandswijken met een voornamelijk Marokkaanse bevolking, maar dit heeft de participatie niet belemmerd (speelt wel mee dat ik veertig plus ben en geen sexy geklede jonge dame). Belangrijker is een respectvolle houding naar andere culturen, naar elkaar durven luisteren, open staan en soms ook boven de partijen staan”*. Het verschil tussen masculiniteit en feminiteit kan dus een rol spelen, maar verschilt per geval, zowel tussen als binnen culturen zijn hierin verschillen.

Kader 6.1

Een toelichting van één van de respondenten omvatte veel verschillende veronderstellingen, die zowel sloegen op een aantal specifieke factoren als ook op de rol van de participatievragers. Om het verhaal niet uit zijn verband te halen, maar toch in de tekst te plaatsen is deze in een kader geplaatst, die tevens een brug vormt van de specifieke factoren naar de participatievragers.

“Ik herken veel van de specifieke factoren die je in het schema hebt weergegeven. Taal, het niet gewend zijn om te participeren (machtsfactor), maar ook het ingewikkelde communicatieproces (elkaar niet goed begrijpen) en de vooroordelen die leven bij autochtone bewoners. Een klein voorbeeldje: Het komt wel eens voor dat tijdens een vergadering de autochtone bewoners de komst van de allochtone bewoners als oorzaak benoemen dat het slecht gaat met de wijk. Voor de allochtone bewoners die ook naar de vergadering toe zijn gekomen is dat natuurlijk niet leuk (zij zijn vaak ook in de minderheid bij zo’n vergadering.) Als zij beledigd worden tijdens de avond, zie je vaak dat zij de volgende bijeenkomst niet meer komen. .

Persoonlijk vind ik dat de participatievragers er wel veel aan kunnen doen om met deze specifieke factoren om te gaan. Ik ben er van overtuigd dat zij ze voor een groot deel te niet kunnen doen. In het bovenstaande voorbeeldje is het een kwestie van het hebben van een goede voorzitter tijdens de bijeenkomst, die zulke uitspraken kan ‘handelen’ en ‘productief kan maken’”.

“Het is voor de participatievragers ook een kwestie van ‘willen investeren’ in de allochtone bewonersgroepen. Zij kunnen methoden ontwikkelen om de allochtone bewoners er ook bij te betrekken. Iemand zei eens: “je moet gewoon je gymshoenen aantrekken, en aanbellen bij de mensen”.

Investeer in het leren kennen van de verschillende bewoners die in een wijk leven (ook de jongeren en de kinderen, vrouwen, mannen), ga bijvoorbeeld bij hen op bezoek (kortom ontwikkel laagdrempelige activiteiten dichtbij huis.)”

6.2.3 De participatievragers

In zowel hoofdstuk vier als hoofdstuk vijf is paragraaf vijf gewijd aan de participatievragers. Er is ingegaan op de vraag welke rol participatievragers spelen bij het betrekken van (allochtone) bewoners bij de planvorming en tegen welke drempels zij aan lopen.

Veronderstelling 11:

Allochtonen participeren relatief minder omdat participatievragers te weinig rekening houden met de verschillende normen en waarden die binnen de verschillende culturen gelden. (b.v. moslims moeten 5x per dag bidden, seksegescheiden activiteiten aanbieden).

Participatievragers die zich met andere culturen bezig houden, zouden over enige kennis van deze culturen moeten beschikken en rekening moeten houden met bepaalde normen en waarden. Moslims moeten bijvoorbeeld vijf keer per dag bidden en sommige moslimvrouwen mogen niet in contact komen met andere mannen. Vier respondenten waren het eens met de veronderstelling dat allochtonen relatief minder participeren omdat participatievragers te weinig rekening houden met de verschillende normen en waarden die binnen de verschillende culturen gelden. Sommigen bekijken het van de andere kant: *“de dominante cultuur bepaalt de vergaderrituelen”*. Uit ervaring blijkt ook dat *“wanneer participatievragers zich aan willen passen aan verschillende normen en waarden, dit weerstand oproept bij anderen. De vraag is of je in een proces als wijkvernieuwing*

zover moet gaan". Hier lijkt wederom ook de negatieve houding van anderen uit te spreken. Misschien moet je juist zover gaan om deze mensen met elkaar in contact te brengen? *"In de praktijk blijkt ook dat het niet opkomen dagen van bepaalde groepen mensen op een bijeenkomst uitgelegd wordt als desinteresse, terwijl mogelijke andere factoren een rol gespeeld hebben, zoals een islamitische feestdag.* De vraag is wie in dit geval eigenlijk desinteresse toont.

Veronderstelling 12:

Allochtonen worden niet actief genoeg bij de plannen betrokken en vaak alleen als zij er direct iets mee te maken lijken te hebben. Bijvoorbeeld wel bij de bouw van een multicultureel buurtcentrum, maar niet bij de aanleg van een snelweg vlak naast de wijk. In deze zin worden ze nog teveel als een 'aparte' groep gezien.

In hoofdstuk vijf is ook ingegaan op het dilemma of allochtonen nu wel of niet als aparte groep benaderd moeten worden. Het betrekken van bewoners bij de planontwikkeling kost vaak veel tijd en energie en het betrekken van allochtonen nog meer (zie 4.5 en 5.5.). In 'Opvallend aanwezig' van Remko de Paus, waarin de participatie van allochtonen in zes gemeenten belicht wordt, komt naar voren dat plannenmakers zich alleen extra inspannen als het om plannen gaat die allochtonen direct aangaan, zoals de bouw van een multicultureel centrum.

Zouden anderen daar ook ervaring mee hebben? Daarom is de volgende veronderstelling geformuleerd. Allochtonen worden niet actief genoeg bij de plannen betrokken en vaak alleen als zij er direct iets mee te maken lijken te hebben. Bijvoorbeeld wel bij de bouw van een multicultureel centrum en niet bij de aanleg van een snelweg, die langs hun wijk gepland is. In deze zin worden ze nog te vaak als 'aparte' groep gezien (zie ook kader 6.1).

Eén respondent antwoordde dat hij het hier mee oneens is, omdat hij dit niet herkende uit de praktijk. Hij was wel van mening dat wanneer een specifieke benadering het algemene participatiebeleid kan ondersteunen de allochtonen als aparte groep benaderd kunnen worden.

Twee respondenten waren het duidelijk eens met de veronderstelling. Eén respondent zei: *"wanneer je allochtone bewoners goed wilt betrekken bij de plannen, zul je in hun moeten investeren en dat kost extra tijd en energie en dus ook geld. Met creativiteit en inzet kom je in de praktijk echt heel ver! Maar het investeren in mensen en netwerken kost tijd en dat hebben participatievragers er niet altijd voor over of ze denken er gewoon niet aan"*. Ook bij de overige respondenten kwam in hun toelichting naar voren dat zij in bepaalde gevallen voorstander zijn van een aparte benadering. Slechts één van de respondenten is van mening dat allochtone bewoners voldoende betrokken worden indien zij net als autochtone bewoners, daarvan per (Nederlandse) brief op de hoogte gesteld worden. Zodra de allochtone bewoners anders zouden worden benaderd of behandeld (speciaal beleid) dan kan je zeggen dat bij een algemeen onderwerp (snelweg) sprake is van een aparte doelgroepbenadering.

Met uitzondering van één respondent zijn de respondenten het er over eens dat bij het betrekken van allochtonen vaak extra tijd en energie nodig is en dat zij als het moet als aparte groep benaderd moeten worden voor het beste eindresultaat. Uit de toelichtingen kwam naar voren dat dit in de praktijk niet altijd 'handig' is. Er is vaak geen extra tijd, energie en geld en er kunnen groepen tegen het hoofd gestoten worden.

Veronderstelling 13:

Bij het betrekken van allochtonen is het beter laagdrempelige activiteiten te organiseren om op deze manier de plannen kenbaar te maken en allochtonen te betrekken bij de planontwikkeling. Dit is ook een goede manier om achter de wensen en behoeften van allochtonen te komen.

In het onderzoek komt onder andere in paragraaf 4.2, 4.4.7 en 5.4.7 naar voren dat verschillende niveaus van participatie mogelijk zijn. Laagdrempelige participatieactiviteiten zijn toegankelijker dan hoogdrempelige. De veronderstelling is dan ook, dat wanneer allochtonen betrokken zijn of willen worden bij de planontwikkeling het vaak beter is laagdrempelige activiteiten te organiseren. Alle respondenten zeggen het hiermee eens te zijn. Slechts één respondent is het hier niet altijd mee eens. Een respondent die de veronderstelling onderschrijft lichtte toe: *“Laagdrempeligheid, kleinschaligheid en persoonlijke/mondelinge benadering zijn belangrijke kenmerken voor een geslaagde participatie aanpak. Overigens weet ik uit ervaring dat die werkwijze ook meer autochtone respons oplevert. Het werkt voor beide groepen beter. Je kunt heel goed een bijeenkomst of activiteit praktisch zo opzetten dat zoveel mogelijk mensen durven te komen, zonder dat de bijeenkomst speciaal op één beperkte groep wordt toegespitst. Richtpunt is het belang dat de mensen hebben bij hun participeren ongeacht of ze nu bruin of wit zijn, man of vrouw, gehandicapt of niet gehandicapt etc.*

6.3 Tot slot

Met negen respondenten kunnen slechts in beperkte mate conclusies getrokken worden uit de veronderstellingen. In het algemeen waren de respondenten het vaak met de veronderstellingen eens en hebben zij relevante toelichtingen gegeven waar zij dat nodig achtten. Ook geeft het enigszins een beeld van de praktijk en extra vertrouwen in de theorie die in met name hoofdstuk vier en vijf beschreven staat. Hierbij moet opgemerkt worden dat theorie en praktijk dus inderdaad niet altijd met elkaar overeen lijken te komen. Uit de toelichtingen van de respondenten blijkt eens te meer dat met mensen gewerkt wordt en elke situatie dus weer anders is en anders benaderd moet worden.

Hoofdstuk 7 Conclusie

Met dit onderzoek is geprobeerd inzicht te krijgen in de vraag waarom allochtonen relatief minder participeren dan autochtonen binnen stedelijke vernieuwingsplannen. Hierbij is ingezoomd op de vier grootste allochtone groepen in Nederland, de Turken, de Marokkanen, de Surinamers en de Antillianen.

De werkdefinitie van bewonersparticipatie is het betrokken zijn van bewoners bij de totstandkoming van stedelijke vernieuwingsplannen van hun wijk of buurt. De betrokkenheid van de bewoners kan op verschillende niveaus plaatsvinden en is vaak bepalend voor de mate van invloed die bewoners uit kunnen oefenen. Het blijkt dat bij de participatie van (allochtone) bewoners binnen stedelijke vernieuwingsplannen een aantal factoren een rol kunnen spelen. Deze factoren zijn weergegeven in de factorenmatrix (zie figuur 4.2 en 5.1) en zijn opgesplitst in algemene en specifieke, cultuurgerelateerde factoren.

Op basis van de theorie is een aantal veronderstellingen geformuleerd, die is voorgelegd aan professionals uit de praktijk. De reacties op de veronderstellingen zijn in hoofdstuk zes besproken. Op basis van deze reacties kan gezegd worden dat in het algemeen de veronderstellingen aannemelijk en kunnen dienen als antwoord op bovengenoemde vraag. Naar aanleiding hiervan zijn de volgende conclusies geformuleerd.

- Allochtonen hebben net als autochtonen te maken met algemene factoren, welke staan beschreven in de matrix in figuur 4.2, die het participatieproces beïnvloeden. Naast deze algemene factoren worden zij echter ook beïnvloed door specifieke, cultuurgerelateerde factoren.
- Taal is een belangrijke specifieke factor, die het participatieproces van allochtonen kan beïnvloeden. Wanneer allochtonen de Nederlandse taal niet/niet goed beheersen, kan dit een belangrijke oorzaak zijn waarom allochtonen relatief minder participeren dan autochtonen binnen stedelijke vernieuwingsplannen.
- Ook het verschil in machtafstand tussen de Nederlandse cultuur en de allochtone culturen is een aannemelijke factor in de verklaring waarom allochtonen relatief minder participeren dan autochtonen binnen stedelijke vernieuwingsplannen.
- Gebrek aan kennis van allochtonen en autochtonen van elkaars cultuur is een factor die een negatieve invloed kan hebben op het participatieproces.
- Discriminatie c.q een negatieve houding is een factor die het participatieproces van allochtonen negatief kan beïnvloeden.

- Allochtonen worden niet altijd actief genoeg bij de plannen betrokken en vaak eerst als zij er direct iets mee te maken lijken te hebben.
- Participatievragers lijken niet altijd of te weinig rekening te houden met de verschillende normen en waarden die binnen verschillende culturen gelden.
- Mensen in een achterstandspositie zullen relatief minder (snel) deel nemen aan participatieprocessen dan mensen die niet in een achterstandspositie verkeren.
- Allochtonen verkeren relatief vaker in een achterstandspositie dan autochtonen.
- Het verschil in de feminiene Nederlandse cultuur en de meer masculiene allochtone culturen kan een belemmerende factor zijn binnen het participatieproces.
- Op basis van de reacties op de veronderstellingen kan gezegd worden dat van de specifieke factoren uit de matrix, taal, machtafstand en te weinig kennis hebben van elkaars cultuur de drie factoren zijn die in de praktijk het meest van invloed lijken te zijn op het participatieproces van allochtonen.
- De specifieke factoren beïnvloeden c.q. versterken de algemene factoren. Er is niet één duidelijke factor die in het proces alles bepalend is. Daarvoor hangen de factoren, zowel de algemene als de specifieke, te veel met elkaar samen.
- Tevens is uit het onderzoek naar voren gekomen, dat het vaak beter is om laagdrempelige activiteiten te organiseren bij het betrekken van allochtonen binnen stedelijke vernieuwingsplannen. Hoogdrempelige activiteiten schrikken af.
- Daarnaast speelt bij de participatie de leeftijd een belangrijke rol. De meeste mensen die participeren binnen stedelijke vernieuwingsplannen zijn tussen de 35 en 65 jaar.
- De derde generatie allochtonen is op dit moment voor het grootste deel jonger dan 35 jaar. Zij zijn echter in het algemeen beter geïntegreerd binnen de Nederlandse samenleving dan hun ouders. De verwachting is dat zij in tegenstelling tot hun ouders eerder geneigd zijn te gaan participeren binnen stedelijke vernieuwingsplannen, zodra dit aan de orde is. Dus wanneer zij zich gesetteld hebben.

Tot slot kan geconcludeerd worden dat het erg belangrijk is dat bij bewonersparticipatie binnen stedelijke vernieuwingsplannen rekening gehouden wordt met de verschillende culturen en met de verschillende factoren die hierbij een rol

kunnen spelen. Uiteindelijk kan dit veel opleveren. Deze taak ligt zowel bij de planners, als bij de allochtonen en niet in de laatste plaats ook bij de autochtonen.

Reflectie

Nu het onderzoek afgerond is, wordt duidelijk dat het zich ver over de grenzen van het vakgebied der Sociale Geografie heeft begeven. De nadruk is komen te liggen op de Sociologie, waarmee het raakvlak van de Sociologie en Sociale Geografie zichtbaar wordt. Dit laat zien dat het oplossen van de vraagstukken binnen onze samenleving steeds meer integraal aangepakt moet worden. De factoren die besproken en behandeld zijn, zijn niet alleen relevant binnen stedelijke vernieuwingsplannen, maar kunnen gelden voor ieder willekeurig participatieproces waar allochtonen bij betrokken zijn/moeten worden binnen de Nederlandse samenleving.

De factoren spelen wellicht ook een belangrijke rol binnen de huidige discussies over de positie van allochtonen binnen onze samenleving en de hiermee samenhangende integratie.

De actualiteit rond de allochtonen binnen onze samenleving vraagt daarom om een nadere beschouwing van het onderzoek. Al voor dat dit onderzoek begon, maar met name ook tijdens de loop van het onderzoek zijn allochtonen veelvuldig in het nieuws geweest. Na de aanslagen van 9/11 en de moord op Pim Fortuyn is al een omslag gekomen in het denken over allochtonen binnen onze samenleving. Toen de gemoederen enigszins bedaard leken te zijn laaide deze discussie echter weer op, toen Theo van Gogh in november 2004 vermoord werd door een moslim. Er volgden een reeks van gewelddadige aanslagen op moskeeen en Islamitische scholen in ons land. Ook lijken (massale) vechtpartijen tussen allochtone en autochtone jongeren, zoals een vechtpartij in het Limburgse Venray tussen 'autochtone' en Turkse jongeren begin april van dit jaar, vaker voor te komen. De discussie over de hoofddoek is opgelaaid en met name moslims lijken zich in ieder actualiteitenprogramma te moeten verdedigen. De binnenlandse spanningen zijn hoog opgelopen en maatschappelijke en culturele verschillen lijken steeds meer een probleem te vormen.

De discussie die gevoerd wordt gaat met name over de integratie van allochtonen binnen onze samenleving. Heeft het integratiebeleid gefaald? Is Nederland té tolerant geweest? Maar ook de angst voor allochtonen lijkt toe te nemen en de integratie te belemmeren. Enerzijds lijkt duidelijk waar deze angst vandaan komt, anderzijds broeit toch de vraag 'waar komt deze angst vandaan', want het zijn slechts enkele moslims die het voor de rest lijken te verpesten: de goeden die onder de kwaden moeten lijden.

In de maatschappelijke aanleiding van dit onderzoek wordt gesproken over de wijk als geschikt integratiekader. Vanaf de jaren '90 ligt binnen de volkshuisvesting de focus op de wijk als schaalniveau. Hierbij speelt de maatschappelijke tweedeling langs etnische lijnen een belangrijke rol. De gedachte is dat maatschappelijke participatie van allochtonen een belangrijke voorwaarde is voor het functioneren van onze samenleving

met een diversiteit aan culturen. Participatie zou de integratie stimuleren. Nu, in 2005 is dit nog steeds de heersende gedachte.

Op het gebied van de ruimtelijke ordening is in opdracht van VROM en het ministerie van Justitie door het Instituut voor Sociologisch-Economisch Onderzoek (ISEO) van de Erasmus Universiteit een onderzoek gedaan naar het effect van het wonen in concentratiewijken op de integratie van allochtonen. Het onderzoek 'De buurt als belemmering' is in april 2005 gepresenteerd. Uit dit onderzoek komt naar voren dat het wonen in een wijk of buurt met een hoge concentratie allochtonen, concentratiewijken, de integratie belemmeren. Een belemmering van de integratie is het gevolg van het gebrek aan contact met autochtonen. De integratie van allochtonen wordt weliswaar in de eerste plaats bevorderd door het onderwijs- en arbeidsbeleid. Het woonbeleid kan hierin echter een ondersteunende rol vervullen door differentiatie van het woningaanbod in concentratiewijken en het aanbieden van ontmoetingsplekken om contacten tussen de verschillende buurtbewoners mogelijk te maken en te stimuleren (VROM, 2005, Laan Bouma Doff van der, 2005). Vrijwel tegelijkertijd is door de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) een onderzoek gedaan naar de concentratie en integratie van etnische minderheden. Enkele conclusies van dit onderzoek zijn dat de concentratie van allochtonen in wijken, scholen en verenigingen de laatste jaren sterk is toegenomen. Daarnaast heeft Nederland te kampen met integratieproblemen. Ook is de sociaal-culturele afstand tussen bevolkingsgroepen toegenomen, autochtonen en allochtonen, moslims en niet moslims gaan steeds minder met elkaar om, hebben weinig kennis van elkaars achtergrond en de beeldvorming verslechterd. Volgens de Raad zijn de integratieproblemen het gevolg van deze concentratie (RMO, 2005, Ministerie van Justitie, 2005).

Uit zowel het onderzoek van RMO als van ISEO komt naar voren dat het contact tussen allochtonen en autochtonen een belangrijke stap is richting integratie. Door dit contact kunnen de verschillende culturen elkaar en elkaars achtergrond beter leren kennen.

In dit onderzoek staat uitvoerig beschreven welke factoren de participatie beïnvloeden, waarbij de specifieke factoren aangeven welke extra drempels allochtonen belemmeren bij participatie. Eén van de belangrijkste specifieke factoren is het gebrek aan kennis van elkaars cultuur. Een andere conclusie van dit onderzoek is dat de verwachting is dat de derde generatie allochtonen meer zullen participeren dan hun ouders. Zij zijn in Nederland geboren, gaan in Nederland naar school, spreken de Nederlandse taal en weten hun weg te vinden in de Nederlandse samenleving. De specifieke factoren lijken bij hen minder van invloed, omdat zij beter geïntegreerd zijn.

Echter afgaande op de uitkomsten van de onderzoeken van het RMO en ISEO lijken onder meer gebrek aan kennis van elkaars cultuur en vooroordelen de integratie in de weg te staan. Hierdoor wordt de kloof tussen deze groepen groter en trekken zij zich steeds meer terug in hun 'eigen' groep.

Integratie en participatie lijken onderling afhankelijk van elkaar te zijn. Een aantal specifieke factoren die allochtonen belemmeren in de participatie lijkt ook te

gelden voor de integratie. Naar mate de specifieke factoren minder van invloed lijken te zijn, lijkt de participatie en daarmee de integratie beter te verlopen.

Aangezien de focus in dit onderzoek lag op de participatie van allochtonen en niet op de integratie kunnen hier slechts verwachtingen c.q. veronderstellingen over uitgesproken worden. Het zou interessant zijn om hier in de toekomst verder onderzoek naar te doen.

Literatuurlijst

Hoofdstuk 1

Blau, P.M. en J.E. Schwartz (1984) *Testing social structures and circles: testing a macrostructural theory of intergroup relations*. Orlando: Academic Press

Duyvendak, W.J., L. Veldboer (2001) *Meeting point Nederland: over samenlevingsopbouw, multiculturaliteit en sociale cohesie*. Amsterdam: Boom

Instituut voor Publiek en Politiek (2004) In: Participatie en diversiteit. <http://www.publiek-politiek.nl/1111> Bezocht op: 04-02-2004

Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (2003) In: Diversiteit. <http://www.nizw.nl/smartsite.htm?id=882> Bezocht op: 12-12-2003

Sprinkhuizen, A. (2001) De stem van het volk: over bewonersbetrokkenheid bij herstructurering als sociale interventie. In: *Op het snijvlak van de fysieke en sociale leefomgeving: het sociaal debat*. 's Gravenhage: Elsevier bedrijfsinformatie

Stichting de Wijk (2003) *Mythes en Mores. Intercultureel samenleven en de betekenis van bewonersinitiatieven*. Amsterdam: De wijk is van ons allemaal.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (1979) *Etnische minderheden*. 's Gravenhage: Staatsuitgeverij.

Tweede kamer (2004) *Integratierapport Bruggen bouwen. Commissie Blok*. 's Gravenhage: SDU-uitgevers

Hoofdstuk 2

CBS (1999). "Aantal niet-Nederlanders blijft dalen". *Maandstatistiek van de bevolking* 47 (11)

CBS (2004) Statline In: Bevolking kerncijfer (trefwoorden: allochtonen 1960-1970-1980-2000) <http://statline.cbs.nl> Bezocht op: 28-04-2004

Dagevos, J., A. Odé (2003) *Minderheden in Amsterdam. Contacten, concentratie en integratie*. Amsterdam: Wetenschappelijke Raad voor Amsterdam/SISWO

Idema, J., E Luyendijk, J Rozema, M. Waanders, M. Manenschijn (2004) *Woningcorporaties, probleemwijken, allochtonen*. Groningen: Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen. Rijksuniversiteit Groningen.

Heuvelen van-Wiegerink, Y.D. (2003) *Wonen en Allochtonen in Flevoland*. Lelystad: Axion

Hoorn, J.J.J.H.van (1987) *Onder anderen. Effekten van de vestiging van mediterrane in naoorlogse wijken*. Utrecht: Geografisch instituut. Rijksuniversiteit Utrecht.

Huis, L.T. van (2001) "Spreiding van niet-westerse allochtonen over Nederland". *Maandstatistiek van de Bevolking*. 49 (6)

- Follain, J.R., S Malpezzi (1981) "Another look at racial differences in housing prices". *Urban studies* 18 pp. 195-203
- Garssen, J., A. Sprangers (2002) "Regionale Spreiding van de allochtone bevolking". *Maandstatistiek van de bevolking*. 50 (7)
- Laan van der, Bouma-Doff, W. *Leefbaarheid in concentratiewijken*. Instituut voor sociologisch-economisch onderzoek. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam
- Nieuwenhuizen, E. (2003) In: Ruimtelijke segregatie in Nederland. Factsheet. http://www.lbr.nl/documentatie/fact_segreatie.html Bezoekt op: 17-03-04
- Penninx, R., H. Munstermann, H. Entzinger (1998) *Etnische minderheden en de multiculturele samenleving*. Groningen: Wolters-Noordhoff b.v
- Tweede Kamer der Staten Generaal (1983) *Minderhedennota*. 's Gravenhage: Tweede kamer der Staten Generaal.
- Tesser, P.T.M., C.S. van Praag, F.A. Dugteren, L.J. Herweijer, H.C. van Wouden (1995) *Rapportage minderheden. Concentratie en segregatie*. Rijswijk: Sociaal Cultureel Planbureau
- Uunk, W., S.D. Martinez (2001) *Wijken in beweging: migratie in en uit concentratiewijken*. Assen: Koninklijke van Gorcum

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (1979) *Etnische minderheden*. 's Gravenhage: Staatsuitgeverij

Wouden, H.C. van der (1996) *De beklemd stad. Grootstedelijke problemen in demografisch en sociaal-economisch perspectief*. Rijswijk: Sociaal Cultureel Planbureau

Hoofdstuk 3

Aedes-magazine (1999) Communiceren bij herstructureren. Bewonersinbreng met een strakke planning, maar een open einde. (16-17) pp. 32-37

Chanan G (1992) *Out of the shadows. Local community action and the European community*. Final report of the research project coping with social and economic change at neighborhood level. Dublin: Loughlinstown House, Shankill, Co. Dublin

Duyvendak, W.J., L. Veldboer (2001) *Meeting point Nederland: over samenlevingsopbouw, multiculturaliteit en sociale cohesie*. Amsterdam: Boom

Doorn, J van (1955) *Wijk en Stad: reële integratiekaders? Prae-adviezen voor het congres over sociale samenhangen in nieuwe stadswijken*. Amsterdam: Instituut voor sociaal onderzoek van het Nederlandse volk.

Graauw, T. de (1993) "Participatie als praktijk". *Mo/Samenlevingsopbouw* 12 (112) pp. 3

Helleman, G. (2001) *Sloop en opbouw van de wijk*. Utrecht: NIZW

Kleijn, G. de (1985) *De staat van de Stadsvernieuwing*. Utrecht: Elinkwijk

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2004) In: Grotestedenbeleid. http://www.minbzk.nl/grote_steden/grotestedenbeleid Bezocht op: 19-04-2004

Mulder, K. (2004) "Herstructurering als sociale interventie". *Tijdschrift voor de sociale sector*. (4) pp 5-9

Onze buurt aan zet (2004) In: Terugblik op een innovatief programma. <http://www.onzebuurtaanzet.nl> Bezocht op: 23-12-2004

Paus, de R. (1998) *Opvallend aanwezig. Participatie van etnische minderheden in zes gemeenten belicht*. Amsterdam: instituut voor politiek en publiek

Praag P. van (2002) Geef mij de ruimte. Participatie bij een groot landelijk project. *B&M tijdschrift voor beleid, politiek en maatschappij*. 29 (2) 2002 p. 81-91

Sociaal Cultureel planbureau (2002) In: De sociale staat van Nederland. <http://www.scp.nl/publicaties/boeken/9037700675.shtml> Bezocht op: 15-05-2004

Sprinkhuizen, A. (2001) De stem van het volk: over bewonersbetrokkenheid bij herstructurering als sociale interventie. In: *Op het snijvlak van de fysieke en sociale leefomgeving: het sociaal debat*. 's Gravenhage: Elsevier bedrijfsinformatie

Tweede kamer (2004) *Integratierapport Bruggen bouwen. Commissie Blok*. 's Gravenhage: SDU-uitgevers

VROM (2004) In: De wijk ontrafelt. www.vrom.nl Bezocht op: 17-06-2004

Interview:

Lya van Arum en Henk Damen. Deventer wijkaanpak opbouwteam wijk 3 te Deventer op 22 maart 2004

Bijgewoond:

Hoorzitting 'Bewonersparticipatie' georganiseerd door de PVDA in het Stadhuis te Groningen op 18-05-2004

Hoofdstuk 4

Arnstein, S.R. (1969) "A ladder of citizen participation". *Journal of the American Institute of Planners*. 35 (4) p. 216-224

Castenmiller, P. (1988) *Participatie in beweging. Ontwikkelingen in de politieke participatie in Nederland*. Rijswijk: Sociaal en cultureel Planbureau.

Chanan, G (1992) *Out of the shadows. Local community action and the European community. Final report of the research project coping with social and economic change at neighborhood level*. Dublin: Loughlinstown House, Shankill, Co. Dublin

Berg, J.A. van den et. al. (1998) *Informereren of communiceren? Hoe onder bewoners draagvlak verkregen wordt voor een herstructureringsplan*. Groningen: Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen.

Broos-Jennekens, I (1978) *Bewonersparticipatie in het beheerproces: een uitgebreide rapportage van het verloop van het aktieonderzoek ter ontwikkeling van bewonersparticipatie bij drie woningcorporaties*. De Bilt: NICV

Clay, E.G., M. Snyder (1991) A functional analysis of altruism and prosocial behavior. In: Clark, M.S. (1991) *Prosocial behavior*. London: Sage

Dahler, A.r. (1984) *Participatieproblemen bij community development projecten in county Kerry Ierland*. Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen.

Dekker, P (2001) In: *Vertrouwen in de overheid. Een verkenning van de actuele literatuur en enquêtegegevens*. Tilburg: Universiteit Tilburg

Edelenbos, J., R.A.H. Munninkhof, H. Galesloot (1998) *Spanning in interactie: een analyse van interactief beleid in lokale democratie*. Amsterdam: Instituut voor publiek en politiek.

Elchardus, M (2001) *Het maatschappelijk middenveld in Vlaanderen: een onderzoek naar de sociale constructie van democratisch burgerschap*. Brussel: VUBPress

Engelsdorp Gastelaars (1995) In: *Buren en buurten: Nederlands onderzoek op het snijvlak van sociologie en sociale geografie*. (1999). Amsterdam: SISWO publikaties

Greeley, A (1997) "Coleman revisited". *American behavioral scientist* 40 pag.5

Grotenhuis, N.S.D. (1998) *To go slow is to go fast. Succes en faalfactoren tijdens het planproces van herstructurering*. Groningen: Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen.

Hart, J. de (1999) *Vrijwilligerswerk vanuit tijdbudgetperspectief*. In: Dekker, P. (1999) *Vrijwilligerwerk vergeleken. Nederland in internationaal en historisch perspectief*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau

Hayge, H.V. (1991) "Volunteers in the U.S.". *Monthly labor review* 114 pag. 17-23

- Helleman, G. (2001) *Sloop en opbouw van de wijk*. Utrecht: NIZW
- Hortulanus, R. P., E.T van Kempen (1987) *Sociaal beheer van buurten: leefklimaat, bewonersselectie en vormen van beheer*. 's Gravenhage: VUGA
- Hortulanus, R. (2001) Leefomgeving en sociaal beleid. In: *Op het snijvlak van de fysieke en sociale leefomgeving*. (2001) Elsevier: 's Gravenhage
- Maesen, C.E. van der (1975) *Participatie en democratie*. Amsterdam: Van genneep
- Massey, D., Jess, P. (1995) *A place in de world? Places, cultures and globalization*. Oxford University Press Inc.: New York
- Meij-van Bruggen, R (1980) "Wonen op je eigen manier. De toenemende betekenis van woon- en leefstijl" .. *Stedebouw en Ruimtelijke ordening* (2002) 6 p.10-22
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
http://www.minbzk.nl/grote_steden/grotestedenbeleid Bezocht op: 04-10-2004
- Motivaction Onderzoek *Vrijheid en Verantwoordelijkheid*, Amsterdam, Bureau Motivaction, mei 2001.
- NIGZ: Nationaal Instituut voor Gezondheidsbevordering In: Lokale Aanpak gezondheidsverschillen <http://www.slag.nu/page.cfm?code=603> Bezocht op: 30-09-2004
- Nio, I (2000) In: Leefstijlen: nieuwe dilemma's voor de ruimtelijke ordening. www.platformgras.nl/showfile.php?c=download&id=21 Bezocht op: 12-12-2004
- Parry, G. (1987) Political participation. In: Bogdanor, V. (1987) *The blackwell encyclopaedia of political institutions*. Oxford: Blackwell
- Pennen, A. W., van der (1988) *Migrantenwerk in de stadsvernieuwing: een studie naar de betekenis van een participatiebevorderende maatregel voor allochtonen*. Leiden: Onderzoekscentrum Ruimtelijke ontwikkeling en Volkshuisvesting. Faculteit der Sociale wetenschappen. Rijksuniversiteit Leiden.
- Praag, P. van (2002) "Geef mij de ruimte. Participatie bij een groot landelijk project". *B&M tijdschrift voor beleid, politiek en maatschappij*. 29 (2) 2002 p. 81-91
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2000) *Aansprekend burgerschap. De relatie tussen de organisatie van het publieke domein en de verantwoordelijkheid van de burgers*. Den Haag: SDU uitgevers
- Putnam, R. (1995) "Bowling alone: America's declining social capital". *Journal of democracy*, 6 (1) 1995 p. 65-78
- Roelofs, I (2004) Multicultureel instituut Utrecht In: Maatschappelijke activering. <http://www.maatschappelijkeactivering.nl/site/pub.asp?sort=1&oId=56> Bezocht op 1-11-2004

Roes, T (2002) *Sociale cohesie en sociale infrastructuur. Verkenning van beleidsmogelijkheden en bestuurlijke modellen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau

Sociaal Economische Verkenningen (1999) *Herontwikkeling van na-oorlogse wijken*. Rotterdam: SEV

Slagter, M (1993) *Zelfbestuur en participatie: ontwikkeling van zelfbestuurorganisaties en deelneming aan de besluitvorming*. S.I. : s.n.

Sprinkhuizen, A. (2001) De stem van het volk: over bewonersbetrokkenheid bij herstructurering als sociale interventie. In: *Op het snijvlak van de fysieke en sociale leefomgeving: het sociaal debat*. 's Gravenhage: Elsevier bedrijfsinformatie

Voogd, H (1995) *Methodologie van ruimtelijke planning*. Bussum: Coutinho

Verba, S., N.H. Nie (1972) *Participation in America*. New York: Harper and Row

VROM (2004) In: De zeven uitdagingen van bewonersparticipatie in herstructureringsoperaties. http://www.kei-centrum.nl/files/kei2003/documentatie/nizw_de-zeven_uitdagingen_nov2004.pdf Bezocht op: 06-12-2004

Westpalm van Hoorn, N.J. (1975) 'Voorwaarden voor participatiebevordering' (Conditions for participation) *Tijdschrift voor Openbaar Bestuur* 1 (17) p. 388-391

Wuyts, H (1975) *Demokratie, participatie, ruimtelijke ordening: de toestand in de Vlaamse gemeenten*. Leuven: Acco

Wouden van der, R., J. Kullberg (2002) "Stijloefeningen. Leefstijlen in onderzoek en praktijk". *Stedebouw en Ruimtelijke Ordening* 83 (6) 2002 p. 10-22

Hoofdstuk 5

Amsterdam (2005) In: Integratie meer werk aan de winkel. <http://www.amsterdam.nl/asp/get.asp?ItmIdt=00003498&SitIdt=00000002&VarIdt=00000001> Bezocht op: 07-12-2004

Blau, P.M. en J.E. Schwartz (1984) *Testing social structures and circles: testing a macrostructural theory of intergroup relations*. Orlando: Academic Press

CBS (2001) Maandstatistiek van de bevolking (09) pp 32-33

CBS a (2004) In: Vaker werkloos <http://www.cbs.nl/nl/publicaties/artikelen/maatschappij/bevolking/b52j04p051-056.pdf> Bezocht: 17-01-2005

CBS (2004) In: Allochtonen <http://www.cbs.nl/nl/publicaties/publicaties/maatschappij/bevolking/b-52/2004-b-52-pub.pdf> Bezocht op: 17-01-2005

- Centrum voor Islam in Europa (2004) In: De nieuwe Marokkaanse familiewet.
<http://www.flwi.ugent.be/cie/CIE2/talhaoui1.htm> Bezocht op 20-02-2004
- Van Dale (1991) *Van Dale grootwoordenboek der Nederlandse Taal*. Utrecht/Antwerpen: Van dale
 lexiografie B.V.
- Duyvendak, J.W. (2004) In: De multiculturele wijk. Uitdaging ook voor Amsterdam.
 Kennisnetwerk Amsterdam Cahier 13
http://www.bewoners.net/kennisnetwerk/pdf/cah13_mcw.pdf Bezocht op: 20-01-2005
- Forum (2003) In: Eind aan de krapte, allochtonen de dupe? www.forum.nl Bezocht op: 07-01-2005
- Hofstede, G.H. (1995) *Allemaal andersdenkenden: omgaan met cultuurverschillen*. Amsterdam:
 Contact
- Hofstede, G.H.(2002) In: Culturele diversiteit in de Nederlandse Samenleving.
http://www.wodc.nl/images/05-02_tcm11-4760.pdf?loc=/zoeken Bezocht op 12-11-2004
- InburgerNet (2005) <http://www.inburgernet.nl/dossier/dos004.html> Bezocht: 10-01-2005
- Kleinhans, R., L. Veldboer, J.W. Duyvendak (2000) *Integratie door differentiatie. Een onderzoek naar
 de sociale effecten van gemengd bouwen*. Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke
 ordening en Milieu
- Massey, D., P. Jess (1995) *A place in the world? Places, cultures and globalisation*. New York: Oxford
 University Press Inc.
- Mex-it (2005) In: Diensten en in: Trainingen www.mex-it.nl Bezocht op: 01-02-2005
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. In: Grote Steden
http://www.minbzk.nl/grote_steden/grotestedenbeleid Bezocht op: 28-09-2004
- NIGZ (2003) In: Tips met bevindingen gezondheidsprojecten 2003
[http://w3.nigz.nl/docfiles/Deel%20II%20Lijst%20met%20tips%20\(121%20kB\).doc](http://w3.nigz.nl/docfiles/Deel%20II%20Lijst%20met%20tips%20(121%20kB).doc) Bezocht op: 18-
 01-2005
- Odyssee (2005) In: Specialisaties en in: Medezeggenschap www.odyssee-groep.nl Bezocht op: 01-
 02-2005
- Oomkes, F.R. (1991) *Communicatieleer. Een inleiding*. Meppel: Boom. Pag. 156
- Paus, R. de (1998) *Opvallend aanwezig. Participatie van etnische minderheden in zes gemeenten belicht*.
 Amsterdam: instituut voor politiek en publiek
- Peleman, K. (2001) In: Concentratiebuurten geven de richting aan.
<http://www.knag.nl/pages/publicaties/archief/agora/peleman.html> Bezocht op: 21-01-2005

Pennen, T. van der (1988) *Migrantenwerk in de stadsvernieuwing: een studie naar de betekenis van een participatiebevorderende maatregel voor allochtonen*. Leiden: Onderzoekscentrum Ruimtelijke ontwikkeling en Volkshuisvesting, Faculteit der sociale wetenschappen, Rijksuniversiteit Leiden.

Reijndorp, A (1997) Vooruitkomen in achterstandswijken. In: *Het sociaal te kort. Veertien sociale problemen in Nederland*. Amsterdam: de Balie

Shadid, W.A. (1998) In: Interculturele communicatie.
<http://www.interculturelecommunicatie.com/download/interculturele.html> Bezoekt op: 23-11-2004

Singer, M.R. (1976) Culture: a perceptual approach In: *L.A. Samovar en R.E. Porter intercultural communication. A reader*. Belmont: Wadsworth Publishing company pp. 110-118

Smeets, H.M.A.G, S. Dominguez Martinez, S. Gropeneveld, J. Veenman (2003) *Jaarboek Minderheden 2003*. SDU/ 's Gravenhage, Bohn Stafleu Van Loghum Houten/Mechelen 2003

Sociaal Cultureel Planbureau (2003) *Rapportage minderheden, 2003*. Den Haag: VUGA

Stegink, H. (2004) "Huurdersvereniging Amsterdam". *Nul20* (7) maart 2003.

Stichting koningshaven (2004) In: Jeruzalem. www.koningshaven.nl Bezoekt op: 14-12-2004

Stichting de Wijk (2003) Mythes en Mores. Intercultureel samenleven en de betekenis van bewonersinitiatieven. Amsterdam: De wijk is van ons allemaal.

Tennekes, J. (1990) *De onbekende dimensie: over cultuur, cultuurverschillen en macht*. Leuven; Apeldoorn: Garant

Uunk, W., S.D. Martinez (2001) *Wijken in beweging: migratie in en uit concentratiewijken*. Assen: Koninklijke van Gorcum

Veenman, J (2002) *De toekomst in meervoud. Perspectief op multicultureel Nederland*. Instituut voor Sociologisch-economisch Onderzoek: Erasmus Universiteit Rotterdam. Assen: Koninklijke van Gorcum

Vis, R. en S. van Arum (2003) 'Ze hebben jou nodig'. *Zonder bewoners geen stedelijke vernieuwing*. Amsterdam: Instituut voor publiek en politiek.

Geinterviewd:

Arum, L. en H. Damen. Opbouwteam wijk 3 te Deventer

Baba, M. Vertegenwoordiger Migranten Platform Westelijke Tuinsteden in Amsterdam

Krantenartikelen:

Trouw (2004) Koning Mohammed misbruikt de Islam; Marokko. De verdieping: Religie en filosofie pag. 10, 12 januari 2004

Volkskrant a (2004) Bolkesteins brief aan koning Marokko 'stupide' pag. 17, 17 december 2004

Volkskrant b (2004) 'Toetreding Turkije goed voor de EU'. Oordeel Brussel uitgelekt. Buitenland pag. 4, 30 september 2004

Reflectie

Laan Bouma Doff W. van der (2005) De buurt als belemmering. Van Gorcum: Assen

Ministerie van Justitie (2005) In: Speech minister Verdonk.rapport 'Eenheid verscheidenheid en binding', 17 maart 2005

http://www.justitie.nl/pers/speeches/archief/archief_2005/50317VerdonkRMO.asp Bezoekt op: 09-05-2005

RMO (2005) In: Spreiding levert nog geen integratie op. <http://www.adviesorgaan-rmo.nl> Bezoekt op: 09-05-2005

VROM (2005) In: Wonen in buurt met veel allochtonen belemmert de integratie. <http://www.vrom.nl/pagina.html?id=19873> Bezoekt 09-05-2005

Bijlage

Lijst van respondenten

Lijst van personen die hun medewerking hebben verleend door het beantwoorden van de stellingen:

Vincent Kokke

Stafmedewerker Leidse Welzijnsorganisatie

De Leidse Welzijnsorganisatie richt zich op het bevorderen van de participatie en de sociale samenhang in de regio Leiden. Kwetsbare groepen en individuen krijgen hierbij speciale aandacht. De LWO is onder meer actief op wijkniveau, waarbij zij zich inzetten voor een leefbare buurt.

Francé van Gils

Wijkcoördinator Woensel West.

Woensel west is een aandachtswijk binnen Eindhoven. De laatste jaren wordt het aanzicht van de wijk en de leefbaarheid en veiligheid verbeterd.

Lahbib el Houari

Consulent Stichting Meander op het gebied van schooluitval, ouderparticipatie wijkontwikkeling en preventie huiselijk geweld.

Meander is een instituut voor Interculturele Ontwikkeling in de provincie Zuid Holland. Het instituut zet zich in ter bevordering van de participatie en emancipatie van etnische minderheden. In nauw overleg met partners en opdrachtgevers werkt Meander mee aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken.

Palet

Programmagroep Samenleven

Palet is een steunpunt voor multiculturele ontwikkeling in de provincie Noord-Brabant.

De programmagroep Samenleven richt zich op het herstel van de sociale samenhang in de buurt. Dit gebeurt door middel van toerusting op bewoners en hun organisaties, door het adviseren van organisaties in de buurt en de gemeentelijke overheid.

Henriette Ruiz

Programmamanager kennisontwikkeling

Steunpunt Minderheden Overijssel (SMO). Expertisecentrum voor multiculturele ontwikkeling in Overijssel.

Els Desmet

Werkzaam bij De Werkplaats, Rotterdam. Zij zet zich onder meer in om de samenwerking tussen de opdrachtgevers en bewoners productief te laten verlopen.

De Werkplaats organiseert activiteiten om bewoners en kleine ondernemers te betrekken bij veranderingen en vernieuwingen in de stad. Het doel is om door bewoners en zelfstandige ondernemers te betrekken bij deze activiteiten de leefbaarheid van de stad te verbeteren.

Annet Meeuws

Adviseur bij Stichting Schakels te Utrecht.

Als adviseur diversiteit ondersteunt zij met name zorg- en welzijnsorganisaties en vrijwilligersorganisaties bij interculturalisatieprocessen.

Schakels is een adviesbureau voor welzijn en zorg in de provincie Utrecht.

Fred Rotteveel

Adviseur Stimulans/CIB Dordrecht

Het CIB is een centrum voor integratie bevordering in Dordrecht. Het CIB houdt zich bezig met het bevorderen van de integratie van migranten in de Nederlandse samenleving. Het CIB wil dit bereiken door de ondersteuning van de (zelf)organisaties van migranten alsmede door het ontwikkelen van projecten gericht op een grotere participatie van migranten in de samenleving.

Inge Pastoor

Projectleidster veilige binnenterreinen. Mevrouw Pastoor heeft veel ervaring met bewonersparticipatie in Kanaleneiland en Hoograven Utrecht.

